

Taustavaikuttaja

Neuvostoliiton ja Venäjän Turun pääkonsulaatin
tehtävät ja toiminta perestroikan sekä 1990-luvun
epävakauden mullistuksissa

Mikhail Kurvinen
Pro gradu -tutkielma
Politiikan tutkimuksen laitos
Turun yliopisto
Kevät 2015

Turun yliopiston laatujaarjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä.

TURUN YLIOPISTO
Politiikan tutkimuksen laitos
Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta

KURVINEN, MIKHAIL: Taustavaikuttaja. Neuvostoliiton ja Venäjän Turun
pääkonsulaatin tehtävät ja toiminta perestroikan sekä 1990-
luvun epävakauden mullistuksissa

Pro gradu -tutkielma, 141 s.
Poliittinen historia
Helmikuu 2015

Tutkielma käsittelee Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän Turun pääkonsulaatin tehtäviä ja toimintaa perestroikan sekä 1990-luvun Venäjän taloudellisen ja poliittisen kurimuksen aikana. Ajallisesti tutkimus alkaa pääkonsuli Leonid Ignatovin nimityksestä Turun pääkonsulaatin johtoon kesäkuussa 1988 ja päättyy pääkonsuli Vadim Rozanovin nimitykseen vuoden 2001 lokakuussa. Tarkastelussa huomioidaan erityisesti Neuvostoliiton hajoamisprosessi sekä sen vaikutukset konsuliedustuston toimintaan ja merkitykseen.

Tutkielma on luonteeltaan hallintoon kohdistuvaa historiantutkimusta eli hallintohistoriaa. Se nojaa poliittisen historian tutkimustraditioon sekä sisäiseen ja ulkoiseen lähdekritiikkiin. Tutkimus on deskriptiivinen narratiivi, joka etenee pääosin kronologista esitystapaa noudattaen. Koska aiempaa tutkimusta Neuvostoliiton tai Venäjän konsulaattien toiminnasta Suomessa ei ole tehty, tutkielman johdannossa määritellään, mihin Turun pääkonsulinviraston toiminta pohjautuu. Lisäksi luvussa kaksi käsitellään edustuston perustamista ja alkuvaiheita sekä toiminnan tärkeimpiä prioriteetteja.

Vuosien varrella Turun pääkonsulaatista ja erityisesti pääkonsuleista on tullut tärkeä osa kaupungin kulttuuri-, sosiaali- ja talouselämää. Tätä opinnäytetyötä varten kerätyn laajan haastatteluaineiston perusteella pääkonsulaatin toiminnalla Turussa on ollut tärkeä rooli monipuolisten kahdenvälisten suhteiden kehittämisessä. Kuitenkin konkreettisia esimerkkejä konsulaatin toiminnasta on viisumien myöntämisen lisäksi vain vähän. Viraston vaikuttaminen onkin ollut suurelle yleisölle pitkälti näkymätöntä ja usein pääkonsulien henkilökohtaisiin suhteisiin perustuvaa. Pienen ulkomaanedustuston mahdollisuudet vaikuttaa maiden tai kaupunkien väliseen yhteistyöhön sekä sen resurssit olivat varsinkin 1990-luvun alussa hyvin rajalliset. Paljon on riippunut pääkonsuleiden omista kiinnostuksen kohteista ja erikoisosaamisesta. Eri yhteistyömuodot ovat korostuneet eri pääkonsuleiden aikoina.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Turun pääkonsulaatin työssä tapahtunut muutos ei ollut valtava, mutta maiden välisten taloudellisten ja kulttuuristen suhteiden erityispiirteet erosivat selkeästi Venäjän historian eri kausilla. Turun pääkonsulaatti on kuitenkin ollut aikakaudesta riippumatta merkittävä toimija, joka on pystynyt luomaan kontakteja venäläisten ja suomalaisten välille sekä kehittämään suhteita.

Asiasanat: Konsulaatit, Konsulit, Turku, Neuvostoliitto, Venäjä, Yhteistyö, Kauppa, Vladimir Putin, Vaikuttaminen.

1. Johdanto	4
1.1 Tutkimuksen tausta, problematiikka ja lähteet.....	4
1.2 Pääkonsulaatin toiminnan normatiivis-oikeudellinen pohja	8
2. Turun pääkonsulaatin perustaminen ja tehtävät	17
2.1 Toiminnan alkuvaiheet	17
2.2 Toiminnan prioriteetit.....	25
3. Muutosten tuuli – pääkonsuli Leonid Ignatovin kausi 1988–1993	35
3.1 Majorovin viimeinen vuosi	35
3.2 Perestroikan lähettiläs Ignatov	40
3.3 Elokuun 1991 vallankaappausyritys – syvä hiljaisuus	48
3.4 Ystävyyskaupungit ja yhteistyö.....	54
3.5 Kaksoiskotkan paluu	58
4. Ignatov Neuvostoliiton ulkopoliittisen viestin välittäjänä	63
4.1. Ketä YYA-sopimus haittaa?.....	63
4.2. Idänkauppaan kaivataan suoria yhteyksiä	71
4.3. Vallankumousjuhlan merkitys.....	77
4.4. Baltian maiden itsenäisyys kiinni perestroikan onnistumisesta	79
4.5. Nato – Suomen oma asia	84
5. Epävakauden aika – pääkonsuli Sergei Krutikovin kausi 1993–1997	87
5.1. Uuden ajan vanhat tutut konsulit.....	87
5.2. Pääkonsulaatin rooli kauppasuhteiden edistäjänä	90
5.3. Demokratisointi tuo uusia tehtäviä.....	98
5.4. Venäjän ystävät tunnetaan hädässä	102
6. Valoa tunnelin päässä – pääkonsuli Lev Pauzinin kausi 1998–2001	107
6.1. Turun ystävien klubi.....	107
6.2. Pauzinin lentävä lähtö	112
6.3. Optimismi säilyy uudesta talouskriisistä huolimatta.....	116
6.4. Suhteiden edistäjä Vartiovuorelta	119
6.5. Putin tapaa turkulaisia ystäviään	123
7. Pääkonsulaatin selviytyminen Turussa kaikkien etujen mukaista	127
LÄHTEET	132

1. Johdanto

1.1 Tutkimuksen tausta, problematiikka ja lähteet

Tämän pro gradu -tutkielman tavoitteena on selvittää Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän Turun pääkonsulaatin tehtäviä ja toimintaa perestroikan¹ sekä nyky-Venäjän aikana niin, että tarkastelu huomioi Neuvostoliiton hajoamisprosessin ja sen vaikutukset konsuliedustuston toimintaan sekä merkitykseen. Ajallisesti tutkimus alkaa pääkonsuli Leonid Ignatovin nimityksestä Turun pääkonsulaatin johtoon kesäkuussa 1988 ja päättyy pääkonsuli Vadim Rozanovin nimitykseen vuoden 2001 lokakuussa². Kyseessä on Venäjän poliittisen historian kannalta yksi mielenkiintoisimmista aikakausista, suuren poliittisen ja taloudellisen epävakauden aika. Suomen ja Venäjän välisten suhteiden kannalta elettiin aikaa, jolloin 1970- ja 1980-luvulla kukoistanut, syvälle yhteiskuntaan ulottunut tiivis ja laaja ystävyyspolitiikka päättyi nopeasti.³ Turun ja Pietarin ystävyyskaupunkisuhteet eivät Neuvostoliiton romahtamisen myötä katkenneet, mutta 1990-luvun puoliväliin mennessä aktiiviseen kahdenväliseen yhteistoimintaan perustunut yhteistyö päättyi ja sen korvasi monenkeskinen toiminta⁴.

Tutkielma on osa laajempaa Turun pääkonsulaatin perustamista, tehtäviä, toimintaa ja merkitystä Turun alueelle tutkivaa kokonaisuutta, joka oli tarkoitus julkaista yhteisenä, kaksiosaisena pro gradu -työnä. Valitettavasti valmistumisaikataulujen erojen takia pääkonsulaatin perustamista ja alkuvaiheita käsittelevä työ ilmestyy myöhemmin. Tutkimuksen tarkastelun keskiössä on pääkonsulaatin toiminta ja sen merkitys Turun kaupungille ja alueelle. Vaikutus ulottui niin kulttuurin, politiikan, talouden kuin matkailunkin sektoreille. Erityisen kiinnostavaa on selvittää, miten konsulaatin rooli on muuttunut, ja miten tämä muutos on vaikuttanut aikaisemmin solmittuihin suhteisiin sekä vuorovaikutukseen suomalaisten yritysten, organisaatioiden ja poliitikkojen kanssa.

¹ Perestroika tarkoittaa Neuvostoliiton viimeisen johtajan Mihail Gorbatšovin alullepanemaa poliittisen ja taloudellisen järjestelmän uudistamisprosessia.

² TS 10.6.1988.

³ Pernaa 2009, 107–111, 121–122.

⁴ Erjamo 2014, 2, 70–71.

Tutkimus ei ole tilaustyö. Aiheen valintaan vaikutti Turun yliopiston poliittisen historian laitoksen traditiot ulkoasiainministeriön, Suomen ulkomaanedustuksen ja diplomatian historiantutkimuksessa. Laitoksellamme on tehty useita opinnäytetasoisia töitä Suomen ulkomaan edustustoista ja konsulaateista. Tutkimuskohteena ei kuitenkaan vielä kertaakaan ole ollut Suomessa toimiva ulkomainen edustusto. Tällaiselle tutkimusasetelmalle ei kuitenkaan ole mitään teoreettista estettä. Venäjän Turun pääkonsulaatin tämänhetkinen päällikkö Aleksandr Svertškov on suhtautunut tutkimukseen myönteisesti. Myös tutkimusta varten haastatellut turkulaiset virkamiehet, poliitikot ja muut vaikuttajat ovat pitäneet ajatusta hyvänä sekä Turulle hyödyllisenä.

Tämä työ on luonteeltaan hallintoon kohdistuvaa historiantutkimusta eli hallintohistoriaa. Seppo Tiihonen määrittelee hallintohistorian tutkimukseksi, jonka kohteena on hallinnon menneisyys, sen muutos ja/tai muuttumattomuus. Kaikki määritelmässä mainitut käsitteet ovat avoimia. Aikaisemmissa tutkimuksissa hallintoa on käsitelty rakenteena tai instituutiona, yleisemmin historiankirjoituksessa fyysisenä virastona, organisaatorakenteena ja virkamiehistönä. Poliittisen historian tutkimuksessa, jossa korostuvat tapahtumat ja lyhyen aikaperspektiivin kysymykset, hallintoa voidaan tarkastella myös toimintana ja tehtävinä, joita julkinen hallintokoneisto toteuttaa.⁵ Ulkoasiainhallinnon historian tapauksessa professori Timo Soikkanen sisällyttää hallinnon käsitteeseen organisaation, virkamiehet, toiminnan ja tehtävät sekä hallintokulttuurin.⁶

Hallintohistorian tutkimuskohteena on hallinnon historia, kyse on hallinnon kehityksen tutkimisesta. Hallinnon historiaa ovat tutkineet monet eri tieteet, mutta mistään ei ole muodostunut hallintohistorian perustaa. Koska hallinnon historian tutkimuskohde on monisisältöinen ja hallinnon käsite monimerkityksinen, Suomessa ei ole syntynyt yhteisesti hyväksyttyä hallintohistorian tutkimuksen teoriapohjaa tai metodologiaa.⁷

Hallintohistoriallista tutkimusta on Suomessa harrastettu lähinnä historiatieteiden parissa ja perinteisesti sen on katsottu olevan lähellä poliittista historiaa.⁸ Poliittinen historia tutkii hallintoon liittyviä kysymyksiä ja on kiinnostunut poliittisen vallankäytön

⁵ Tiihonen 1987, 34–37, 42; Tiihonen 1995, 4–5.

⁶ Soikkanen 2003, 14.

⁷ Tiihonen 1987, 53; Tiihonen 1995, 41; Soikkanen 2003, 14.

⁸ Mäkelä 1995, 57–60.

tapahtumista. Suomessa poliittisen historian tutkimus on painottunut juuri diplomatian ja kansainvälisen politiikan alueelle.⁹

Historiatieteiden lähestymistapa hallintohistoriallisiin tutkimuksiin on ollut yleensä deskriptiivinen ja empiirisen aineistoon sekä lähdekriittiseen metodiin nojautuva. Historian tutkijoille hallinto merkitsee tarkasteltavan viraston organisaatorakennetta ja ylintä virkamiehistöä. Historioitsijoiden hallinnon historian esitykset ovat useimmiten virastohistorioita tai historiikkeja. Suomalaisissa virastohistorioissa pääpaino on organisaation muotoutumisessa ja sen toiminnan sisällön kuvaamisessa. Historiantutkimuksen hallintohistoria on siis pienten ja lyhyen aikavälin organisaatiomuutosten historiaa. Tutkimuksen näkökulma sekä kysymyksenasettelu valitaan oman tieteenalana tradition ohjaamana. Virastohistoriat on tapana kirjoittaa kronologista esitystapaa noudattaen.¹⁰

Hallintotieteellisestä näkökulmasta suomalaisesta hallintohistoriallisesta tutkimuksesta löytyy useita puutteita. Taustalla on tutkimuksissa käytetyn lähestymistavan vanhanaikaisuus. Tutkimuksissa ei yleensä pohdiskella, mitä hallinto on tai mitä tarkoittaa hallinnon muutos. Virastojen oletetaan toimivan niin kuin säädökset määräävät. Hallintohistoriallinen näkökulma puuttuu. Vertailut ovat harvinaisia. Virkamiehet mainitaan virkanimityksen yhteydessä eikä virkamiesten koulutuksesta tai urasta esitetä systemaattisia kuvauksia. Toisaalta kritiikistä huolimatta virastohistoriat kirjoitetaan *”virallisen organisaatiosäädösten, työjärjestysten ja oikeudellisten päätösten perusteella ja niihin nojaten. Historiantutkimuksen kunnioittaman tiukan empiirisyyksivaatimuksen ja ankaran lähdekriittisen metodin noudattamisen takia virastojen historioita voidaan verrata toisiinsa. Ne ovat verrattain luotettavia.”*¹¹

Edellä kirjoitetun perusteella tämä pro gradu -työ on perinteinen virastohistoria, joka nojaa poliittisen historian tutkimustraditioon sekä sisäiseen ja ulkoiseen lähdekritiikkiin. Pyrkimyksenä on kuvata organisaation tehtäviä, toimintaa sekä niissä tapahtunutta muutosta. Tutkimus on deskriptiivinen narratiivi, joka toteutetaan pääosin kronologista esitystapaa noudattaen.

⁹ Tiihonen 1995, 8–9.

¹⁰ Tiihonen 1995, 24–29; Orrman 1995, 76.

¹¹ Tiihonen 1995, 28–29.

Tutkielman tärkeimmät tutkimuskysymykset ovat:

- 1) Miten Turun pääkonsulaatin tehtävät ja toiminta muuttuivat Neuvostoliiton perestroikan ja nyky-Venäjän 1990-luvun aikana?
- 2) Miten Neuvostoliiton romahtaminen vaikutti Turun pääkonsulaatin toimintaan?
- 3) Miten Neuvostoliiton romahtaminen vaikutti Turun pääkonsulaatin merkitykseen?

Historiantutkimuksen piirissä hallintohistoriaa tutkitaan useimmiten aineistolähtöisesti. Ero teorialähtöiseen tutkimustapaan on selvä: usein koko tutkimusteema määräytyy käytettävän aineiston mukaan. Lähdeaineisto ja sen saattavuus ohjaavat niin tutkimusaiheiden valintaa kuin kysymyksenasettelua.¹² Vaikka kysymyksenasettelua ei jouduttu muuttamaan, lähdeaineiston rajoitettu saattavuus on ollut myös tämän tutkielman teon kannalta hankalin pulma. Yleensä virastojen historiaa on tapana lähestyä niiden omien raporttien, vuosikertomusten ynnä muiden vastaavien dokumenttien kautta. Turun pääkonsulaatin arkistopaperit, joita säilytetään Venäjän ulkoministeriön arkistossa, eivät valitettavasti olleet käytettävissä.

Koska aiempaa tutkimusta Neuvostoliiton tai Venäjän konsulaattien toiminnasta Suomessa ei ole tehty, on tärkeää määritellä, mihin Turun pääkonsulinviraston toiminta pohjautuu ja millaisia tehtäviä sillä on. Venäjän konsuliedustustojen toiminnan normatiivis-oikeudellisen pohjan muodostavat kansainväliset sopimukset sekä lukuisat kansalliset lait ja asetukset. Pääkonsulaatin tehtäviä ja niiden muutosta lähestytään johdannossa Neuvostoliiton ja Suomen kahdenvälisen konsulisopimuksen, Wienin konsulisuhteiden yleissopimuksen, Venäjän lainsäädännön sekä sekundäärisen kirjallisuuden avulla.

Tämän tutkimuksen tärkeimmät lähteet ovat Turun Sanomien ja Helsingin Sanomien pääkonsulaattiin toimintaan liittyvät artikkelit, varsinkin pääkonsulien haastattelut, Metalli 49 jäsenlehdet, Suomi-Venäjä-Seuran vuosikertomukset, turkulaisten vaikuttajien ja pääkonsulaatin nykyisten sekä entisten virkamiesten haastattelut. Lisäksi pääkonsulaatin perustamisesta ja toiminnan alkuvaiheista kerrotaan Suomen ulkoasianministeriön arkiston dokumenttien avulla. Venäjänkielisiä artikkeleita Turun

¹² Mäkelä 1995, 62.

pääkonsulaatista on haettu Integrum-tietokannasta. Tutkimusprosessissa kävi kuitenkin ilmi, että Venäjällä Turun pääkonsulaatista tai konsuleista ei juuri kirjoitettu.

Aikalaisten haastattelut ovat tutkielmassa tärkeässä asemassa. Teemahaastattelut on toteutettu puolistrukturoidun haastattelun menetelmällä, jossa haastateltaville esitettiin vain muutamia ennakkoon suunniteltuja kysymyksiä. Haastateltavien kanssa käytiin läpi samoja teemoja, mutta heidän annettiin kertoa aiheista vapaasti. Pääosin kaikki haastattelut olivat yli tunnin pitkiä keskustelutilaisuuksia. Toiset haastateltavat olivat selkeästi pidättyväisempiä kuin toiset. Esiin on myös noussut sellaisia asioita, joita ei haluta julkisuuteen. Muutama henkilö ei syystä tai toisesta suostunut haastateltavaksi.

1.2 Pääkonsulaatin toiminnan normatiivis-oikeudellinen pohja

Neuvostoliiton ja myöhemmin Venäjän konsulivirastojen tärkeimpänä toimintaa ohjaavana dokumenttina on ollut pitkään vuonna 1976 hyväksytty konsuliohjesääntö, joka on määrittänyt konsuliedustustojen ja konsulien tehtäviä, toimintaa sekä niiden organisoitumista vieraan valtion alueella. Ohjesääntö korvasi vanhan, vuoden 1926 ohjesäännön. Se sisältää monia kansainvälisten yleissopimusten ja kahdenvälisten sopimusten säännöksiä sekä Neuvostoliiton oman lainsäädännön muutoksia. Uusi ohjesääntö, joka määrittää Venäjän konsulivirastojen tehtäviä ja organisoitumista, hyväksyttiin liittovaltion lakina vuonna 2010 ja se astui voimaan tammikuussa 2011.¹³

Toinen perustuvanlaatuinen konsuliedustustojen toimintaa säättävä dokumentti on vuoden 1963 Wienin yleissopimus konsulisuhteista¹⁴. Tämä kansainvälinen sopimus säätelee ja kattaa lähes kaikki keskeisimmät maiden välisten konsulisuhteiden kysymykset. Neuvostoliitto osallistui aktiivisesti Wienin yleissopimuksen valmisteluun, mutta joidenkin artiklojen (mm. art. 20, 31, 35, 36) sisältöön tehdyt muutokset aiheuttivat konferenssin aikana erimielisyyksiä, ja sopimus jäi allekirjoittamatta aina vuoteen 1989 saakka. Tästä huolimatta monet yleissopimuksen säännökset siirtyivät

¹³ Lapin 2012, 13.

¹⁴ Asetus konsulisuhteita koskevan Wienin yleissopimuksen ja siihen liittyvien valinnaisten pöytäkirjojen voimaansaattamisesta. FINLEX – Valtiosopimukset 50/1980, WWW-dokumentti.
<<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800050>> [sivu luettu 30.10.2014]

vuoden 1976 konsuliohjesääntöön.¹⁵ Suomi ratifioi konsulisuhteita koskevan Wienin yleissopimuksen vuonna 1980.¹⁶

Koska Neuvostoliitto jätti Wienin yleissopimuksen ratifioimatta, maan konsulisuhteita kehitettiin kahdenvälisen konsulisopimusten avulla. Tätä politiikka jatkettiin myös vuoden 1989 jälkeen, kun Neuvostoliitto liittyi Wienin yleissopimukseen. Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välinen konsulisopimus¹⁷ solmittiin vuonna 1966.

Muita konsuliedustustojen toimintaa sääteleviä kansallisia lakeja ja säädöksiä ovat muun muassa Venäjän vuoden 1993 perustuslaki, vuoden 2002 kansalaisuuslaki, vuoden 2005 Venäjän ulkoasianministeriön konsuliasioiden yksikköä koskeva säännös sekä vuoden 1998 Venäjän konsuliedustustoa koskeva asetus.¹⁸

Suomen ja Neuvostoliiton välinen konsulisopimus

Turun pääkonsulaatti perustettiin 24. tammikuuta 1966 allekirjoitetun Suomen ja Neuvostoliiton välisen konsulisopimuksen nojalla. Sopimus solmittiin ”lujittaakseen edelleen molempien maiden keskeisiä ystävällisiä suhteita, ja haluten kehittää Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välisiä konsulisuhteita¹⁹”. Sopimus koostuu kolmesta osasta, joissa on 35 artiklaa ja yhdestä konsulisopimukseen liittyvästä pöytäkirjasta. Sopimuksen ensimmäisen artiklan mukaan kummallakin Sopimuspuolella on oikeus avata toisen Sopimuspuolen alueelle konsuliedustustoja, joiden perustamisesta, luokasta, sijaintipaikasta ja toimipiiristä sovitaan erikseen. Toisessa artiklassa todetaan, että ennen konsulin nimittämistä on asianomaisen Sopimuspuolen diplomaattista tietä pyydettävä toisen Sopimuspuolen suostumus nimitykselle.

¹⁵ Lapin 2012, 15–16; Dolgov, Lebedeva 2011, 27.

¹⁶ Ulkoasiainministeriö 17.4.2013. Diplomaattiset suhteet vieraiden valtioiden kanssa.
<<http://formin.finland.fi/public/?contentid=50522&contentlan=1&culture=fi-FI>> [sivu luettu 30.10.2014]

¹⁷ Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välinen KONSULISOPIMUS.

FINLEX – Valtiosopimukset 33/1966, WWW-dokumentti.

<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1966/19660033/19660033_2> [sivu luettu 30.10.2014]

¹⁸ Lapin 2012, 17–20; Dolgov, Lebedeva 201, 57–64.

¹⁹ Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välinen KONSULISOPIMUS.
FINLEX – Valtiosopimukset 33/1966.

Neuvostoliiton ja Venäjän muiden valtioiden kanssa solmimat konsulisopimukset ovat pituudeltaan vaihtelevia, mutta niiden rakenne on melko samanlainen. Tavallisesti ne koostuvat johdannosta, määritelmistä, konsuliedustuston perustamiseen sekä konsulin nimittämiseen ja tunnustamiseen liittyvästä osasta, konsuleiden oikeuksia sekä erioikeuksia ja koskemattomuutta käsittelevästä osasta, konsulin tehtävien määrittelystä ja soveltumismääräyksistä.²⁰

Vaikka Neuvostoliiton ja Venäjän muiden maiden kanssa solmittujen kahdenvälisen konsulisopimusten tekstit pohjautuvat konsulisuhteita koskevaan Wienin yleissopimukseen, on niissä myös selkeitä eroja koskien konsuleiden oikeuksia, erioikeuksia ja koskemattomuutta sekä konsulaattien tilojen ja arkistojen loukkaamattomuutta.²¹

Wienin yleissopimuksen konsuliedustuston tilojen loukkaamattomuutta käsittelevän 31. artiklan mukaan: ”Vastaanottajavaltion viranomaiset eivät saa tulla konsuliedustuston tilojen siihen osaan, jota käytetään yksinomaisesti konsuliedustuston työssä, paitsi konsuliedustuston päällikön tai hänen valtuutettunsa tai lähettäjävaltion diplomaattisen edustuston päällikön suostumuksella. Konsuliedustuston päällikön suostumus on kuitenkin otaksuttava annetuksi tulipalon tai muun välittömiä suojelutoimenpiteitä vaativan onnettomuuden sattuessa.” Neuvostoliiton ja Venäjän tekemät kahdenväliset konsulisopimukset eivät sisällä vastaanottajavaltion viranomaisten oikeutta tulla konsulaatin tiloihin ilman konsuliedustuston päällikön suostumusta tulipalon tai muun välittömiä suojelutoimenpiteitä vaativan onnettomuuden sattuessa. Esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välisessä konsulisopimuksessa todetaan, että ”asemamaan viranomaiset eivät saa ilman konsulin lupaa suorittaa minkäänlaisia pakkotoimenpiteitä virkatiloissa eikä konsulivirkamiehen asuintiloissa.”

Monet Neuvostoliiton ja Venäjän solmimat kahdenväliset konsulisopimukset (muun muassa IVY-maiden, Iso-Britannian ja Suomen kanssa) antavat sopimusvaltioiden konsulivirkamiehille, konsuliedustustojen toimihenkilöille ja heidän perheenjäsenille samanlaiset erioikeudet ja koskemattomuudet kuin diplomaateille.²²

²⁰ Smirnov, ”Diplomatia- ja konsulioikeus”. Venäjän federaation diplomaattiakatemian luentomateriaalit, lukuvuosi 1999–2000. Kansojen ystävyys yliopiston WWW-sivut (muokattu 14.8.2006). < http://web-local.rudn.ru/web-local/uem/ido/dip_kp/ > [sivu luettu 14.3.2014]

²¹ Lapin 2012, 17,32; Dolgov, Lebedeva 2011, 51–56.

²² Dolgov, Lebedeva 2011, 49–50; Smirnov 1999.

Esimerkiksi Suomen ja Neuvostoliiton välisessä konsulisopimuksen 7. artiklassa todetaan: ”Konsulivirkamies ja sellainen konsuliedustuston toimihenkilö, joka on nimittäjävaltion kansalainen, ovat vapaat asemamaan lainkäyttövallan alaisuudesta sellaisin poikkeuksin, jotka on mainittu 18 päivän huhtikuuta 1961 allekirjoitetun, diplomaattisia suhteita koskevan Wienin yleissopimuksen 31 artiklassa. Konsulivirkamiehen tai konsuliedustuston toimihenkilön perheenjäsenet, jos he ovat nimittäjävaltion kansalaisia ja asuvat yhdessä hänen kanssaan, ovat vapaat asemamaan lainkäyttövallan alaisuudesta samassa määrin kuin asianomainen konsulivirkamies tai konsuliedustuston toimihenkilö.” Diplomaattisia suhteita koskevan Wienin yleissopimuksen 31. artiklassa todetaan muun muassa, että diplomaattinen edustaja on vapaa vastaanottajavaltion rikosoikeudellisesta, siviilioikeudellisesta ja hallinnollisesta tuomiovallasta²³.

Ero konsulisuhteita koskevaan Wienin yleissopimukseen on merkittävä, sillä sen mukaan (art. 41–44) konsulivirkamies voidaan törkeästä rikoksesta pidättää ja määrätä tutkintavankeuteen asianomaisen oikeusviranomaisen päätöksen nojalla. Konsulivirkamiehet ja konsuliedustuston toimihenkilöt eivät virantoimituksessa suorittamiensa toimenpiteiden vuoksi ole vastaanottajavaltion oikeus- tai hallintoviranomaisten tuomiovallan alaisia, mutta tätä määräystä ei sovelleta, jos siviilioikeudellinen asia koskee esimerkiksi kolmannen henkilön nostamaa vahingonkorvauskannetta, joka perustuu ajoneuvon vastaanottajavaltiossa aiheuttamaan onnettomuuteen. Vapautus tuomiovallan alaisuudesta ei myöskään kata konsulivirkamiehen tekemää sopimusta tai sitoumusta, jota hän ei ole tehnyt sitoumusta lähettäjävaltion edustajana.

Suomen ja Neuvostoliiton kahdenvälisen konsulisopimuksen mukaan (art. 13) konsulivirkamies tai konsuliedustuston toimihenkilö voidaan kuitenkin kutsua todistajaksi oikeudenkäynnissä. Tältä osin konsulivirkamiesten asema eroaa diplomaateista, sillä diplomaattinen edustaja ei ole velvollinen toimimaan todistajana. Konsuliedustustoon kuuluvat henkilöt voivat kuitenkin kieltäytyä antamasta

²³ Diplomaattisia suhteita koskeva WIENIN YLEISSOPIMUS. FINLEX – Valtiosopimukset 4/1970, WWW-dokumentti. < http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1970/19700004/19700004_2 > [sivu luettu 30.4.2013]

todistajalausuntoa virkaansa kuuluvista asioista, eikä heitä saa pakottaa saapumaan todistajiksi tuomioistuimeen.

Konsulaattien tehtävät käsitellään Suomen ja Neuvostoliiton konsulisopimuksessa osassa III – konsulin tehtävät ja toimivalta. Sopimuksen artiklojen 15–20 mukaan konsulin tärkeimmät tehtävät ja oikeudet vastaanottajavaltiossa ovat muun muassa:

- 1) sopimuspuolten ystävällisten suhteiden vahvistumiseen myötävaikuttaminen sekä niiden keskeisten kaupallisten, taloudellisten, sivistyksellisten ja tieteellisten vuorovaikutuksen edistäminen
- 2) nimittäjävaltion sekä sen kansalaisten ja oikeushenkilöiden oikeuksien ja etujen puolustaminen toimipiirissään
- 3) nimittäjävaltion kansalaisten rekisteröiminen sekä passien ja muiden henkilöllisyystodistusten myöntäminen ja uusiminen
- 4) omille tai ulkomaan kansalaisille sekä kansalaisuutta vailla oleville henkilöille nimittäjamaan maahantulo-, maastapoistumis- ja kauttakulkuviiusumien myöntäminen
- 5) nimittäjävaltion kansalaisten syntymän, kuoleman ja avioliiton rekisteröinti
- 6) nimittäjävaltion kansalaisten tekemien ilmoitusten vastaanottaminen ja varmentaminen; testamenttien ja muiden asiakirjojen laatiminen ja todistaminen; allekirjoitusten, käännösten ja asiakirjojen jäljennösten laillistaminen ja todistaminen
- 7) muiden virallisten konsulitehtävien, jotka eivät ole asemamaan lakien vastaisia, suorittaminen

Yllä mainittujen tehtävien lisäksi Suomen, Iso-Britannian, Ranskan ja Japanin kanssa tehdyissä kahdenvälisissä konsulisopimuksissa korostuvat konsulaattien avustustoimenpiteet nimittäjävaltion lipun alla kulkeville alukselle.²⁴ Konsulivirkamies voi antaa apua konsuliedustuston toimipiirissä olevaan satamaan saapuneille aluksille, tutkia matkan aikana sattunutta tapahtumaa tai ratkaista aluksen kapteenin, päällystön ja miehistön välisiä riitoja. Jos nimittäjävaltion lipun alla kulkeva alus kärsii haaksirikon, ajaa karille, ajautuu rantaan tai muuten vaurioituu asemamaan alueella, tulee asemamaan viranomaisen viipymättä tiedottaa asiasta konsulille sekä ilmoittaa hänelle

²⁴ Smirnov 1999.

niistä toimenpiteistä, joihin on ryhdytty ihmishenkien, aluksen ja lastin pelastamiseksi. Nämä määräykset sovelletaan vastaavasti myös ilma-aluksiin.²⁵

Neuvostoliiton vuoden 1976 konsuliohjesääntö

Neuvostoliiton vuoden 1976 konsuliohjesääntö koostuu 9 luvusta ja 99 artiklasta. Tässä opinnäytetyössä käsitellään ainoastaan konsulaattien merkittävimpiin toimintoihin liittyviä artikloja sekä joitakin vuoden 1976²⁶ ja vuoden 2010²⁷ ohjesääntöjen eroja. Suurin osa konsuliohjesäännöissä olevista konsulitehtävistä vastaa täysin Suomen ja Neuvostoliiton konsulisopimuksessa esitettyjä konsuliedustustojen tehtäviä. Kuitenkin, siinä missä konsulisopimuksessa luetellut tehtävät ovat konsulin oikeuksia ja toimivallan määrittelyä, määrittää konsuliohjesääntö samat toiminnot konsulin velvollisuuksiksi.

Suurlähetystöihin verrattuna konsulaateilla ei ole yleispoliittisia valtuuksia. Ne eivät neuvottele asemavaltion hallituksen kanssa, eivät solmi valtioiden välisiä sopimuksia ja toimivat ainoastaan sovitussa toimipiirissään.²⁸ Ohjesääntöjen mukaan konsuliedustustot toimivat asemamaassa sijaitsevan diplomaattisen edustuston johtajan alaisuudessa.

Vuoden 1976 konsuliohjesääntöön verrattuna uudessa Venäjän konsuliohjesäännössä korostuu konsuliedustustojen toiminta ulkomailla pysyvästi tai väliaikaisesti asuvien Venäjän kansalaisten oikeuksien ja etujen varmistamiseksi. Entisten Neuvostoliiton tasavaltojen alueella asuu yli 25 miljoonaa venäläistä. Muualla ulkomailla asuu pysyvästi yli 1,5 miljoonaa Venäjän kansalaista. Lisäksi 25–30 miljoonaa henkilöä matkustaa ulkomaille vuosittain. Suurimmalla osalla ihmisistä, jotka asuvat Venäjän ulkopuolella, mutta identifioivat itsensä venäläisiksi, ei ole Venäjän kansalaisuutta tai usein, esimerkiksi Baltian maissa, minkään maan kansalaisuutta. Kansalaisuutta vailla

²⁵ Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välinen KONSULISOPIMUS. FINLEX – Valtiosopimukset 33/1966.

²⁶Neuvostoliiton konsuliohjesääntö (1976). Venäjän Ulkoasianministeriön konsuliasioden yksikön verkkosivut, WWW-dokumentti.

<http://www.kdmid.ru/cd.aspx?lst=cd_wiki&it=/Консульский%20устав%20СССР.aspx> [sivu luettu 11.12.2013]

²⁷ Venäjän federaation konsuliohjesääntö (2010). Venäjän Ulkoasianministeriön konsuliasioden yksikön verkkosivut, WWW-dokumentti.

<http://www.kdmid.ru/consr.aspx?lst=normdocs_wiki&it=/Федеральный%20закон%20от%2005.07.2010%20г.%20№%20154-ФЗ.aspx> [sivu luettu 11.12.2013]

²⁸ Lapin 2012, 8.

olevien Baltian maiden venäläisten kohtelu on aiheuttanut Venäjällä huolta ja paheksuntaa.²⁹ Venäjän presidentti Vladimir Putinin mukaan Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän kansasta tuli yksi maailman suurimmista, ellei kaikista suurin hajaantunut kansa. ”*Miljoonat venäläiset menivät nukkumaan yhdessä maassa ja seuraavana aamuna heräsivät ulkomailla, muuttuen hetkessä kansallisiksi vähemmistöiksi entisissä neuvostotasavalloissa.*”³⁰

Vuoden 2010 konsuliohjesääntö sisältää 6 lukua, 41 artiklaa ja viittauksia viime vuosina hyväksyttyihin konsuliedustustojen toimintaan liittyviin hallinnollisiin määräyksiin. Ohjesäännön 5 luvussa kerrotaan Venäjän kunniakonsuleiden asemasta ja tehtävistä. Vaikka myös vanha vuoden 1976 konsuliohjesääntö salli Neuvostoliiton ulkoasianministeriön ulkopuolisten ja jopa ulkomaalaisten henkilöiden nimittämisen konsuleiksi, oli tällaisen henkilön valtuudet määritelty hyvin epämääräisesti ja ”kunniakonsuli” käsitteenä puuttui kokonaan. Vuonna 1988 konsuliohjesäännön artikloja tarkennettiin kunniakonsulin asemaa koskevalla asetuksella. Vuosina 1989–98 Neuvostoliitolla ja Venäjällä oli noin kaksikymmentä kunniakonsulia, kunnes 13. lokakuuta 1998 vuoden 1988 asetus korvattiin uudella Venäjän federaation kunniakonsulin asemaa koskevalla asetuksella.³¹ Vuoden 2012 tietojen mukaan Venäjällä oli 84 kunniakonsulia 51 valtiossa.³²

Muut konsuliviraston tehtäviä määrittävät dokumentit

Konsuliedustustoilta odotetaan myös kykyä puolustaa valtion taloudellisia etuja ulkomailla sekä tukea venäläistä liiketoimintaa. Venäjän konsuliedustustojen toimintoja kaupallisen ja taloudellisen vuorovaikutuksen edistämiseksi sekä muita tehtäviä tarkennetaan muun muassa vuoden 1998 Venäjän konsuliedustustoa koskevassa asetuksessa³³. Asetuksen luvun kaksi mukaan konsuliedustuston täytyy kaikin laillisin keinoin tutustua asemamaan kaupallisen, taloudellisen, kulttuurisen ja tieteellisen elämän olosuhteisiin ja tapahtumiin sekä raportoida niistä ulkoasianministeriölle ja lähetystölle. Konsulit ylläpitävät ja kehittävät kontakteja toimipiirinsä toimivaltaisten

²⁹ Dolgov, Lebedeva 2011, 68–71; Lapin 2012, 72–79.

³⁰ HS 18.3.2014, Presidentti Vladimir Putinin puhe Venäjän liittokokoukselle suomeksi käännettynä.

³¹ Smirnov 1999.

³² Lapin 2012, 190, 194.

³³ Venäjän presidentin konsuliedustustoa koskeva asetus (1998). Venäjän Ulkoasianministeriön konsuliasioiden yksikön verkkosivut, WWW-dokumentti.
<http://www.kdmid.ru/cd.aspx?lst=normdocs_wiki&it=/Указ%20Президента%20Российской%20Федерации%20от%2005.11.1998%20г.%20№%201330.aspx> [sivu 11.12.2013]

viranomaisten, yhdistysten, median sekä liike-elämän, tieteen ja kulttuurin edustajien kanssa. He myös levittävät virallista tietoa Venäjän sisä- ja ulkopolitiikasta sekä maan sosiaalisesta, taloudellisesta, kulttuurisesta ja hengellisestä elämästä.

Käytännössä konsulit tuntevat hyvin toimipiirinsä olosuhteet ja pystyvät tarvittaessa tiedottamaan alueella toimivista yrityksistä, niiden toimintatavoista ja luotettavuudesta. Kaupallisen ja taloudellisen yhteistyön edistämiseksi konsuliedustustoilta odotetaan aktiivista osallistumista esimerkiksi teknisiin messuihin tai muihin yritysten verkostoitumisen tapahtumiin. Pääkonsuleiden on pidättävä yhteyttä toimipiirinsä sijoittajiin ja liike-elämän toimijoihin myös paikallisen median avulla. Sen kautta on kerrottava Venäjän taloustilanteesta, lainsäädännön uudistuksista, vero- ja finanssipolitiikasta sekä merkittävistä teollisuuden ja infrastruktuurin rakennushankkeista. Konsuleilla voi olla myös henkilökohtaisia suhteita yrittäjien ja paikallisten vaikuttajien kanssa.³⁴

Muut vuoden 1998 Venäjän konsuliedustustoa koskevassa asetuksessa eriteltyt konsulaatin tehtävät ovat muun muassa toimipiirissä sijaitsevien venäläisten siviili- ja sotilashautojen rekisteröinti ja kunnossapitäminen sekä muistomerkkien ja patsaiden pystyttäminen; osallistuminen valtioiden välisten virallisten vierailujen järjestämiseen ja toteuttamiseen; osallistuminen kansainvälisten sopimusten laatimiseen edustuston toimivaltaan kuuluvien asioiden osalta; sekä tietopankkien muodostaminen asemamaan lainsäädännöstä ja konsuliedustuston toimipiirissä toimivista yrityksistä, jotka ovat kiinnostuneita yhteistyöstä Venäjän kanssa. Puna-armeijan sotilaiden haudoista huolehtiminen on 2000-luvulla ollut yksi tärkeä Turun pääkonsulaatin toiminnan muoto.

Turun pääkonsulaatin toimialueella sijaitsee 13 neuvostosotilaiden ja sotavankien joukkohautaa: Turussa (Turun hautausmaalla ja Kärsämäellä), Salossa, Raumalla, Porissa, Vaasassa, Köyliössä, Karviassa, Kannuksessa, Kemiönsaarella (Dragsfjärdissä), Kälviässä, Kokkolassa ja Oulussa. Voitonpäivän kunniaksi Kokkolan, Porin, Vaasan ja Köyliön joukkohautoille pystytettiin 8.–9. toukokuuta 2009 venäjänkieliset nimitaulut, joissa luetellaan 947:n haudoissa makaavan ”toisen maailmansodan vuosina Suomessa kaatuneiden Neuvostoliiton kansalaisten” nimet. Uudistettujen muistomerkkien avajaistilaisuuteen ja seppeleiden laskemiseen

³⁴ Lapin 2012, 126–128, 135–137.

osallistuivat muun muassa pääkonsuli Aleksandr Safronov, kaupunginjohtajat sekä Suomi-Venäjä-Seuran edustajat.³⁵

Maissa, joissa Venäjällä ei ole kaupallisia edustustoja, konsuliedustustot voivat hoitaa osaa niiden kaupallisista tehtävistä itse. Konsuliedustustoilla ja ulkoasianministeriön konsuliasioden yksiköllä on oikeus tarjota myös maksullisia ulkomaankaupan konsultti- ja neuvontapalveluja. Venäläiset pk-yritykset voivat pyytää konsulaateilta tai ulkoasianministeriön konsuliasioden yksiköltä apua ja neuvoa muun muassa vieraan valtion lainsäädäntöön, yritystoimintaan tai pääoman sijoittamiseen liittyvissä kysymyksissä. Venäjän konsuliedustustot keräävät tietoa toimipiirissään toimivista yrityksistä, jotka ovat kiinnostuneet tekemään yhteistyötä venäläisten yritysten kanssa, sekä tutkivat asemamaan yrityslainsäädäntöä. Konsulaatit raportoivat toimipiirinsä taloudellisesta tilanteesta, konkreettisista yhteistyömahdollisuuksista sekä kaupallisen ja taloudellisen yhteistyön kehitysnäkymistä ulkoasianministeriölle vähintään kerran vuodessa. Ulkoasianministeriön konsuliasioden yksikkö puolestaan vastaanottaa ja ohjaa kaupallisia tarjouksia sekä tiedusteluja venäläisiltä oikeushenkilöiltä eteenpäin konsuliedustustoille.³⁶

³⁵ Turun pääkonsulaatti, Neuvostosotilaiden joukkohautojen kuvagalleria. Konsulaatin www-sivut, -
<<http://www.rusconsul-turku.com/zahoronenija.html>> [sivu luettu 4.3.2014]

³⁶ Lapin 2012, 128–133.

2. Turun pääkonsulaatin perustaminen ja tehtävät

2.1 Toiminnan alkuvaiheet

Turun ja Leningradin ystävyyskaupunkisuhde syntyi Leningradin kaupungin delegaation vieraillessa Turussa 20.–22. helmikuuta 1953, vaikka virallista sopimusta ei vielä tuolloin allekirjoitettu.³⁷ Valtuuskunta palasi Leningradiin 5. maaliskuuta, Stalinin kuolinpäivänä. Säännöllisen delegaatioiden vaihdon lisäksi ystävyyskaupunkisuhde sai uusia muotoja Suomen ja Neuvostoliiton välille vuonna 1955 solmitun turistiliikennesopimuksen myötä. Suomi-Neuvostoliitto-Seuran aktiivisen panoksen ansiosta matkailu lisääntyi 1960-luvulla huomattavasti. Esimerkiksi vuoden 1960 Leningradin ystävyyspäiville lähti Suomesta peräti 25 linja-autoa. Seuraavana vuonna Turussa vieraili yli 80 neuvostoliittolaista matkailijaryhmää sekä kolme neuvostoliittolaista matkailijalaivaa, jotka toivat mukanaan satoja turisteja. Suomi-Neuvostoliitto-Seura järjesti matkoja aluksi Moskovaan ja Leningradiin, mutta vuodesta 1965 alkaen myös Tallinnaan.³⁸

Suomesta Leningradiin suuntautuva turistiliikenteen kasvu aiheutti myös hankaluuksia³⁹. Suomen Leningradin pääkonsuliviraston sulkeuduttua vuonna 1938 ei maalla ollut kaupungissa virallista edustajaa. Tammikuussa 1938 Neuvostoliitto ilmoitti sulkevansa konsulaattinsa Viipurissa ja vaati samalla myös Suomen Leningradin konsulaatin sulkemista. Suomen viranomaiset tekivät vuosina 1940–1941 useita ehdotuksia Leningradin konsulaatin jälleen perustamisesta, mutta lupauksista huolimatta Neuvostoliiton ulkoministeriö ei koskaan antanut selkeää vastausta asiaan.⁴⁰

Pääkonsulaatin perustamisesta Leningradiin tuli jälleen ajankohtainen kysymys 1950- ja 1960-lukujen taitteessa. Suurlähettiläs Wuori otti asian epävirallisesti esille neuvostoviranomaisten kanssa vuonna 1960. Myöhemmin ulkoministeriö tiedusteli

³⁷ Laitinen 2000, 39.

³⁸ Vormavirta 2013, 18,25–27; Laitinen 2000, 21–22,42.

³⁹ Soikkanen 2003, 79.

⁴⁰ Suomen suurlähetystön ja ulkoasiainministeriön tuottaman informaation ja palveluiden jakelukanava Finland.org.ru, Pietarin pääkonsuliviraston historia. Internetissä julkaistu artikkeli, päivitetty 4.10.2010. <<http://www.finland.org.ru/public/default.aspx?nodeid=36976&contentlan=1&culture=fi-FI>> [sivu luettu 15.5.2014]

monesti konsulaatin perustamisen mahdollisuutta ja lopulta sai myönteisen vastauksen suurlähettiläs Zaharovilta tammikuussa 1965.⁴¹

Moskovassa 24. tammikuuta 1966 tehdyn konsulisopimuksen nojalla Suomi ja Neuvostoliitto päättivät saman vuoden joulukuussa pääkonsulinvirastojen vastavuoroisesta avaamisesta Leningradissa ja Turussa. Sopimuksen mukaan Neuvostoliiton pääkonsulaatin toimipiiriin kuuluvat Turun ja Porin lääni, Vaasan lääni sekä Oulun, Raaheen ja Hangon kaupunkien alueet.⁴²

Neuvostoliitto halusi pääkonsulaattinsa juuri Turkuun vilkkaiden kauppasuhteiden takia. Kaupan kannalta oli hyvä saada edustusto länsirannikolle, Turun telakkojen ja vilkkaan kauppasataman läheisyyteen, eikä näin kaikkea toimintaa tarvinnut keskittää Helsinkiin.⁴³ ”Turku ei ollut politiikan kannalta aivot, mutta kaupallis-taloudellisesta perspektiivistä se oli maha.”⁴⁴

Turussa toimi myös Neuvostoliiton kaupallisen edustuston toimipiste, joka avattiin lähes 20 vuotta ennen pääkonsulaattia, 26. helmikuuta 1948. Kaupallisen edustuston toimipisteessä työskenteli aluksi viisi virkamiestä, ja se vastasi Neuvostoliiton ja Lounais-Suomen kauppasuhteiden kehittämisestä. Edustusto hoiti muun muassa erilaisia clearing-kauppaan ja tavaratoimituksiin liittyviä käytännön kysymyksiä.⁴⁵

”Sotakorvauksien yhteydessä, mutta sittemmin clearing-kaupan puitteissa Neuvostoliitto käytti ns. sopimustarkastajia esim. laivatilausten yhteydessä. Huomionarvoista on, että näillä henkilöillä oli diplomaattipassit, vaikka heitä ei ollut merkitty Suomeen diplomaatteina. Kun sopimustarkastajien määrä kasvoi vuosien saatossa, niin tuotti se suomalaiselle osapuolelle tiettyjä hankaluuksia.” Käytännöstä luovuttiin Heikki Talvitien ja Juri Derjabinin neuvottelujen tuloksena, jolloin sopimustarkastajien työtä helpotettiin muilla tavoin.⁴⁶

⁴¹ Soikkanen 2003, 79.

⁴² Orlov Vanamolle 16.12.1966; Vanamo Orloville 16.12.1966. Neuvostoliiton varaulkoministerin diplomaattinen kirje №62 sekä Suomen suurlähettilään diplomaattinen kirje №2190. Dokumenttien valokuvat olivat esillä Turun pääkonsulaatin ”60 vuotta Turun ja Pietarin ystävyysuhteille” - valokuvanäyttelyssä Turun kaupungintalolla 15.9.2013. Kopiot tekijän hallussa.

⁴³ TS 6.1.2001, pääkonsuli Vadim Rozanovin haastattelu.

⁴⁴ Ilkka Kanervan haastattelu.

⁴⁵ Venäjän federaation Suomen kaupallisen edustuston johtaja Valeri Šljaminin sähköposti/ kirje № T246-02/507 tekijälle 21.8.2014. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com> hallussa.

⁴⁶ Heikki Talvitien sähköposti ”RE: RE: Gradu Turun pääkonsulaatista” tekijälle 15.1.2015. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com> hallussa.

Idänkaupan romahduksen jälkeen kaupallisen edustuston Turun osaston rooli väheni selvästi. Sairashuoneenkadulla sijainnut toimisto suljettiin vuonna 1997, jolloin toimipisteessä työskenteli enää vain yksi virkamies.⁴⁷ Nykyään samassa osoitteessa sijaitsee Venäjän pääkonsulin residenssi. Lisäksi Turussa sijaitsee Venäjän merirekisterin osasto, jonka neuvostoajan tärkeimpänä tehtävänä oli suorittaa Turun telakoilla rakennettavien laivojen teknistä valvontaa. Se ei ole nykyään suurlähetystön tai kaupallisen edustuston alainen laitos vaan liikenneministeriön alaisuudessa toimivan viraston osasto.

Vuonna 1967 molempien valtioiden pääkonsulaateille ryhdyttiin etsimään sopivia toimitiloja. Suomen pääkonsulinviraston sijoituspaikka saatiin samana vuonna ratkaistuksi pysyväisluonteisella tavalla. Leningradin viranomaiset aloittivat tarkoitukseen sopivan talon peruskorjaustyöt. Viimeistelytyöt suoritettiin suomalaisin voimin ja materiaalein. Lopulliseen käyttökuntoon tilat saatiin toukokuussa 1968. Suomen pääkonsulaatti aloitti toimintansa Leningradin kaupungilta vuokratuissa tiloissa (pinta-ala 1500m²) osoitteessa ul. Tšaikovskogo 71. Suomalaisten rakennusmateriaalien käytöstä koituneet kustannukset kuitattiin järjestelyllä, jonka myötä Suomi oli kahden vuoden ajan vapautettu Leningradin kaupungille maksettavasta tilavuokrasta.⁴⁸

Neuvostoliiton Turkuun nimitetty ensimmäinen pääkonsuli Aleksei Nikitin saapui Suomeen 3. heinäkuuta 1967 ryhtyäkseen hoitamaan uusia tehtäviään. Neuvostoliiton viranomaiset edellyttivät, että Suomen valtio auttaa vastavuoroisesti Turun pääkonsulaattia saamaan käyttöönsä sopivan talon, jotta pääkonsulinvirasto voisi aloittaa toimintansa mahdollisimman pian.⁴⁹

Kunnes konsulaatti sai omat tilat, Nikitin ja hänen kanssaan Turkuun saapunut suomea puhuva sihteeri Jeršov asuivat hotelli Seurahuoneessa Eerikinkadun ja Humalistonkadun kulmassa. Turun nuorisotyölautakunta oli ensimmäinen kaupungin elin, joka toivotti neuvostoviranomaiset tervetulleeksi. Pääosin sosiaalidemokraateista koostunut valtuuskunta ojensi pääkonsulille ruusukimpun, kun hän odotti hotellin

⁴⁷ Valeri Šljaminin sähköposti/ kirje № T246-02/507 tekijälle 21.8.2014.

⁴⁸ P.M. Pysyvän ratkaisun etsiminen Neuvostoliiton Turun pääkonsulinviraston sijainnille 13.3.1970. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

⁴⁹ Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystö Suomen UM:lle 11.7.1967. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

aulassa vielä matkalaukut käsissä. Nuorisotyölautakunnan puheenjohtaja oli sosiaalidemokraatti ja hänen tavoitteenaan oli ilmeisesti estää kommunistien monopoliasema suhteissa pääkonsulaattiin. Kauppa- ja taloussuhteiden ohella pääkonsulaatin sijoittumisella Turkuun olikin myös vahva poliittinen aspekti. Nikitinin aikana pääkonsulaatti ylläpiti poliittisia suhteita ennen kaikkea SKDL:ään. Aluksi suhteita kommunisteihin hoiti Jeršov. Vuonna 1971 uudeksi pääkonsuliksi nimitettiin Pavel Krekoten, joka oli haastateltavien vaikutelman mukaan varsin kovaotteinen stalinisti. Kun turkulaiset kommunistit jakautuivat kahteen leiriin, Krekoten tuki jyrkempää suuntausta – taistolaisia⁵⁰. Hänen aikanaan esimerkiksi kutsuvieraslista pääkonsulaatin juhlavastaanottoihin vaihtui täydellisesti. Kuitenkin nuorisotyölautakunta oli niissä aina mukana. Pertti Paasion mielestä tämä johtuu todennäköisesti siitä, että he olivat ajoissa liikkeellä.⁵¹

Kysymys pääkonsulaatin sijoittumisesta osoittautui kuitenkin vaikeaksi ratkaista erityisesti siitä syystä, että Neuvostoliiton käytännön mukaisesti kaikki asuin-, edustus-, ja kansliatilat piti saada saman katon alle⁵². Sopivaa taloa vuokrattavaksi enempää kuin ostettavaksikaan ei Turussa vuoden 1967 loppuun mennessä löytynyt. Lopulta päädyttiin väliaikaisratkaisuun, jonka Neuvostoliiton viranomaiset olivat valmiit hyväksymään. Suomen ulkoasiainministeriö vuokrasi valtion puolesta Neuvostoliiton pääkonsulinvirastolle tilat Turun kaupungin omistamasta entisestä rahatoimiston talosta, joka oli aiottu purkaa suunnitteilla olevan uuden kaupungintalon tieltä. Neuvostoliitto edellytti, että talo kunnostetaan Suomen valtion toimenpitein tarkoitusta vastaavaksi.⁵³

Vuonna 1967 Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön konsulaattiosaston esimiehenä toiminut Feliks Karasev kertoo muistelmissaan matkustaneensa suurlähettiläs Kovaljovin määräyksestä Turkuun tapaamaan kaupunginjohtajaa Väinö Leinoa 15. maaliskuuta 1967. Leino ehdotti pääkonsulaattia varten kahta vaihtoehtoista sijaintipaikkaa, joista toisen Karasev oli valmis hyväksymään. Turun kaupunginjohtaja ”onnistui käännyttämään” Karasevin ja tämä vuorostaan suurlähettiläs Kovaljovin sille kannalle, että talon ostaminen olisi huomattavasti edullisempi vaihtoehto kuin vuokraaminen. Suurlähettiläs lähetti Moskovaan asiasta sähkeen, joka sisälsi

⁵⁰ Taistolaiset olivat Taisto Sinisalon johtama SKP:n sisäinen oppositioryhmä.

⁵¹ Pertti Paasion haastattelu.

⁵² P.M. 13.3.1970. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

⁵³ P.M. Neuvostoliiton Turun pääkonsulin asunto- ja kansliakysymys 19.12.1967. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

”välttämättömät laskelmat”, mutta Neuvostoliiton ulkoministeriö torjui ehdotuksen. Vastaus oli lyhyt ja jyrkkä: ”Tehkää niin kuin käskettiin!” Karasevin mukaan kysymys ei ollut eri vaihtoehtojen kustannuksista eikä edullisuudesta, vaan periaatteesta.⁵⁴

Osoitteessa Linnankatu 14 sijaitseva 3-kerroksinen rakennus (noin 650m²) vuokrattiin Neuvostoliiton Turun pääkonsulaattia varten 27.2.1968 päivätyllä sopimuksella 31.12.1970 saakka. Vuoden 1968 lopulla Turun kaupunginhallitus ”on kiinnittänyt ulkoasianministeriön huomiota vuokrasopimuksen tilapäisyyteen sekä siihen, että pääkonsulaatin tarvitsema tila olisi ensi sijassa ratkaistava tarkoituksenmukaisella tavalla.” Turun johto oli myös valmis myötävaikuttamaan ”välttämättömän uuden ratkaisun löytämiseen.” Monista yrityksistä huolimatta sopivia tiloja pysyväksi pääkonsulaatiksi ei löytynyt, joten tarkoitukseen päätettiin rakentaa erillinen talo. Suurlähettiläs Palasto kävi Turussa neuvottelemassa asiasta syksyllä 1969, jolloin hänelle esitettiin vaihtoehtoisina paikkoina viittä tonttia. Pääkonsulaatin rakentamista varten soveliaimmaksi katsottiin Vartiovuorenpuistoon ja Käsityöläismuseoon rajoittuva 3841,4m² tontti osoitteessa Vartiovuorenkatu 2. Tontista haluttiin varata osa Käsityöläismuseon käyttöön ja luovuttaa pääkonsulaatin tarpeisiin n. 2430m² suuruinen osa, johon vuonna 1938 vahvistetun asemakaavan mukaan sai rakentaa kolmikerroksisia asuin- ja liikerakennuksia.⁵⁵

Vuoden 1970 lokakuussa pääkonsulaatista ilmoitettiin, että tontin suuruuden pitäisi olla vähintään 3500m². Sen johdosta Turun kaupungin asemakaavaosasto laati uuden suunnitelman, joka suurensi Vartiovuorenkatu 2:ssa sijaitsevaa tonttia.⁵⁶ Neuvostoliiton ulkoasiainministeriön ulkomailla olevia lähetystökiinteistöjä hoitavan osaston apulaispäällikkö Sokortov ja pääkonsuli Nikitin kävivät Suomen ulkoasiainministeriössä keskustelemassa Turun pääkonsulaatille vuokrattavan talon rakentamiseen liittyvistä kysymyksistä 29. lokakuuta 1970. Nikitin ilmoitti tontin alueen suurentamisen vastaavan heidän tarpeita ja siten Turun kaupungin esityksen olevan heidän taholtaan hyväksyttävissä. Pääkonsuli esitti myös toivomuksen, että neuvostoviranomaisten toivomukset otettaisiin huomioon, kun taloa ruvetaan rakentamaan.⁵⁷ Tuskin mikään muu instituutio kuin Neuvostoliiton pääkonsulaatti olisi

⁵⁴ Karasev 1998, 216, 238.

⁵⁵ Turun kaupungin hallitus Ulkoasiainministeriölle 13.10.1970. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

⁵⁶ Turun kaupungin hallitus Ulkoasiainministeriölle 27.10.1970. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

⁵⁷ P.M. Neuvostoliiton Turussa olevalle pääkonsulinvirastolle vuokrattavan talon rakentamisesta 29.10.1970. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

saanut kyseisen asemakaavan hyväksytyä. Kuitenkin olennaista on se että, paikka oli sopiva tarkoitukseen.⁵⁸

Vuonna 1971 Suomen valtion ja Turun kaupungin välistä vuokrasopimusta Neuvostoliiton pääkonsulaatin tiloista Linnankatu 14 b:ssä jatkettiin toistaiseksi ”siihen saakka kunnes uusi valtion toimesta rakennettava pääkonsulaattirakennus valmistuu”. Turun kaupunki edellytti, että uusi rakennus valmistuisi viimeistään vuoden 1973 loppuun mennessä.⁵⁹ Rakennusluvan saanti kuitenkin viivästyi⁶⁰ ja rakennustyöt alkoivat suunniteltua myöhemmin. Pääkonsulaatin rakentamisesta vastasi rakennustoimisto Sulo Kujala Oy⁶¹. Turun pääkonsulaatin uuden rakennuksen avajaispäivää vietettiin Turussa vasta 25. maaliskuuta 1976. Pääkonsuli Nikolai Jevgrafov ja rouva Jevgrafova pitivät saman päivän iltana juhlavastaanoton.⁶²

Pääkonsulaatin rakentamiselle puiston alueelle oli jonkin verran vastustusta ja asiasta järjestettiin mielenosoitus, kun konsulaatti avattiin.⁶³ Laineen mukaan uuden talon rakentamista puistoon vastustettiin ehkä henkilötasolla, muttei politiikassa.⁶⁴ Huomattavasti näkyvämpi mielenosoitus pääkonsulaatin edustalla järjestettiin elokuussa 1968, kun edustusto sijaitsi vielä Linnankadulla. Prahan miehitystä vastustaneet turkulaiset heittivät kiviä konsulaatin vastapäätä sijaitsevan rakennuksen katolta ja rikkoivat ikkunoita. Myöhemmin kaupunginjohtaja Väinö Leino kävi konsulaatissa pyytämässä anteeksi tapahtunutta. Lähes kolmen vuoden kuluttua, kun Krekotenista tuli pääkonsuli, hän kutsui yksittäisiä turkulaisia vaikuttajia lounaalle. Pääkonsulilla oli mukanaan mielenosoituksen aikana otettuja isoja mustavalkoisia valokuvia, jotka hän esitti suomalaisille kysyen tuntevatko he ihmisiä, joiden kasvot näkyvät eturivissä.⁶⁵ ”Minäkin olen isoja valokuvia nähnyt. En muista nyt missä yhteydessä, mutta siellä oli tuttaviakin kasvoja kuvissa⁶⁶”, muistelee Laine. Mielenosoitukset eivät kuitenkaan vaikuttaneet Turun kaupungin ja konsulaatin suhteisiin. ”Päinvastoin se oli tärkeää, että konsulaatti oli täällä”.⁶⁷

⁵⁸ Pertti Paasion haastattelu; Armas Lahoniityn haastattelu.

⁵⁹ Turun kaupungin hallitus Ulkoasiainministeriölle 22.6.1971. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

⁶⁰ Ensio Laineen haastattelu.

⁶¹ TS 7.8.1997.

⁶² Muistio Neuvostoliiton Turussa olevan pääkonsulaatin uuden talon avajaiset 25.3.1976. Ryhmä 55, osasto R6, UM.

⁶³ Ilkka Kanervan haastattelu; Matti Elon haastattelu.

⁶⁴ Ensio Laineen haastattelu.

⁶⁵ Pertti Paasion haastattelu, Armas Lahoniityn haastattelu.

⁶⁶ Ensio Laineen haastattelu.

⁶⁷ Armas Lahoniityn haastattelu.

Huhtikuussa 1974 Turussa päätettiin luovuttaa pääkonsulaatin käyttöön noin 1,16 hehtaarin suuruinen virkistysalue Kaksikerran pohjoisrannalta, kaupungin omistaman Brinkhallin kartanon maalta. Alueelle johtavan tien rakentamista varten myönnettiin 27 400 markkaa.⁶⁸ Rakennustoimisto A. Puolimatka Oy rakensi tontille omalla kustannuksellaan noin 6x10m² suuruisen saunan, joka tuli pääkonsulaatin käyttöön niin kauan kuin edustusto sijaitsee Turussa. Lomaviettopaikan käyttö lupa on ollut vastikkeeton.⁶⁹ Myös huoltotoimenpiteistä ja sähköstä on maksanut Turun kaupunki.⁷⁰ Virkistysalueen luovuttaminen on ollut osa järjestelyä, jonka toisena osana on ollut Suomen Pietarin Pääkonsulaatille osoitettu virkistysalue rakennuksineen Karjalan kannaksella. Päätös tehtiin ystävyyskaupunkien tasolla vastavuoroisuusperiaatteella.

Turun kaupunki luovutti vuonna 2001 tehdyllä kaupalla Brinkhallin kartanon maineen Suomen Kulttuuriperinnön Säätiölle. Kaupassa Turun kaupunki sitoutui etsimään konsulaatille korvaavan kohteen vastaavaan käyttöön vuoden 2009 loppuun mennessä. Suomen Kulttuuriperinnön Säätiö sitoutui lunastamaan saunarakennuksen sen käyvästä arvosta. Koska määräaikaan mennessä vastaavalla sijainnilla olevaa kohdetta ei löytynyt, Turun kaupunki vuokrasi virkistysalueen luovuttaakseen sen käyttöoikeuden edelleen pääkonsulaatille.⁷¹

Muihin pääkonsulaatin henkilökunnan etuihin Turussa on kuulunut esimerkiksi ilmainen kausikortti Impivaaran uimahalliin⁷² sekä mahdollisuus hammashuoltoon edullisilla terveystarkastuksilla. ”Miksi Turku maksaa neuvostodiplomaattien hammashoitokuluja?” ihmeteltiin Helsingin Sanomien palstoilla 20.11.1991. ”Se on tapahtunut neuvottelukysymyksenä. Aikaisemmin he kävivät yliopiston hammaslääketieteen laitoksella, mutta kun hoito siellä venyi niin hirtittävän pitkään, he kääntyivät meidän puoleemme. Sovittiin vain suullisella sopimuksella, että he käyvät sitten akuuteissa jutuissa meillä.”, kertoi Turun johtava ylihammaslääkäri Mauno

⁶⁸ Turun kaupunginhallituksen pöytäkirja § 1751 29.4.1974. Kopio tekijän hallussa.

⁶⁹ Turun kiinteistöviraston kiinteistötoimenjohtaja Koskinen kiinteistö- ja rakennuslautakunnalle 9.4.1974. Kopio tekijän hallussa.

⁷⁰ Matti Romppasen haastattelu; Armas Lahoniityn haastattelu; Juhani Lepän haastattelu.

⁷¹ Turun kaupungin kiinteistöliikelaitoksen johtokunta, Maa-alueen vuokraaminen Suomen Kulttuuriperinnön Säätiöltä Brinkhallin tilasta luovutettavaksi edelleen erisopimuksella Venäjän Federaation Turun Pääkonsulaatin käyttöön Kilajk § 38 1.2.2011. Turun kaupungin verkkosivut, WWW-dokumentti. < <http://www05.turku.fi/ah/kilajk/2011/0201003x/2463031.htm> > [sivu luettu 8.11.2014]

⁷² Mika Akkasen haastattelu.

Ruokola.⁷³ Tämä käytäntö on ilmeisesti säilynyt myös nyky-Venäjän aikana. Turun pääkonsulaatin henkilökunta, kuten joukko muita potilasryhmiä, on ollut oikeutettu alueellisen perusterveydenhuollon hammashuoltoon terveyslautakunnan tekemän päätöksen mukaisesti tai eri sopimusten perusteella.⁷⁴

Neuvostoliiton pääkonsulaatin perustaminen Turkuun oli Turun kaupungille hyvin merkittävää monelta eri kannalta. Virallisen diplomaattisen edustuston perustaminen loi mahdollisuudet yhä tiiviimmälle kanssakäymiselle, joka on jatkunut nykypäivään asti. Vaikka 1960-luvulla kaikki eivät suhtautuneet Neuvostoliiton pääkonsulaatin perustamiseen suopeasti⁷⁵, tuli siitä suosittu vierailukohde, joka helpotti henkilökohtaisten kontaktien luomista neuvostoviranomaisten kanssa. Lisäksi yksi tärkeimmistä pääkonsulaatin läsnäolon eduista on ollut Turun kaupungin ja varsinaissuomalaisen yritysten sekä organisaatioiden mahdollisuus hoitaa viisumiasioita vaivatta paikan päällä.

YYA-sopimuksen vuosipäivän vastaanotot sekä lokakuun vallankumouksen juhlavastaanotot pääkonsulaatissa olivat tärkeitä tilaisuuksia kaupungin kunnallispolitiikoille, liikemiehille ja erilaisten järjestöjen edustajille. Ystävyyskaupunkisuhteiden kehittämisen kannalta pääkonsulaattien avaaminen Turkuun ja Leningradiin oli käytännössä vuodesta 1965 järjestettyjen kaupunkien ystävyyspäivien rinnalla yksi tärkeimmistä päätöksistä.⁷⁶ Neuvostoliiton pääkonsulaatin status oli turkulaisille poliitikoille sama kuin Helsingin-suurlähetystöllä, mittakaava oli vain erilainen. Poliitiikan ja elinkeinoelämän edustajat kilpailivat kutsuista pääkonsulaatin vastaanotoille.⁷⁷ ”Konsulaatin vastaanotot 1970-luvun poliittisessa kulttuurissa olivat statukseltaan merkittävä tapahtuma. Jos et ollut kutsulistoilla, sinun poliittinen markkina-arvosi oli huono. Jos olit kutsulistoilla, sinut noteerattiin kovaksi kasvoksi. Se oli poliittisen statuksen juttu, erityisesti Kokoomuksen kannalta, koska pelto oli kylvämätön ja ennen kokematon. Ei ollut sisäänpääsyä, ei kutsuja tai kontakteja. Niitä ruvettiin rakentamaan.”⁷⁸

⁷³ HS 20.11.1991

⁷⁴ Turun kaupungin terveyslautakunta, Hammashuollon hoitotilanne Terla § 272 4.9.2002. Turun kaupungin verkkosivut, WWW-dokumentti. <
<http://www05.turku.fi/ah/tervi/2002/0904013x/700471.htm>> [sivu luettu 8.11.2014]

⁷⁵ Laitinen 2000; 49.

⁷⁶ Virmavirta 2013, 37, 40–41.

⁷⁷ Pertti Paasion haastattelu.

⁷⁸ Ilkka Kanervan haastattelu.

Ensio laineen mukaan: ”Konsulaatin sijainnista Turussa oli kaupungille myös todellista hyötyä, koska konsulaatista autettiin kaupunkia ja SN-Seuraa monissa käytännön yhteistyöhön liittyvissä asioissa. Matkojen järjestäminen Leningradiin helpottui, kun viisumit saatiin suoraan konsulaatista. Konsulaatin ansiosta turkulaiset puolueorganisaatiot loivat 1970-luvulla yhteistyösuhteet Leningradin poliittisiin elimiin.

79,,

Pääkonsulaatti tarjosi turkulaistille mahdollisuuden verkostoitua. Ilkka Kanervan mielestä muut kaupungit olivat kateellisia, sillä Neuvostoliiton edustuston läsnäolo Turussa koettiin merkittäväksi. ”Se nosti turkulaisten statusta Moskovassakin, jossa turkulaisten kohtelu oli selvästi parempaa kuin muiden. Konsulaatin olemassa olo Turussa noteerattiin.”⁸⁰

2.2 Toiminnan prioriteetit⁸¹

Vuonna 1988 Neuvostoliitolla oli ulkomailla 194 konsulivirastoa, joista 72 oli joko pääkonsulaatteja tai konsulaatteja. Neuvostoliiton alueella toimi vastavuoroisesti 164 ulkomaan konsuliedustustoa.⁸² Kun Neuvostoliitto lakkasi olemasta 26. joulukuuta 1991, maan kansainvälisen aseman peri Venäjän federaatio. Valtion hajoamisella ei ollut samanlaista vaikutusta diplomatiaan ja konsuliedustustojen toimintaan kuin vuoden 1917 vallankumouksella. Neuvostoliiton ulkomaan edustustot siirtyivät Venäjän ulkoministeriön alaisuuteen.

Suurlähetystö avasi konsuliviraston myös Haminaan elokuussa 1997, mutta kokeilu jäi lyhyeksi. Haminan konsuliedustusto suljettiin neljän kuukauden kuluttua avaamisesta, koska sen kautta välitettiin vain toista sataa viisumia ja tuloja tuottavaa toimintaa oli liian vähän. Haminan toimipiste oli tiettävästi ensimmäinen maailmassa, jossa viisumihakemus oli mahdollista tehdä Internetin kautta. Muut asiakirjat piti kuitenkin lähettää hakemuksesta tulostetun kopion kanssa yhä postitse. Haminaan jätetyt viisumihakemukset käsiteltiin Helsingissä. Konsulaattipiste avattiin Haminassa, koska

⁷⁹ Laitinen 2000, 49.

⁸⁰ Ilkka Kanervan haastattelu.

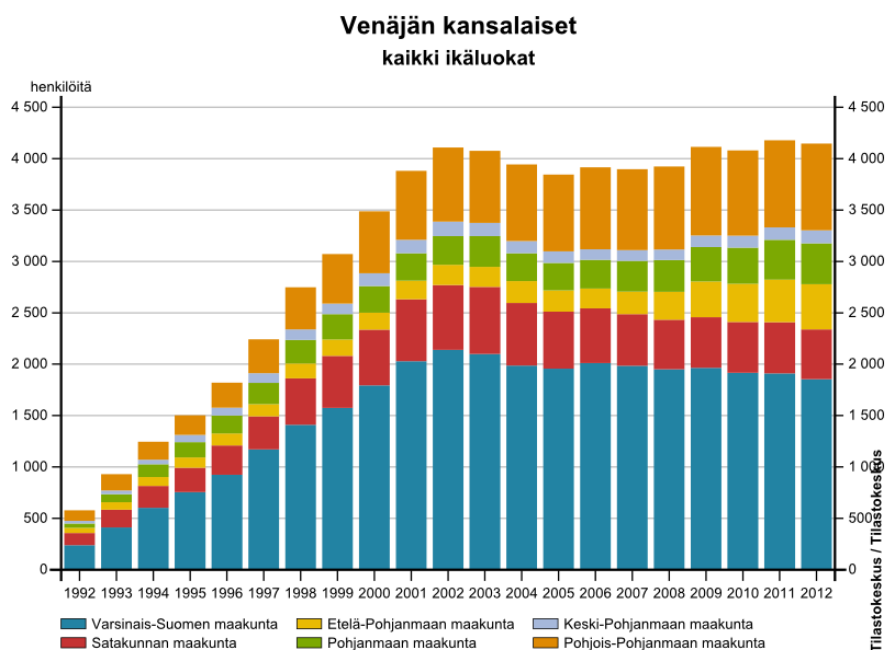
⁸¹ Tämä luku perustuu pääkonsuli Aleksandr Svertškovin haastatteluun 19.3.2013, ellei muita lähteitä mainita

⁸² Lapin 2012, 13.

Lappeenranta piti konsulaatin perustamista liian kalliina ja hylkäsi sopimuksen tilojen kunnostamisesta ja vuokraamisesta, vaikka osa kustannuksista olisi katettu EU-rahoituksena. Haminan kaupunki tarjosi vanhasta kaupungintalosta noin 50 neliön tilat konsuliedustuston käyttöön, joten kaupungin panostus pisteen avaamisen oli vajaat 60 000 markkaa. Toimipisteessä työskenteli vain kaksi henkilöä, mutta kuuden kuukauden kokeilujakson jälkeen suunniteltiin myös kaupallisen edustuston palvelujen sisällyttämistä sen toimintaan. Vaikka konsulaattikokeilu loppui lyhyeen, se synnytti uusia yhteistyömuotoja Venäjän suurlähetystön ja Haminan kaupungin välille.⁸³ Uusi konsulaatti avattiin lopulta Lappeenrannassa toukokuussa 2000.

Venäjän Turun pääkonsulaatin päätehtävät voidaan jakaa kolmeen ryhmään: 1) konsulipalvelujen tarjoaminen toimipiirin alueella pysyvästi asuville ja väliaikaisesti oleskeleville Venäjän kansalaisille sekä heidän etujensa puolustaminen, 2) maahantulo- ja kauttakulkuviisumien myöntäminen Suomen tai kolmannen maan kansalaisille sekä 3) Venäjän ja Suomen kahdenvälisten suhteiden kehityksen edistäminen esisijaisesti pääkonsulaatin toimipiirin alueella.

Venäjän kansalaiset Turun pääkonsulaatin toimipiirissä vuosina 1992 – 2012

Lähde: Tilastokeskus - Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1992 – 2012. Pohjois-Pohjanmaan maakunta ei kuulu konsulaatin toimipiirin kokonaisuudessaan, ainoastaan Oulu ja Raahen hankot. Hanko ei otettu huomioon.

⁸³ HS 19.12.1997; HS 7.9.1997; HS 12.8.1997.

Turun pääkonsulaatissa oli kirjoilla 2 800 Venäjän kansalaista vuonna 2012. Todellisuudessa edustuston toimipiirissä asuu enemmän venäläisiä, sillä rekisteröinti konsulaatissa on vapaaehtoista. Venäjän kansalaisten määrä pääkonsulaatin toimipiirissä on kasvanut tasaisesti 1990-luvun alusta vuoteen 2002, minkä jälkeen se on hiipunut ja pysynyt melko tasaisena, noin 4 000 henkilön suuruisena. Tilastokeskuksen mukaan Suomessa asui vuoden 2012 lopussa yhteensä 70 899 henkilöä, joiden taustamaa on entinen Neuvostoliitto tai Venäjä⁸⁴. Heistä 30 183 henkilöä oli Venäjän kansalaisia. Näin olleen Turun pääkonsulaatin toimipiirissä asuu suurin piirtein 13 prosenttia Suomessa asuvista Venäjän kansalaisista.

Samana vuonna Turun pääkonsulaatissa myönnettiin suomalaisille 34 000 viisumia, joista 65 prosenttia turistimatkoja varten. Suomalaisille myönnettyjen Venäjän viisumien määrä on kuitenkin laskenut edellisvuosiin verrattuna⁸⁵. Monet suomalaiset matkustavat Pietariin ja Leningradin alueelle joko ryhmäviisumilla tai viisumivapaasti laivalla korkeintaan kolmen vuorokauden ajaksi. Svertškovin mielestä median luomien uhkakuvien ja riittämättömän markkinoinnin takia suomalaisten matkat ulottuvat tavallisesti vain Pietariin, koska kaupungin ulkopuolinen Venäjä tunnetaan huonosti ja saatetaan edelleen kokea vaaralliseksi.⁸⁶

Viisumisäännöt, hinnat ja käsittelyajat ovat muuttuneen kahdenkymmenen vuoden aikana monta kertaa. Perustavanlaatuinen muutos maiden viisumipolitiikassa tapahtui Suomen alkaessa soveltaa Schengenin sopimusta maaliskuussa 2001. Suomen viranomaisten myöntämä viisumi on siitä lähtien oikeuttanut venäläisiä matkailijoita liikkumaan vapaasti sopimusmaiden välillä, mikä osittain selittää Suomen viisumien suosiota. Muihin Schengen-alueen maihin verrattuna Suomen viisumipolitiikka ja käytännöt ovat olleet 2000-luvulla liberaaleja ja joustavia, eikä viisumin hakumenettely Schengenin takia muuttunut. Venäjän ulkoasianministeriön viisumimääräykset pysyivät pitkään tiukkoina. Uuden ulkomaalaislain voimaantulon jälkeen, marraskuussa 2002,

⁸⁴ Tilastokeskus, ”Lähes joka kymmenes 25–34-vuotias ulkomaista syntyperää” 27.9.2013.

Tilastokeskuksen verkkosivut, WWW-dokumentti.

<http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/2012/01/vaerak_2012_01_2013-09-27_tie_001_fi.html> [luettu 26.4.2014]

⁸⁵ Vuosina 2000 ja 2001 tehtiin kaksi Venäjän Turun pääkonsulaatin ennätystä, kun edustusto myönsi 70 000 ja 80 000 viisumia vuodessa.

⁸⁶ ”Для финнов Россия заканчивается в Петербурге – генконсул России в Турку”. BaltInfo-uutistoimisto 16.5.2013. <<http://www.baltinfo.ru/2013/05/16/Dlya-finnov-Rossiya-zakanchivaetsya-v-Peterburge--genkonsul-Rossii-v-Turku-354861>> [sivu luettu 2.3.2014]

määräykset muuttuivat entistä monimutkaisemmiksi. Uuden ulkomaalaislain myötä viisumeiden puoltokäsittely siirtyi Venäjän ulkoministeriöltä sisäasianministeriön passi- ja viisumihallintoon.⁸⁷ Venäläiset diplomaatit olivat tietoisia menettelyn kankeudesta ja huolestuneita sen vaikutuksista lähialueyhteistyölle sekä kaupallisten suhteiden kehittämislle.⁸⁸

Euroopan unioni ja Venäjä solmivat viisumihelpotussopimuksen 4. huhtikuuta 2006. Sopimus astui voimaan vuonna 2007 ja sitä on pidetty EU:n ja Venäjän suhteiden virstanpylväänä sekä ensimmäisenä askeleena kohti viisumivapautta. Kutsuihin ei enää vaadita passi- ja viisumihallinnon hyväksyntää, viisumihakemuksesta peritään 35 euron maksu viisumityyppistä riippumatta ja viisumihelpotusten piirissä olevat erityisryhmät, kuten esimerkiksi opiskelijat, liikemiehet ja toimittajat, voivat saada toistuvaisviisumeita, joilla voi oleskella maassa enintään 90 päivää 180 päivän aikana. Sopimuksen mukaan viisumihakemusten käsittelyaikaa on 10 työpäivää.⁸⁹

Viisumivapauskeskustelu on ollut tällä vuosituhanella Venäjän EU-politiikan tärkeä osa, jota Venäjällä pidetään strategisen kumppanuuden luontevana jatkeena.⁹⁰ Pääkonsuli Svertškovin mukaan Turun pääkonsulaatti kannattaa viisumivapautta Suomen ja Venäjän välillä. ”Konsuliedustusto ei ole kaupallinen yritys, eikä se ole riippuvainen viisumituloista. Viisumeista saatu tuotto menee suoraan liittovaltion kassaan, mitään ei jää edes ulkoministeriöön.” Vuonna 2010 Turun Sanomille annetussa kommentissa Svertškov korosti Turun pääkonsulaatin valmiutta siirtymään viisumivapautteen ”vaikka jo huomenna”. Hän toivoi myös, että ”Suomen kaltaiset EU-maat, joilla suoran rajanaapuruuden takia on erityisiä intressejä yhteistyön helpottamiseksi, voivat vaikuttaa myönteisesti kollektiivisen ratkaisun saavuttamiseen.”⁹¹ On huomattava, että Suomen Pietarin pääkonsulaatti sai vuonna 2006 viisumeista yli 11 miljoonan euron tuloja, joilla katettiin Suomen ulkoministeriön toimintomenoja.⁹²

⁸⁷ Saarinen 2007, 33–42.

⁸⁸ ”Venäläisetkin turhautuneet viisumi-byrokratiaansa”. Kaleva.fi uutiset 27.4.2003.

<<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/venalaisetkin-turhautuneet-viisumi-byrokratiaansa/510016/>> [sivu luettu 4.4.2014]

⁸⁹ Saarinen 2007, 65–69.

⁹⁰ Saarinen 2007, 76.

⁹¹ TS 28.8.2010.

⁹² Saarinen 2007, 35.

Palvelun laadun parantamiseksi ja vastavuoroisuusperiaatetta noudattaen Venäjä viisumien haku siirtyi neljään viisumikeskukseen toukokuussa 2011. Turun viisumipalvelukeskus aloitti toimintansa 6.5.2011 osoitteessa Kristiinankatu 5. Muut keskukset avattiin Helsingissä, Lappeenrannassa ja Maarianhaminassa. Hakemusten käsittely ja päätökset viisumien myöntämisestä tehdään edelleen konsuliedustustoissa. Suurlähetystön konsuliosaston päällikkö Juri Ivanov kertoi Helsingin viisumikeskuksen avaamisen valmistelujen yhteydessä, että hakemukset toimitetaan konsulaattiin käsiteltäväksi kuriirilla kahdesti päivässä⁹³. Suomi avasi viisumikeskukset Pietariin, Moskovaan, Petroskoihin ja Murmanskiin vuosina 2010–2012.

Viisumianomusten vastaanoton ja luovutuksen ulkoistamisella on ollut pääkonsuli Svertškovin mielestä enemmän hyviä kuin huonoja puolia. Turun viisumipalvelukeskuksen avaaminen vaikutti positiivisesti konsulaatin työtehokkuuteen sekä asiakaspalveluun, koska pääkonsulaatin työntekijät eivät ole enää suorassa kosketuksessa asiakkaiden kanssa ja heillä on enemmän aikaa hakemusten käsittelyyn. Viisumin hakeminen suoraan Turun pääkonsulaatista on kuitenkin edelleen mahdollinen ajanvarauksella. Samalla hakemusten vastaanoton ulkoistaminen ei vaikuttanut paljoakaan pääkonsulaatin työmäärään. Useimmassa tapauksessa päätökset viisumien myöntämisestä tekee erikoistunut konsulivirkamies (diplomaatti) ja harvemmin pääkonsuli itse. Pääkonsuli päättää viisumin myöntämisestä henkilökohtaisesti, kun se haetaan ulkomaalaisen kirjallisen pyynnön tai vastaanottajana toimivan venäläisen osapuolen vapaamuotoisen kutsun perusteella sekä muissa poikkeustapauksissa.

Ulkoistamisen kääntöpuolena on ollut pääkonsulin mukaan viisumien kallistuminen, mikä heijastui ainakin aluksi negatiivisesti erityisesti suosittujen ryhmämatkojen määrään. Viisumipalvelukeskuksen palvelumaksu nosti viisumien hintaa 21 eurolla. Viisumikeskuksilla oli myös huomattavia ruuhkautumisesta johtuvia alkuvaikeuksia, joiden takia Venäjän viisumien käsittely viivästyi ja Suomen matkatoimistoalan liiton mukaan matkustajat joutuivat perumaan matkojaan⁹⁴.

Turkulaiset matkatoimistot suhtautuivat varoen yhden ylimääräisen välikäden ilmestymiseen matkailijan ja pääkonsulaattiin väliin. Yrittäjät pelkäsivät uudistuksen tyrehdyttävän suomalaisten matkailun itänaapuriin, jos turistia rahastetaan joka

⁹³ HS 17.4.2011.

⁹⁴ TS 12.5.2011.

portaalla. Ennen viisumipalvelukeskuksen tuloa viisumihakemusten välittäminen oli tärkeä osa matkatoimistojen liiketoimintaa.⁹⁵

Vuonna 2001 Helsingin-suurlähetystön konsulaattiosaston päällikkönä toiminut Juri Volkov arvosteli suomalaisia matkatoimistoja viisumeilla rahastamisesta. Väli-Suomen Sanomalehtien Sunnuntaisuomalaisen haastattelussa hän kertoi, että Suomessa toimi useita matkatoimistoja, jotka järjestivät vain viisumeja ja ottivat niistä kohtuuttomia välityspalkkioita. Volkovin mukaan konsuliedustustojen myöntämä 600 markan monikertaviisumi on saattanut maksaa joidenkin matkatoimistojen asiakkaille jopa 2000 markkaa.⁹⁶ Jotkut suomalaiset matkustajat ja matkatoimistot yrittivät myös huijata Venäjän viranomaisia väärennetyillä matkakutsuilla. Suomen Pietarin pääkonsulaatti puolestaan katkaisi yhteistyön satojen venäläisten matkatoimistojen kanssa, joita se piti vain viisumien välittäjinä.⁹⁷

Venäläisten matkailu Suomeen on moninkertaistunut 1990-luvulta lähtien. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2012 Suomessa vieraili 7,6 miljoonaa ulkomaista matkustajaa, joista 47 prosenttia eli yhteensä noin 3,6 miljoonaa matkailijaa saapui Venäjältä.⁹⁸ Samana vuonna Pietarin pääkonsulaatti myönsi yli miljoonaa viisumia eli 77,5 prosenttia kaikista Suomen edustustojen Venäjällä myönnettyistä viisumeista. Venäjän kansalaisilla oli silloin noin 23–25 miljoonaa ulkomaille matkustamiseen oikeuttava ulkomaanpassia.⁹⁹

⁹⁵ TS 14.6.2010.

⁹⁶ ”Suomessa rahastetaan viisumeilla”. Kaleva.fi uutiset 28.10.2001.

<<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/suomessa-rahastetaan-viisumeilla/142624/>> [sivu luettu 23.4.2014]

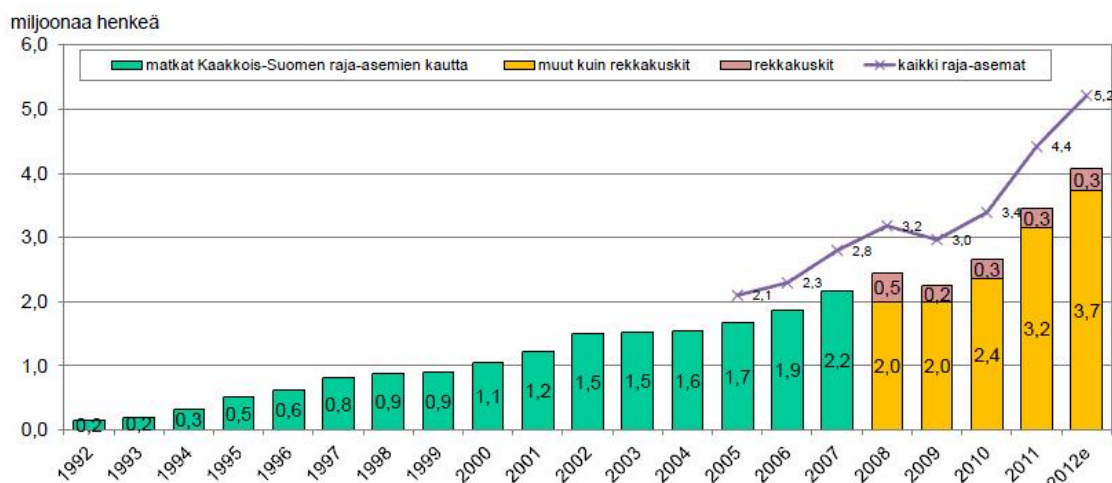
⁹⁷ ”Suomessa rahastetaan viisumeilla”. YLE Uutiset 28.10.2001.

<http://yle.fi/uutiset/suomessa_rahastetaan_viisumeilla/5114450> [sivu luettu 23.4.2014]

⁹⁸ Tilastokeskus, ”Matkailu ulkomailta Suomeen kasvoi vuonna 2012” 30.5.2013. Tilastokeskuksen verkkosivut, WWW-dokumentti. <http://www.stat.fi/til/rajat/2012/rajat_2012_2013-05-30_tie_001_fi.html> [sivu luettu 24.4.2014]

⁹⁹ Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy, Selvitys viisumivapauden vaikutuksista 2013 (Liite: Venäjän passi- ja viisumikäytännöt). TAK Oy:n verkkosivut, WWW-dokumentti. <http://www.tak.fi/wp-content/uploads/2013/10/04_liite_venajan_passi_ja_viiisumikaytannot.pdf> [sivu luettu 30.5.2014]

Venäläisten matkat Suomeen vuosina 1992 - 2012

Lähde: Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy, "Venäläisten matkailu Suomeen".¹⁰⁰

Ulkomaalaiset turistit toivat Suomeen vuonna 2012 yhteensä 2,3 miljardia euroa, josta venäläisten osuus oli 39 prosenttia. Valtaosa Suomessa käyvistä Venäjän kansalaisista saapuu Pietarista tai Leningradin alueelta. Suosituimmat käynnin syyt ovat ostos- ja lomamatkat. Itä-Suomi houkuttelee ylivoimaisesti eniten venäläisiä. Länsi-Suomeen eli Turun pääkonsulaatin toimipiirin alueelle suuntautuu nykyään vain alle kaksi prosenttia kaikista venäläisten vierailuista.¹⁰¹

Vaikka tilastojen mukaan Länsi-Suomi ei ole venäläisten näkökulmasta suosituin paikka asua tai lomaila, Suomessa oleskelevien Venäjän kansalaisten etujen ja intressien puolustaminen sekä Venäjän lakien edellyttämien palvelujen tarjoaminen on noussut Turun pääkonsulaatin toiminnan tärkeimmäksi prioriteetiksi. Konsulipalveluille on ollut myös riittävästi kysyntää. Venäjän kansalaiset kääntyvät pääkonsulaatin puoleen päivittäin ja odotusaika konsulin vastaanotolle voi kestää viikkoja. Useimmat kysymykset koskevat notaaripalveluja, matkustusasiakirjojen uusimista sekä syntymän, kuoleman tai avioliiton rekisteröintiä. Joskus Turun pääkonsulaatissa asioivat myös Venäjän kansalaiset, joiden mielestä heidän oikeuksiaan on loukattu, eivätkä he tule toimeen viranomaisten kanssa tai pysty tekemään asialle mitään ilman apua.

¹⁰⁰ Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy, "Venäläisten matkailu Suomeen" 2013. Imatran Seudun kehitysyhtiö KEHY:n verkkosivut, WWW-dokumentti. <http://www.kehy.fi/filebank/1013-Venalaisten_matkailu_Suomeen_Pari_Nurkka.pdf> [sivu luettu 30.5.2014]

¹⁰¹ Matkailun edistämiskeskus (MEK), "RAJAAHAASTATTELUTUTKIMUS: OSA 26: ULKOMAISET MATKAILIJAT SUOMESSA VUONNA 2012" 30.5.2013. MEK:n verkkosivut, WWW-dokumentti. <<http://www.mek.fi/studies/rajahaastattelututkimus-osa-26-ulkomaiset-matkailijat-suomessa-vuonna-2012/>> [sivu luettu 30.5.2014]

Pääkonsulaatilla ei kuitenkaan ole vaikutusvaltaa paikallisiin päättäjiin. Ratkaisuja ongelmatilanteisiin etsitään neuvottelemalla.

Konsulaattiin yhteydenoton syynä voi olla esimerkiksi naapurin syrjivä käytös tai epäily oikeuksien loukkaamisesta. Viime vuosien kuuluisin tapaus, jolloin pääkonsuli joutui puuttumaan tilanteeseen, oli Turussa asuvan Suomen ja Venäjän kaksoiskansalaisuuden omanavan seitsemänvuotiaan pojan kiireellinen huostaanotto helmikuussa 2010. Venäjällä asiasta nousi suuri kohu ja tapauksen kulkua seurattiin useiden viikkojen ajan. Venäjällä epäiltiin esimerkiksi, että syynä viranomaisten toimintaan olivat äidin etniseen taustaan liittyvät ennakkoluulot. Venäjän Turun pääkonsulaatti pyysi Suomen viranomaisilta selvitystä tapahtuneesta ja pääkonsuli Aleksandr Svertškov kävi turkulaisessa lastenkodissa tapaamassa poikaa. Pääkonsulaatti ylläpiti suoraa ja avointa vuoropuhelua paikallisten sosiaaliviranomaisten kanssa, mistä Venäjän suurlähetystön lehdistösihteeri Irina Naletova kiitti suomalaisia yhteistyökumppaneita¹⁰².

Turun kansainvälisten asioiden päällikkö Mika Akkasen mukaan pääkonsuli Svertškovin hyvin neutraali ja asiallinen käyttäytyminen lapsikiistan takia Turkuun saapuneen Venäjän lapsiasiamies Pavel Astahovin vierailun aikana oli erittäin tärkeä.¹⁰³ Tapaus osoitti, että Turun pääkonsulaatin virkailijat tuntevat toimintaympäristönsä ja pystyvät tulkkamaan hyvin eri osapuolien toimintaa.

Hankalia ongelmatilanteita on Turussa ollut onneksi vähän. Ongelmatilanteissa pääkonsulaatti tekee kirjallisen selvityspyynnön paikallisille viranomaisille tai poliisille. Ensimmäinen askel on saada kattavaa tietoa tapauksesta ja vasta sitten etsiä ratkaisua yhteistyössä suomalaisten kanssa. Pääkonsulaatilla on hyvät ja vakiintuneet suhteet Lounais-Suomen poliisilaitokseen ja erityisesti Turun pääpoliisiasemaan. Konsulaatin historian aikana on kertynyt monta esimerkkiä toimivasta yhteistyöstä poliisin kanssa. Pääkonsuli Svertškov muistelee tapausta, jossa ilman matkustusasiakirjoja olleelle turistille onnistuttiin nopean kommunikaation ansiosta toimittamaan asiakirjat Helsinkiin, missä hän sai ryhmänsä kiinni, ennen kuin se poistui maasta.

Yleisimmät venäläismatkailijoiden ongelmat liittyvät juuri dokumenttien menetyksiin tai varkauksiin. Yleensä varkaita kiinnostaa vain raha, ja hyvällä tuurilla asiakirjat

¹⁰² TS 4.3.2010.

¹⁰³ Mika Akkasen haastattelu.

löytyvät vaikkapa roskakorista. Jos matkustusasiakirjat menetetään lopullisesti, pääkonsulaatti myöntää väliaikaisen luvan, jolla voi palata kotimaahan.

Konsulaatilta vaaditaan nopeaa reagointia ja yhteistyötä paikallisten toimijoiden kanssa Suomessa työ- tai lomamatkalla olleiden Venäjän kansalaisten kuolemantapauksissa. Konsulaatin täytyy hankkia lääkärinlausunto ja todistus kuoleman syystä ennen kuin kuolintodistus voidaan kirjoittaa ja ruumis viedä lähiomaisille Venäjälle. Joskus tämä prosessi aiheuttaa jännitteitä maiden lainsäädännön ja käytäntöjen erilaisuuden takia. Ruumiinavaus ja lääkärinlausunnon antaminen saattaa kestää Suomessa jopa useita viikkoja, mikä saa vainajan sukulaiset hermostumaan.

Turun pääkonsulaatissa on töissä ¹⁰⁴ pääkonsulin lisäksi kolme diplomaattia (konsulivirkamiestä) sekä vaihtelevasti noin seitsemän muuta konsuliedustuston toimihenkilöä. Osa henkilöstöstä on Suomessa perheidensä kanssa ja asuu konsulaatin rakennuksessa. Suomen Pietarin pääkonsulaattiin verrattuna Turun edustusto on kooltaan melko pieni. Pääkonsuli vaihtuu yleensä kerran neljässä vuodessa. Poikkeustapauksissa myös pidempi virkakausi on mahdollinen. Muun henkilöstön vaihtuvuus on jatkuvaa. Tavallisesti konsulivirkamiehet ja toimihenkilöt palvelevat samassa paikassa kahdesta neljään vuotta. Vuosien 1988 ja 2014 välillä Turun pääkonsulaatissa on työskennellyt kuusi pääkonsulia:

1988–1993 - Leonid Ignatov aloitti kesäkuussa 1988

1993–1997 - Sergei Krutikov aloitti helmikuussa 1993

1997–2001- Lev Pauzin aloitti elokuussa 1997

2001–2005 - Vadim Rozanov aloitti lokakuussa 2001

2005–2009 - Alexander Safronov aloitti marraskuussa 2005

2009–2014 - Alexander Svertškov aloitti joulukuussa 2009¹⁰⁵

Ehdottoman tärkeä konsulivirkamiehen työn onnistumisen ehto on hänen kielitaitonsa. Asemamaan virallisen kielen tai virallisten kielten osaamista pidetään tärkeänä ammatillisen pätevyyden osoituksena ja edellytyksenä konsulin menestykselliselle toiminnalle. Konsulivirkamiehen pitäisi osata vierasta kieltä sillä tasolla, että hän pystyy

¹⁰⁴ Vuoden 2012 tiedot

¹⁰⁵ UM Tietopalvelun sähköpostiviesti ”VL: Arkistolähteet Venäjän Turun konsulaatista” Antti Tynkkyselle 19.2.2014. Tekijän <mi hail.kurvinen@gmail.com.fi> hallussa.

vapaasti kommunikoidaan sekä luomaan henkilökohtaisia suhteita ja kontakteja. Konsulin tulee kunnioittaa kohdemaan kansallisia perinteitä ja ominaispiirteitä, olla suvaitsevainen kulttuurien kohdatessa sekä osata tehdä yhteistyötä toisen maan kansalaisten kanssa. Erityisesti pääkonsulilta vaaditaan hyvää stressinsietokykyä ja valmiutta tehdä nopeita päätöksiä epätavallisissa tilanteissa. Kommunikaatiotaidot ja kansainvälinen oikeus ovat konsulivirkemiehen tärkeimmät työvälineet, joilla hän yrittää toisaalta saavuttaa asetettuja päämääriä ja toisaalta ratkaista mahdollisia ongelmatilanteita.¹⁰⁶

Koska suurin osa Turun pääkonsulaatin henkilökunnan ajasta kuuluu konsulipalvelujen tai viisumihakemusten käsittelyn parissa, kahdenvälisen kaupallisten, kulttuuristen, tieteellisten yms. suhteiden kehityksen edistäminen jää useimmiten pääkonsulin vastuulle. Se, miten suhteita kehitetään ja edistetään käytännössä, riippuu konsuliedustuston päällikön ammattimaisuudesta, toimintatavasta sekä henkilökohtaisista ominaisuuksista. Suhteissa kaupunginhallinnon suuntaan tekniset asiat toimivat yleensä henkilöistä riippumatta, mutta pääkonsulin persoonasta ja mielenkiinnon kohteista riippuu se, kuinka aktiivista yhteistyö on, syntykö ideoita sekä ymmärrystä ja tulosta¹⁰⁷.

Turun pääkonsulaatin ja pääkonsulien toimintaa kahdenvälisen suhteiden edistäjänä vuosina 1988–2001 käsitellään kronologisessa järjestyksessä tutkielman seuraavissa luvuissa.

¹⁰⁶ Dolgov, Lebedeva 2011, 177–178.

¹⁰⁷ Mika Akkasen haastattelu.

3. Muutosten tuuli – pääkonsuli Leonid Ignatovin kausi 1988–1993

3.1. Majorovin viimeinen vuosi

Neuvostoliiton Turun pääkonsulin tehtävästä siirtoa pyytänyt Vladimir Majorov jätti jäähyväiset suomalaisille vaikuttajille ja ystäville pääkonsulaatin vastaanotolla torstaina 9. kesäkuuta 1988. Tilaisuuteen Turun pääkonsulaatissa Vartiovuorenkatu 2:ssä osallistui yli 200 vierasta eri puolelta Varsinais-Suomea. Majorov toimi Turun pääkonsulina poikkeuksellisen lyhyen ajan – kaksi vuotta. Pääkonsulin eron syistä ei ole tietoa, mutta ennen lähtöään takaisin Moskovaan Majorov kertoi aikovansa pitää kunnon loman ennen uuden työn vastaanottamista. Uusista tehtävistään hän ei kuitenkaan halunnut vielä toimittajille kertoa. Eri vaihtoehtoja oli hänen mukaansa useita ja ne kaikki liittyivät kansainväliseen toimintaan. Majorov lähti Moskovaan 18. kesäkuuta. Uudeksi pääkonsuliksi nimitettiin ulkoasianneuvos Leonid Ignatov, jonka oli määrä vastaanottaa tehtävänsä kesäkuun lopulla.¹⁰⁸

Vuonna 1925 syntyneen Majorovin diplomaattiura huipentui juuri Turun pääkonsulikauteen vuosina 1986–1988. Hän valmistui Moskovan diplomaattikorkeakoulusta vuonna 1954, minkä jälkeen hän toimi ulkoasianministeriössä sekä eri diplomaattitehtävissä Neuvostoliiton ulkomaanedustustoissa muun muassa Ranskassa, Libanonissa, Sveitsissä ja Luxemburgissa. Majorov siirtyi eläkkeelle toisen luokan täysivaltaisen erikoislähettilään arvossa, joka on ollut Venäjän diplomaattikunnan kolmanneksi korkein diplomaattiarvo. Hän kuoli 26. lokakuuta 2006.¹⁰⁹

Pääkonsuli Majorov viihtyi Turussa. Hänen mukaansa muistot Turussa vietetystä ajasta olivat ainoastaan positiivisia. Viimeisellä vastaanotollaan Turun pääkonsulaatissa hän kertoi, että kirkkaimmaksi kuvaksi hänen mielessään jää ihmisten ystävällisyys, sillä hän ei ole Suomessa tavannut ainoatakaan ihmistä, josta hänellä olisi jäänyt huonot

¹⁰⁸ TS 10.6.1988.

¹⁰⁹ Venäjän ulkoasianministeriö, "О кончине Майорова В.М." Venäjän ulkoasianministeriön verkkosivut 26.10.2006.
<http://www.mid.ru/BDOMP/Brp_4.nsf/arh/9FE19F9847308AB2C32572130035F87B?OpenDocument>
[sivu luettu 20.11.2013]

muistot.¹¹⁰ Ja kuten pääkonsulin työhön kuuluu, Majorov on varmasti tavannut monia ihmisiä, sillä pelkästään Turun pääkonsulaatin säännöllisillä juhlavastaanotoilla on käynyt vuosien varrella satoja suomalaisia.

”YYA-päivän vastaanotoilla ja lokakuun vallankumouksen vastaanotoilla oli oltava läsnä, jos halusi kuulua turkulaisen politiikan tai talouden ykköskaartiin.”¹¹¹ YYA-sopimuksen¹¹² ja Lokakuun vallankumouksen vuosipäivinä¹¹³ konsulaatin vastaanotoille halusivat päästä kaupungin viranomaisten ohella kunnallispoliitikot, liikemiehet ja erilaisten järjestöjen edustajat. Ensio Laine muistelee, että ”häntä pyydettiin usein järjestämään audienssia konsulaattiin”.¹¹⁴ Majorovin Turun komennuksen viimeisen vuoden aikana konsulaatissa juhlittiin kaksi merkittävää pyöreää vuosijuhlapäivää, jotka pääkonsuli isännöi puolisonsa Valentinan kanssa – 70 vuotta lokakuun vallankumouksesta ja 40 vuotta Suomen ja Neuvostoliiton ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta solmitun sopimuksen allekirjoittamisesta.

Vuoden 1987 marraskuun alussa noin 300 vieraasta saapui Turun pääkonsulaatin juhlasaliin kohottamaan maljan Lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen 70-vuotisjuhlapäivän kunniaksi. Juhlissa heitä odotti ”lähes punaisenaan kukkakorein ympäröity V.I. Leninin kipsiveistos”. Turun Sanomien tilaisuuden kuvauksessa mainitaan vieraista esimerkiksi kansliaministeri Ilkka Kanerva, maaherra Pirkko Työläjärvi, entinen maaherra Paavo Aitio, sotilasläänin komentaja Veikko Vesterinen, poliisimestari Markku Salonen, kaupunginjohtaja Väinö J. Leino, Rauman kaupunginjohtaja Uljas Mäkelä ja Forssan kaupunginjohtaja Jorma Laurila. Kertomuksen mukaan kaikki vieraat viihtyivät, nauttivat herkullisista venäläisistä pikkuleivistä ja hyvästä venäläisestä viinistä tai jostakin vahvemmassa. Keskustelua käytiin vilkkaasti ja ”kaikki osoitti, että niin isäntäväki kuin vieraat ovat tavanneet aikaisemmin monissa eri yhteyksissä”.¹¹⁵

¹¹⁰ TS 10.6.1988.

¹¹¹ Virmavirta 2013, 41.

¹¹² YYA-sopimus eli sopimus ystävyydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta allekirjoitettiin 6. huhtikuuta 1948.

¹¹³ Lokakuun vallankumouksen päivää juhlittiin Neuvostoliitossa marraskuun 7. ja 8. päivänä vuodesta 1927. Vuonna 1992 8. marraskuuta muuttui Venäjällä työpäiväksi. Vuonna 1996 7. marraskuuta muuttui Kansan sovinnon ja sovittelun päiväksi ja pysyi juhlapäivänä vuoteen 2005, kunnes se muuttui tavalliseksi työpäiväksi.

¹¹⁴ Laitinen 2000, 49.

¹¹⁵ TS 5.11.1987.

YYA-sopimuksen 40-vuotisjuhlia vietettiin Turussa ja Porissa huhtikuun alussa 1988. YYA-päivää juhlittiin Turussa pitkin päivää lauantaina 9. huhtikuuta. Porin juhla järjestettiin seuraavana päivänä, sunnuntaina 10. huhtikuuta Porin teatterissa. Merkkipäivän vietto alkoi Turussa kello 10 Paasikivi-seuran seminaarilla valtion virastotalon auditoriossa, jossa alustuksen pitivät Helsingin yliopiston professori Jukka Nevakivi ja kansliaministeri Ilkka Kanerva. Kaikille avoimessa tilaisuudessa valotettiin keskusteluja ja mielialoja suomalaisessa yhteiskunnassa YYA-sopimuksen solmimisen aikoihin. Pääjuhla pidettiin Turun konserttitalossa kello 13. Juhlakonsertissa esiintyivät Turun varuskuntasoittokunta, Turun venäjänkielisen leikkikoulun lapset sekä ukrainalainen Pojot tanssiryhmä, joka esiintyi toisen kerran myöhemmin illalla kello 19. Paasikivi-seuran lisäksi tilaisuuksien järjestelyissä olivat olleet mukana Turun ja Porin lääninhallitus, Turun ja Porin kaupungit sekä Suomi-Neuvostoliitto-Seura.¹¹⁶

Ennen viikonlopun YYA-päivän juhlia Varsinais-Suomessa kävi nelipäiväsen Suomen vierailun päätteeksi NKP:n politbyroon jäsenen ja Moskovan puoluejohtaja Lev Zaikovin johtama YYA-valtuuskunta. Vieraat tutustuivat perjantaina aamupäivällä 8. huhtikuuta Salon elektroniikkateollisuuteen: Nokia Oy:n tehtaisiin, Mobiraan ja Saloraan. Iltapäivällä he laskivat kukkalaitteen Leninin muistomerille Taidemuseon edustalla, minkä jälkeen Turun kaupunki tarjosi lounaan Turun linnassa.¹¹⁷ Alkuperäisen suunnitelman mukaan lounaan jälkeen valtuuskunnan oli määrä palata Helsinkiin, mutta vieraat viipyivät Turussa sen verran kauan, että he lensivät lopulta Moskovaan suoraan Turusta Aeroflotin erikoiskoneella.¹¹⁸

Lev Zaikov toimi aiemmin pitkään Leningradin johdossa ensin kaupunginjohtajana (1976–1983) ja sitten puoluejohtajana (1983–1985), muttei tuona aikana koskaan käynyt Turussa. Leninin muistopatsaalla hän kertoi, että syksyllä 1977, kun Turku sai Leninin rintakuvan lahjaksi ystävyyskaupungiltaan Leningradilta, hänen piti alun perin tulla luovuttamaan patsasta. Zaikov vakuutti olevansa kaupungin historiasta kiinnostunut Turun ystävä. Turun linnassa pitämässään puheessa hän muistutti Turun myönteisestä panoksesta Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden ja yhteistyön kehittämiseen sekä korosti, että ”tunnetuksi Turkua Neuvostoliitossa ovat tehneet monet Turussa valmistetut tuotteet, kuten Turussa rakennetut ja rakennettavat laivat”. Ajan

¹¹⁶ TS 7.4.1988.

¹¹⁷ TS 8.4.1988.

¹¹⁸ TS 9.4.1988.

tavan mukaan Zaikov puhui luonnollisesti myös valtioiden välisen ystävyys-
lujittamisesta.¹¹⁹

Zaikov oli entisestään tuttu myös turkulaisille vaikuttajille. Turun kaupunginjohtaja Väinö J. Leino on tavannut häntä aiemmin kolme kertaa. Leinon mukaan miehellä oli ”omat oikkunsa”, mutta hänelle jäi Zaikovista kaikkiaan positiivinen kuva. Leino kertoo Turun Sanomissa, että Zaikov tarttui innokkaasti asioihin, vaikutti poliittisesti valvutuneelta ja hänelle Turun ja Leningradin suhteet olivat sydämenasia.¹²⁰

Turun vierailunsa aikana Zaikov käyttäytyi glasnostin hengessä avoimesti. Hän keskusteli innokkaasti tavallisten turkulaisten kanssa, kehotti tiedotusvälineitä kertomaan yhä enemmän Neuvostoliitosta ja sen sisäisistä tapahtumista sekä lupasi välittää pääsihteerin Mihail Gorbatšoville kutsun käydä. Neuvostoliiton johtajan tulevalta vierailulta Suomeen odotettiin ratkaisuja maiden välisen clearing-kaupan ajankohtaisiin ongelmiin. Valtuuskunnan vieraillessa Turun kauppahallissa, Hansa-korttelissa ja Stockmannin elintarvikeosastolla Zaikov esitti turkulaisten kauppaliikkeiden liiketoimintaan liittyviä perestroikaa heijastelevia kysymyksiä kiertokäyntiä vetävälle ministeri Kanervalle. ”Täällä on paljon tavaraa, mutta vähän ostajia. Meillä Moskovassa on paljon enemmän ostajia kuin tavaroita”, arvioi Zaikov suorasanaisesti näkemäänsä.¹²¹

Zaikovista tuli Moskovan puoluejohtaja epäsuosiossa olleen Boris Jeltsinin eron jälkeen 12. marraskuuta 1987. Vuodesta 1985 hän valvoi myös Neuvostoliiton puolustus- ja koneenrakennusteollisuutta. Zaikov siirtyi eläkkeelle vuonna 1990 ja hänen poliittinen uransa päättyi lopullisesti jo seuraavana vuonna.¹²² Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen entinen politbyroon jäsen on menestynyt uuden kapitalistisen Venäjän liike-elämässä. Tosin vuonna 1995 Yhdysvaltoihin muuttanut entinen KGB:n kenraalimajuri Oleg Kalugin väittää, että ”kaupallisia taitoja” Zaikov oppi vielä neuvostoaikaan. Kaluginin mukaan Zaikov oli lähipiirinsä välityksellä yhteydessä maanalaisen mustaan pörssiin, jonka kautta Suomesta tuotuja pulatavaroita välitettiin alennetuin hinnoin muun muassa

¹¹⁹ TS 9.4.1988.

¹²⁰ TS 7.4.1988.

¹²¹ TS 9.4.1988.

¹²² Zenkovitš 2002, 177–180.

kommunistisen puolueen toimeenpanevan komitean ja muiden elimien ylemmille jäsenille.¹²³

Zaikovin Turun vierailulla oli ilmeisesti vaikutusta tulevaan pääkonsulin vaihtoon. Uuden pääkonsulin tulosta tulevana kesänä tiedotettiin Turun Sanomissa jo viikon kuluttua YYA-sopimuksen 40-vuotisjuhlasta, 14. huhtikuuta 1988. Uutisessa todetaan, että pääkonsuli Vladimir Majorov on itse pyytänyt siirtoa uusiin tehtäviin¹²⁴.

Pääkonsulin läksiäisissä annettujen kommenttien perusteella Majorov viihtyi Turussa ja tuli hyvin toimeen turkulaisten kanssa. Konsuliedustuston päällikön tehtävistä vapaaehtoinen luopuminen vajaan kahden vuoden työn jälkeen näyttää tässä valossa varsin epäuskottavalta selitykseltä, mikäli kysymys ei ollut terveyssyistä. Majorovin ongelma oli alkoholi¹²⁵. Lisäksi diplomaatin eläkeikä on Neuvostoliitossa ja Venäjällä ollut 60 vuotta. Voi olla, että juuri siksi 63-vuotias Majorov kertoikin suunnitelmistaan pitää kunnon loma ennen uusien tehtävien vastaanottamista. Saman vuoden kesäkuussa eläkkeelle jäi myös yhdeksän vuotta Neuvostoliiton Suomen suurlähettiläänä toiminut Vladimir Sobolev¹²⁶.

On myös mahdollista, että YYA-valtuuskunnan Turun vierailun jälkeen Zaikov päätti tehostaa entisestään hänelle hyvinkin tuttujen ystävyyskaupunkien yhteistyötä nimittämällä Turun pääkonsulaatin johtoon vankan Suomi-asiantuntijan. Majorov oli monessa eri valtiossa työskennellyt kokenut diplomaatti, joka ei kuitenkaan ollut erikoistunut Suomen tai Pohjoismaiden asioihin. Kesäkuun lopulla pääkonsulin tehtävät vastaanottanut Leonid Ignatov erottui tässä suhteessa edukseen merkittävästi.

¹²³ Moskovski Komsomolets 7.9.1999; Kommersant 9.1.2002.

¹²⁴ TS 14.4.1988.

¹²⁵ Armas Lahoniityn haastattelu.

¹²⁶ TS 29.6.1988.

3.2. Perestroikan lähettäjä Ignatov

*”Ignatovilla oli erinomainen poliittinen ote ja ajattelu. Hän kävi avointa keskustelua. Taustalla oli perestroika – suhtautumistavat muuttuivat.”*¹²⁷

*”Ignatov oli erittäin aktiivinen sekä poliittisesti että liike-elämän suhteen.”*¹²⁸

Uudeksi pääkonsuliksi nimitetty ulkoasianneuvos Leonid Ignatov sai eksekvatuurinsa¹²⁹ 28.6.1988.¹³⁰ Smolenskista kotoisin oleva pääkonsuli oli edeltäjänsä nuorempi ja puhui sujuvaa suomea useiden muiden kielten lisäksi. Ignatov oli aiemmin useaan otteeseen toiminut Suomessa eri diplomaattitehtävissä vuosina 1959–1961, 1964–1969 ja 1978–1981. Ensimmäisen kerran hän tuli Suomeen Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön konsulaattiosaston sihteeriksi vuonna 1959. Ignatovin päättäessä diplomaattitehtävänsä Suomessa vuoden 1993 tammikuussa hän oli ollut tekemisissä Suomen asioiden kanssa niin Moskovassa kuin Suomessa kaikkiaan 34 vuotta, joista 16 vuotta hän oli viettänyt Suomessa. Moskovassa hän oli muun muassa työskennellyt Neuvostoliiton ulkoasianministeriön Skandinavian osastolla 1970-luvun alussa. Ennen nimitystä Turun konsuliedustuston pääkonsuliksi Ignatov toimi Neuvostoliiton ulkoasianministeriön toisen Euroopan osaston Suomen jaoston päällikkönä.¹³¹

On huomattava, että Ignatov oli KGB:n viimeisen Helsingin residentin¹³² Feliks Karasevin hyvä ystävä. Vuoden 1963 syksystä lähtien Karasev toimi neljä vuotta Neuvostoliiton Suomen-suurlähetystön konsulaattiosaston esimiehenä. Osasto koostui silloin kahdesta henkilöstä: esimiehestä ja sihteeristä, joiden tehtäviin kuului viisumityön lisäksi neuvostokansalaisten oikeuksien puolustaminen, virkayhteyksien ylläpitäminen poliisiin ja rajaviranomaisiin sekä laiva- ja telakkayhtiöihin. Karasev kertoo muistelmissaan, että ”jo ensimmäisestä komennuksesta lähtien hän on tutustunut mielenkiintoisiin ja ammatillisesti hyvin koulutettuihin diplomaatteihin”, joita kohtaan hän on tuntenut ”vilpitöntä sympatiaa”. Näitä olivat olleet muun muassa

¹²⁷ Armas Lahoniityn haastattelu.

¹²⁸ Juhani Lepän haastattelu.

¹²⁹ Eksekvatuuri tarkoittaa diplomatiassa konsuliedustuston päällikön toimilupaa.

¹³⁰ UM Tietopalvelun sähköpostiviesti Tynkkyselle 19.2.2014.

¹³¹ TS 14.4.1988; TS 7.11.1989; TS 11.12.1989; TS 16.3.1991; TS 10.1.1993.

¹³² Residentti oli KGB:n ulkomailla sijaitsevan tiedusteluaseman eli residentuuran päällikkö. Ks. Rentola 2009, 80–81.

N.S. Tšarmortsev, A.P. Akulov, V.V. Andrejev sekä L.V. Ignatov.¹³³ Mainituista henkilöistä ainakin Albert Akulov oli toiminut Suomessa useita vuosia Neuvostoliiton tiedustelupalvelun upseerina. Neuvostoaikana keskeisillä tiedustelu-upseereilla oli diplomaattinen peitevirka. Residentuuran eli tiedusteluaseman päälliköllä se oli usein lähetystöneuvosto tai kuten esimerkiksi Karasevin tapauksessa vuosina 1985–1992 ministerineuvos.¹³⁴

Pitkän Suomi-uransa ansionsa Ignatov oli tunnettu myös Turun pääkonsulaatin toimialueella. Esimerkiksi oululaisen Kaleva-sanomalehden toimitusjohtaja Aaro Korkeakivi tutustui uuteen pääkonsuliin kirjailija Paavo Rintalan kautta Moskovassa jo 1970-luvun alussa. Tämän jälkeen miehet olivat tavanneet lukuisia kertoja. Myös Turun Sanomien sen hetkinen vastaava päätoimittaja Jarmo Virmavirta tunsu Ignatovin tämän Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön ajoilta.¹³⁵

Nykyään eläkkeellä olevan, sekä Turun pääkonsulaatissa että Helsingin lähetystössä vuosia työskennelleen diplomaatti Juri Volkovin mukaan Ignatov oli Neuvostoliiton parhaimpia Suomi-asiantuntijoita – loistava ammattilainen, joka työskenneli koko uransa ajan Suomen asioiden parissa.¹³⁶ Turun pääkonsulaatissa vuosina 1997–2001 työskennellyt entinen pääkonsuli Lev Pauzin luonnehtii Ignatovia Suomeen erikoistuneena vanhemman sukupolven diplomaattina, joka ”vilpittömästi rakasti Suomea.” Ignatov oli hyvin sivistynyt, syvällisesti historiaan ja kansainvälisiin suhteisiin perehtynyt henkilö. Pauzinin mukaa Ignatovilla oli hyvät suhteet turkulaisiin politiikan ja talouden vaikuttajiin.¹³⁷

Turun Sanomien toimittaja Eija Loueniva kuvailee Ignatovia oivalliseksi glasnostin kauden sekä erinomaiseksi Neuvostoliiton uuden politiikan edustajaksi, joka aiemmasta Neuvostoliiton käytännöstä poiketen oli valmis puhumaan myös maansa ajankohtaisista ongelmista. Kuten diplomaatin kuuluu, itse Ignatov ei kuitenkaan pitänyt siitä, että häntä luonnehdittaisiin minkään suunnan kannattajaksi.¹³⁸

¹³³ Karasev 1998, 216–217, 239, 304.

¹³⁴ Rentola 2009, 80–81, 85–89.

¹³⁵ TS 7.11.1989.

¹³⁶ Juri Volkovin haastattelu.

¹³⁷ Lev Pauzinin sähköpostiviesti ”Ответы на вопросы” tekijälle 10.4.2014. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com> hallussa.

¹³⁸ TS 13.5.1990; TS 15.9.1991; TS 16.3.1991.

Diplomaatit edustavat kotimaataan poliittisista mullistuksista tai vallitsevasta järjestelmästä huolimatta. Toisaalta myös Eija Louenivan Ignatovista tekemät havainnot ovat oikeutettuja. Hän oli edeltäjiinsä verrattuna huomattavasti avoimempi pääkonsuli, joka kommentoi aktiivisesti Neuvostoliitossa ja myöhemmin Venäjällä tapahtuneita muutoksia ja ongelmia. Pääkonsulikautensa aikana Ignatov antoi lukuisia lehtihaastatteluja, joissa hän suorastaan patisti suomalaisia yhteistyöhön. Silloin kun esimerkiksi Majorov kirjoitti voimakkaasti ideologisia, lähinnä turkulaiselle työväelle tarkoitettuja kolumneja Metalli 49 jäsenlehteen, Ignatovin viestit olivat suunnattuja huomattavasti laajemmalle yleisölle, sen poliittisista mieltymyksistä riippumatta.

Yksi esimerkki on pääkonsulin esiintyminen Varsinais-Suomen kokoomuksen piirivaltuuston järjestämiskokouksessa 18. tammikuuta 1989. Ignatov puhui kansainvälisistä turvallisuuskysymyksistä, Gorbatšovin toiminnasta maailmanrauhan edistäjänä, Neuvostoliiton aseistuksen vähentämisestä sekä joukkojen poistamisesta Afganistanista ja Kamputseasta. Lisäksi pääkonsuli nosti esille neuvostoliittolaiselle virkamiehelle epätyypillisempiä ympäristöhuolia. Hän vaati ripeitä toimenpiteitä saastumisen ehkäisemiseksi, ja näihin toimenpiteisiin oli hänestä ryhdyttävä välittömästi eikä vasta vuosien kuluttua.¹³⁹ Kokoomus nousi hallitukseen 21 vuoden tauon jälkeen vuonna 1987. Suhteiden kehittäminen Varsinais-Suomen kokoomukseen oli ilmeisesti yksi Ignatovin tehtävistä uutena pääkonsulina.

Ignatov esiintyi haastatteluissa perestroikan kannattajana. Hänen todellista suhtautumista Neuvostoliiton poliittisen ja taloudellisen järjestelmän uudistamispolitiikkaan on kuitenkin olemassa olevan aineiston perusteella vaikea arvioida. Yksi konsulivirkamiehen tehtävistä onkin levittää virallista tietoa valtion sisä- ja ulkopoliitikasta sekä sen sosiaalisesta, taloudellisesta ja kulttuurisesta elämästä. Ignatovin henkilökohtaisesti hyvin tuntenut Juri Volkov katsoo, että kuten monet muutkin sen ajan neuvostoliittolaiset kommunistit Leonid halusi uskoa perestroikan onnistumiseen, mutta ei missään nimissä halunnut valtion hajoavan¹⁴⁰. Kenraali Aleksandr Lebed kirjoittaa muistelemissaan sukupolvensa suhtautumisesta Neuvostoliiton hajoamiseen varsin osuvasti: ”Ihmisellä, joka ei kadu Neuvostoliiton

¹³⁹ TS 20.1.1989.

¹⁴⁰ Juri Volkovin haastattelu.

hajoamista, ei ole sydäntä ja sillä joka ajattelee, että liitto voidaan palauttaa sen alkuperäisessä muodossa, itse asiassa ei ole aivoja¹⁴¹."

Muutama kuukausi Turkuun saapumisen jälkeen, syksyllä 1988, Ignatov osallistui Turun Sanomien järjestämään "Euroopan muutos"-seminaariin, jossa virolaisen Rahva Hääl-lehden nuori varapäätoimittaja Siim Kallas ennusti esitelmässään Neuvostoliiton romahtamisen. Turun Sanomien vastaavana päätoimittajana toiminut Jarmo Virmavirta muistelee, että suomalainen yleisö ei ymmärtänyt, mitä Kallas tarkoittaa. Kukaan ei esittänyt yhtäkään kysymystä ja paikalla ollut Neuvostoliiton pääkonsuli Leonid Ignatov poistui salista ennen tilaisuuden päättymistä.¹⁴² Pääkonsuli selitti myöhemmin, että hänellä oli kiire toiseen tapahtumaan, josta hän oli jo myöhässä. Professori Virmavirta kuitenkin uskoo, että Kallaksen ennuste tuskin oli Ignatoville suuri yllätys.¹⁴³

Ignatov toimi Turussa Neuvostoliiton ja Venäjän ulkoasianministeriöiden kannalta erittäin haastavaan aikaan. Neuvostoliiton mullistukset – elokuun 1991 vallankaappausyritys, tasavaltojen itsenäistyminen ja myöhemmin koko valtion hajoaminen – koettiin Turun pääkonsulaatissa hyvin konkreettisesti. Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen pääkonsulaatti eli ainakin pari vuotta pelkästään viisumituloilla saamatta Moskovasta rahaa¹⁴⁴.

"Ignatov aloitti työnsä Turussa mahtavan Neuvostoliiton pääkonsulina ja lähti takaisin Moskovaan köyhen Venäjän federaation edustajana". Kun Ignatov kutsuttiin takaisin Moskovaan tammikuussa 1993, hän oli vasta 58-vuotias, diplomaatin eläkeiän ollessa Venäjällä 60 vuotta. Hän ei vielä tiennyt uudesta tehtävästään, eikä esimerkiksi sulkenut pois työtä yksityisellä sektorilla kaupan alueella.¹⁴⁵

Monet kokeneet ja lupaavat Venäjän ulkoasianministeriön työntekijät siirtyivät pois valtion palveluksesta taloudellisista tai ideologisista syistä 1990-luvun alussa.¹⁴⁶ Vielä ennen valtion hajoamista osa Neuvostoliiton ulkoasianministeriön diplomaateista "loikkasi" paremman tulevaisuuden toiveessa Venäjän sosialistisen federatiivisen

¹⁴¹ Lebed 1995, 408–409.

¹⁴² Virmavirta Jarmo, "Kuka maksoi Lennart Meren puhelinlaskun?". Jarmo Virmavirran Uuden Suomen blogi 22.8.2011. <<http://jarmovirmavirta.puheenvuoro.uusisuomi.fi/81187-kuka-maksoi-lennart-meren-puhelinlaskun>> [sivu luettu 14.2.2014]

¹⁴³ Jarmo Virmavirran haastattelu.

¹⁴⁴ Armas Lahoniityn haastattelu.

¹⁴⁵ TS 10.1.1993.

¹⁴⁶ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

neuvostotasavallan ulkoministeriön palvelukseen. Volkovin arvion mukaan nämä ihmiset halusivat luultavasti kuulua uuden järjestelmän establishmentiin. Tällaisia henkilöitä ei kuitenkaan Turun pääkonsulaatissa hänen mukaansa ollut.¹⁴⁷ Venäjän neuvostotasavallan oma ulkoministeriö oli toiminut Neuvostoliiton ulkoasianministeriön rinnalla ja sen alaisuudessa vuodesta 1944. Neuvostoliiton romahtamisen myötä lakkasi olemasta myös Neuvostoliiton ulkoasianministeriö, ja Venäjän ulkoministeriön peri sen aseman.

Ignatovin mukaan perestroikan aika oli pääkonsulaatissa mielenkiintoinen, koska toiminnan päätavoite piti itse määritellä. Kaupan ja ihmisten välisten suhteiden kehittäminen olivat olleet hänen pääkonsulikautensa aikana pääkonsulaatin toiminnan kaksi tärkeintä prioriteettia.¹⁴⁸ Pääkonsuli halusi lisätä suoria kontakteja ja omistaa enemmän huomiota yksilölliselle toiminnalle suomalaisten kanssa. Ignatov korosti, että ”pääkonsulaatissa pyritään eroon byrokraattisista työmenetelmistä ja tarpeettomista muodollisuuksista”. Hänen tulkintansa mukaan perestroikan aikana Neuvostoliiton ulkopoliittikan perustaksi otettiin uusi poliittinen ajattelu ja uudet joustavat lähestymistavat kansainvälisten ongelmien ratkaisuun, jotka myös Turun pääkonsulaatin täytyi seurata omassa toiminnassaan. Ignatovin mielestä ”suomalaiset arvostavat perestroikaa myöskin pääkonsulaatin mukaan, sen suhtautumisesta suomalaisten ja muiden maiden kansalaisten pyyntöihin.”¹⁴⁹ Pääkonsulaatin käytännössä piti toimia suomalaisille eräänlaisena ikkunana itään, minkä kautta Neuvostoliitossa tapahtuvia uudistuksia olisi helppoa arvioida.

Käytännössä perestroika toi suuria muutoksia pääkonsulaatin toimintaan. Pääkonsuli sekä muu edustuston henkilökunta pyrkivät avoimuuteen sekä asioiden nopeaan ja joustavaan hoitamiseen. Ignatovin kaudella pääkonsulaatti oli avoinna myös tavallisille kävijöille, jotka halusivat tutustua edustustoon toimintaan. ”Pääkonsulaatin diplomaattihenkilökunta on tullut ovien takaa lehtiä lukemasta yleisöön eteen. – Kaikilla on nyt vastaanotto, ja pääkonsulaatissa käy päivittäin 30–40 asiakasta”, kirjoittaa Turun Sanomat maaliskuussa 1990¹⁵⁰.

¹⁴⁷ Juri Volkovin haastattelu.

¹⁴⁸ TS 10.1.1993.

¹⁴⁹ TS 11.12.1988.

¹⁵⁰ TS 22.3.1990.

Samalla perestroikan aikainen Neuvostoliiton vaikea sisäinen tilanne ja esimerkiksi 1990-luvun alun elintarvikkeiden ja välineiden pulaa heijastuivat pääkonsulaatin käytännön työhön konkreettisesti. Pääkonsulaatti oli myöntänyt viisumeja niin Baltian maihin kuin muuallekin Neuvostoliittoon. Varsinaissuomalaiset olivat osaltaan lähettäneet pääkonsulaatin kautta humanitaarista apua Leningradiin, Leningradin seudulle ja Karjalaan. ”Neuvostoliittolaisten mieltä lämmittää, kun he tietävät, että rajan takana on ystäviä”, kertoo pääkonsuli Turun Sanomissa maaliskuussa 1991 julkaistussa haastattelussa.¹⁵¹

Pääkonsulikautensa aikana Ignatov piti tiivistä yhteyttä Turun Sanomiin ja tapasi lehden päätoimittajan kanssa noin kerran kuukaudessa. Ignatov antoi Turun Sanomille viiden vuoden aikana kuusi koko aukeaman haastattelua ja kirjoitti yhden kolumnin. Hän ei kuitenkaan yrittänyt vaikuttaa lehden toimituspolitiikkaan.¹⁵² Lehdistöhistorian tutkija Esko Salmisen mukaan Neuvostoliiton suurlähetystöstä tuli melko voimakkaita yhteydenottoja sanomalehtiin etenkin itsesensuurin polttopisteaikana vuosina 1973–1979. ”Turussakin Neuvostoliiton pääkonsuli juoksi Turun Sanomien ovella nippu lehtileikkeitä mukanaan. Nämäkin kirjoittelut painottuvat vuosiin 1973–1978.”¹⁵³ Itsesensuurista huolimatta lehdistössä esiintyi myös kriittisiä kirjoituksia. Esimerkiksi Turun Sanomissa kirjoitettiin 20. toukokuuta 1973 Neuvostoliiton diplomaattikunnasta otsikolla: ”Joka kolmas ulkomailla oleva on vakoilija.” Sattumalta jutun julkaisun kanssa samaksi päiväksi sovitulla lounaalla lehden toimitusjohtaja Irja Ketonen ja vuosina 1971–75 pääkonsulina toiminut Pavel Krekoten suhtautuivat asiaan huumorilla. ”Neuvostoliiton pääkonsulit ovat yleensäkin ymmärtäneet diplomatian ja journalismin eron, mutta se ei tarkoittanut, ettei juttuja vapaammissakin tilaisuuksissa olisi tarkkaan seurattu.”¹⁵⁴

Vuoden 1989 tammikuun alussa Turun Sanomissa julkaistussa pääkonsulin kolumnissa Ignatov kertoo Venäjän konsulilaitoksen historiasta sekä suunnitteilla olevista uudistuksista. Viitaten Gorbatšovin ja ulkoministeri Eduard Ševardnadzen puheisiin Ignatov toteaa kirjoituksessaan, että konsulitoiminnan pääperiaatteet on saatettava välittömästi vastaamaan uuden poliittisen ajattelun peruseriaatteita ja kansainvälisten suhteiden uudistamisen ensisijaisuuksia. Ulkoministeriön konsuliedustajien

¹⁵¹ TS 16.3.1991.

¹⁵² Jarmo Virravirran haastattelu.

¹⁵³ TS 6.12.1994.

¹⁵⁴ Virravirta 2013, 53.

konferenssissa Ševardnadze asetti Neuvostoliiton konsulilaitoksen tehtäväksi laitoksen humanisoinnin, mikä Ignatovin mukaan tarkoittaa sekä konsulaattien täydentämistä ensiluokkaisella henkilökunnalla että päähuomion kohdistamista ihmiseen. Konsulilaitoksen toiminnan tason ja laadun täytyi ilmentää maassa meneillään olevia uudistuksia ja demokratisointia. Lisäksi konsulaatteja vaadittiin kiinnittämään entistä enemmän huomiota neuvostovaltion ja sen kansalaisten taloudellisten ja juridisten etujen suojelemiseen ulkomailla, ”kääntämään heille kasvonsa, vieläpä ystävälliset kasvonsa”. Ignatovin mukaan Neuvostoliiton konsulilaitoksessa oli parhaillaan meneillään perestroika täydellä teholla.¹⁵⁵

Valtion uudistuspolitiikka ilmeni Neuvostoliiton ulkoministeriön konsulilaitoksen toiminnassa esimerkiksi kunniakonsuli-instituution elvyttämisen myötä vuonna 1988. Myös Turun pääkonsulaatti tutki vuodesta 1989 lähtien mahdollisuuksia nimittää Suomen kansalaisia kunniakonsuleiksi toimipiirinsä keskuksiin, esimerkiksi Poriin, Vaasaan ja Ouluun¹⁵⁶. Ignatov halusi ajatukselle julkisuutta ja kertoi valmisteilla olevasta suunnitelmasta kolumnissaan. Hän suunnitteli kunniakonsuliverkostoa oman konsulipiirin alueella ja kävi keskusteluja asiasta suomalaisten vaikuttajien kanssa. Vaikka pääkonsulin tekstissä ei vielä mainita nimiä, yksityisissä keskusteluissa kunniakonsuliksi kaavailtiin muun muassa entistä kokoomuksen kansanedustajaa Martti Ursinia¹⁵⁷, joka toimi Vaasan kaupunginjohtajana vuosina 1984–1989. Ursin työskenteli Oulussa toimivan Kaleva Kustannus Oy:n toimitusjohtajana koko 1990-luvun ajan.¹⁵⁸

Ignatovin suunnitelmat eivät toteutuneet, koska ne olivat selkeästi aikaansa edellä. Suomen ensimmäiseksi Venäjän federaation kunniakonsuliksi nimitettiin maakuntaneuvos Pauli Saapunki vasta huhtikuussa 2011. Kunniakonsulin toimipaikka avattiin Oulussa saman vuoden elokuussa Pohjois-Pohjanmaan liiton tiloissa Technopoliksen talossa. Kunniakonsulin toimipiiri kattaa Pohjois-Karjalan, Keski-Pohjanmaan, Pohjois-Pohjanmaan, Kainuun ja Lapin maakunnat.¹⁵⁹

¹⁵⁵ TS 12.1.1989.

¹⁵⁶ TS 12.1.1989.

¹⁵⁷ Jarmo Virmavirran haastattelu.

¹⁵⁸ ”Kalevan entinen toimitusjohtaja Martti Ursin on kuollut”. Kaleva.fi uutiset 11.6.2011. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/kalevan-entinen-toimitusjohtaja-martti-ursin-on-kuollut/423542/>> [sivu luettu 4.7.2014]

¹⁵⁹ ”Suomen Venäjän kunniakonsulin toimipaikka avattiin Oulussa”. Kaleva.fi uutiset 20.7.2011. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/suomen-venajan-kunniakonsulin-toimipaikka-avattiin-oulussa/429270/>> [sivu luettu 4.7.2014]

Toinen perestroikan välitön vaikutus Neuvostoliiton konsulilaitoiikseen tuli maan liittymisestä osaksi vuoden 1963 Wienin yleissopimusta konsulisuhteista. Aiemmin mainitussa Ševardnadzen puheessa ulkoministeriön konsuliedustajien konferenssissa, ulkoministeri esitti epäilyksensä siitä, menettelikö Neuvostoliitto oikein, kun se ei liittynyt Wienin sopimukseen. Vain puolitoista kuukautta myöhemmin, 16. helmikuuta 1989, Neuvostoliiton korkeimman neuvoston puhemiehistö ratifioi sopimuksen.

Ignatovin pääkonsulikauden aikana Turun pääkonsulaatin toiminta muuttui aiempaan nähden epävirallisemmaksi ja ihmisläheisemmäksi. Turun Sanomien vastaavana päätoimittajana toiminut Jarmo Virnavirta, jolla oli hyvät ystävyysuhteet Ignatoviin, muistaa käytännön esimerkin siitä, miten konsulaatti saattoi toimia perestroikan aikaan, jos halua ja tarvetta ilmeni. Virnavirta suunnitteli muutaman tuttavansa kanssa lähtöä venematkalle Viron Saarenmaalle kesällä 1989. Hän tiedusteli pääkonsulilta, millaisia papereita ja lupia suomalaiset tällaista venematka varten tarvitsevat. Pääkonsuli lupasi auttaa ja soitti ulkoasianministeriöön Moskovaan, mutta sielläkään kukaan ei osannut vastata kysymykseen saati halunnut ottaa asiasta vastuuta. Suomalaisten apuun tuli Saarenmaan maaherra, jonka Virnavirta tapasi myöhemmin Turussa. Virkamies soitti pari puhelua ja pystyi takamaan sen, että vene pääsisi merivartiosta läpi, jos se on määränpäässä jo ”huomenaamuna”. Matkalle oli lähdössä kuusi henkilöä, eikä kenelläkään ollut voimassaolevaa viisumia Neuvostoliittoon. Virnavirta soitti Ignatoville ja sanoi, että ”nyt tämä projekti toteutuu, mutta se toteutuu tänään!” Muutaman tunnin kuluttua hän saapui pääkonsulaattiin koko porukan viisumianomusten ja passien kanssa. ”Me juotiin hänen [Ignatovin] kanssa konjakkia ja kahvia ja sillä aikaa ne viisumit laitettiin kuntoon – tämä kesti suunnilleen puolitoista tuntia”, kertoo professori. Sitten pääkonsuli kirjoitti ”spravkan”, antoi sen Virnavirrälle ja totesi: ”Kuule, Jarmo, ethän koskaan sano, että Neuvostoliiton ulkoministeriö on byrokraattinen!” Ignatovin lisäksi Viron Saarenmaan maaherran yhteydenotto merivartioon oli retken toteutumisen kannalta avainasemassa.¹⁶⁰

Saman vuoden pääkonsulaatin vallankumousjuhlissa Vaasan kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Holger Strandberg korosti, että Neuvostoliiton avoimuuden aika on helpottanut suhteiden luomista erityisesti Viroon. Hänen mukaansa pääkonsulaatti on helpottanut selvästi etenkin virolaisten retkikuntien tuloa Suomeen.¹⁶¹

¹⁶⁰ Jarmo Virnavirran haastattelu.

¹⁶¹ TS 7.11.1989.

Vielä yksi esimerkki pääkonsulaatin toiminnasta ja ilmapiirin muutoksesta perestroikan aikaan on Ignatovin järjestämä pitkä audienssi Liettuan puolesta mieltään osoittaneille turkulaisille opiskelijoille, jotka kävivät luovuttamassa pääkonsulaatille vetoomuksen Liettuan tilanteen rauhanomaisen ratkaisun puolesta¹⁶² huhtikuussa 1990. Runsaat sata opiskelijaa marssi Turun torilta pääkonsulaattiin eteen YYA-sopimuksen vuosipäivänä keskiviikkona 4.4.1990. Torstaiaamuna Turun yliopiston ja Åbo Akademin opiskelijat saapuivat Vartiovuorelle luovuttamaan pääkonsulille vetoomuksensa, jossa Neuvostoliiton johtoa kehoitettiin pidättymään fyysisen ja henkisen väkivallan käytöstä Liettuassa ja ratkaisemaan tilanne neuvotteluteitse molempia osapuolia tyydyttävällä tavalla. Ignatov otti opiskelijat vastaan ja keskusteli heidän kanssaan puolitoista tuntia Liettuan tilanteesta, perestroikasta sekä Neuvostoliiton suhtautumisesta ympäristöasioihin ja kansallisuuskysymyksiin. Hän oli opiskelijoiden kanssa samaa mieltä siitä, että Liettuan tilanne tulisi ratkaista rauhanomaista tietä, mutta korosti, että Baltian kysymys on Neuvostoliiton sisäinen asia. Pääkonsuli puhui avoimesti valtionsa politiikasta. Ignatov myönsi, että Neuvostoliitossa on tehty virheitä, ja että virheistä halutaan nyt ottaa opiksi. Hänen mielestään myös vuoden 1968 kriisi Tšekkoslovakiassa olisi pitänyt ratkaista neuvottelemalla, mutta silloin samanlainen avoin keskustelu ei vielä ollut mahdollista.¹⁶³

3.3. Elokuun 1991 vallankaappausyritys – syvä hiljaisuus

Pääkonsulin ja muiden konsulaatin työntekijöiden suhtautumista Neuvostoliiton johdon politiikkaan voidaan arvioida heidän reaktioistaan vuoden 1991 vallankaappausyritykseen. ”Elokuun puttšina” Venäjällä tunnettujen ja Neuvostoliiton tulevaisuuden kannalta kohtalokkaiden tapahtumien aikana liittovaltion vanhoillisista virkamiehistä koostunut hätätilakomitea, jota johtivat varapresidentti Gennadi Janajev ja KGB:n johtaja Vladimir Krjutškov, julisti maahan poikkeustilan ja siirsi poliittisen vallan itselleen, vedoten presidentti Mihail Gorbatšovin sairastumiseen. Hätätilakomitean jäsenet pitivät itseään todellisina Neuvostoliiton patriootteina, jotka yrittivät estää uuden liittosopimuksen allekirjoittamisen ja pelastaa synnyinmaansa

¹⁶² 11. maaliskuuta 1990 Liettuan korkein neuvosto julisti tasavallan itsenäiseksi. Neuvostoliiton johto ei hyväksynyt julistusta.

¹⁶³ TS 5.4.1990; TS 6.4.1990.

hajoamiselta. Novo-Ogarevon prosessina tunnetussa Neuvostoliiton tasavaltojen johtajien neuvotteluissa syntynyt uusi liittosopimus (Suvereenien valtioiden liittosopimus) olisi siirtänyt huomattavan osan poliittisesta päätösvallasta Moskovalta tasavalloille ja käytännössä muuttanut Neuvostoliiton löyhäksi federaatioksi. Sopimuksen olivat valmiit allekirjoittamaan yhdeksän viidestätoista osatasavallasta. Viro, Latvia, Liettua, Moldova, Georgia ja Armenia olisivat jääneet sopimuksesta pois, mikä olisi tarkoittanut niiden irtautumista liitosta. Tapahtumia kuvaavissa yleisesityksissä usein todetaan, että juuri vallankaappausyrityksen epäonnistuminen ja uuden liittosopimuksen voimaantulon estäminen oli viimeinen naula Neuvostoliiton arkkuun. Hätätalukomitealla oli myös laaja tukijoukko, joka ei virallisesti kuulunut sen kokoonpanoon.¹⁶⁴

Vallankaappausyritys oli Neuvostoliiton ulkoasianministeriön virkailijoille täydellinen yllätys. ”Ulkoministeriössä Smolenskaja-aukiolla oli suhteellisen rauhallista, joskin aisti myös hämmingin – ennen muuta siitä, ettei kukaan tiennyt kunnolla, mitä todella tapahtuu. Suurlähettiläs Heikki Talvitie soitti minulle, mutta en osannut kertoa hänelle mitään järkevää”, kertoo muistelmissaan Suomessa pitkään toiminut diplomaatti Juri Derjabin¹⁶⁵, joka elokuun tapahtumien aikana työskenteli Skandinavian maiden osaston apulaispäällikkönä. Hänen mukaansa ulkoasianministeriössä pohdittiin, mitä hätätalukomitean perustaminen merkitsee, mutta kukaan Euroopan osastojen johtajista ei ilmaissut erityistä sympatiaa komiteaa kohtaan tilanteen epäselvyydestä huolimatta. Derjabin korostaa, että ministeriön muun henkilöstön keskuudessa valitseva mieliala oli samanlainen, vaikka oli tietenkin myös eriäviä näkemyksiä.¹⁶⁶ Millaisia tunnelmia ja mielialoja oli siihen aikaan Neuvostoliiton ulkomaanedustoissa, voidaan vaan kuvitella.

Helsingin-suurlähetystön residentti Karasev kertoo muistelmissaan, että edustuston väen mielentila elokuun 19:ntenä ”oli harvinaisen typertynyt ja tolkuton”. Hänen mukaansa edustuston työntekijät yrittivät hoidella juoksevia asioita ja samalla torjuivat lähetystöön soittelevia tuttaviaan, jotka kyselivät, mitä Moskovassa tapahtui. Kukaan ei osannut vastata mitään järkevää.¹⁶⁷ Ilmeisesti Turun pääkonsulaatin henkilökunta oli yhtä lailla

¹⁶⁴ Blomberg 2011, 333–334; Kurvinen, ”Moskovan elokuun 1991 vallankaappaus | osa 1”. Suuri ja Mahtava - Kaikki mitä haluat tietää nykypäivän Venäjästä. Mihail Kurvisen blogi 19.8.2012. <<http://suurijamahtava.com/2012/08/19/1284/>> [sivu luettu 15.7.2014]

¹⁶⁵ Derjabin kirjoitti 1970–80-luvuilla kirjoja salanimellä Juri Komissarov

¹⁶⁶ Derjabin 1997, 85, 181–182; Derjabin 2010, 251–253.

¹⁶⁷ Karasev 1998, 16.

”pihalla” siitä, mitä tapahtuu. Pääkonsulaatti ei vallankaappausyrityksen aikana julkaissut mitään viestiä tai esiintynyt julkisuudessa.

Neuvostoliiton ulkoasianministeri Aleksandr Bessmertnyh ei tukenut vallankaappajia, mutta ei myöskään aktiivisesti vastustanut heitä, kuten teki esimerkiksi entinen ulkoministeri Eduard Ševardnadze. Vallankaappausyrityksen ensimmäisen päivän aamuna Bessmertnyh määräsi varaulkoministeri Juli Kvitsinskin välittämään Neuvostoliiton ulkomaanedustustoille pyynnön levittää hätätilakomitean dokumentteja kohdemaiden viranomaisille sekä ”harjoittaa ulkopoliittikka perustuslain mukaisesti”.¹⁶⁸ Pyyntö voidaan edelleen tulkita eri tavalla.

Päivän päätteeksi ulkoasianministeriössä tehtiin päätös jatkaa maan ulkopoliittista linjaa tekemättä lisää vahinkoa, käytännössä tämä tarkoitti jatkamista niin kuin mitään ei olisi tapahtunut. Tämän jälkeen Bessmertnyh väitti olevansa sairas ja lähti datšalle. Seuraavat kolme päivää Neuvostoliiton ulkoasianministeriö toimi Kvitsinskin alaisuudessa.¹⁶⁹ Saksan viranomaisten mukaan ulkoministeri Bessmertnyh oli tavoittamattomissa Gorbatšovin syrjäyttämisestä lähtien.¹⁷⁰ Bessmertnyhin oman kertomuksen mukaan ulkoasiainministeriö ei antanut mitään ohjeita ulkomaanedustustojen päälliköille tavanomaiseen käytäntöön kuuluvan tiedonannon lisäksi. Vallankaappausta julkisesti tukeneet suurlähettiläät toimivat oma-aloitteisesti tai tiedustelupalvelujen paineen alla.¹⁷¹ Bessmertnyh sai potkut virastaan 23. elokuuta, heti seuraavana päivänä tapahtumien päättymisen jälkeen.

Venäjän uutistoimisto RIA kertoi 28. elokuuta, että 30 vallankaappausyritystä tukenutta tai siihen myötämielisesti suhtautunutta Neuvostoliiton suurlähettilästä oli kutsuttu Moskovaan neuvotteluja varten.¹⁷² Viikon kuluttua Interfax kumosi nämä tiedot viitaten ulkoasianministeriön lähteisiin ja väitti, että ”diplomaattikunnassa ei ole tehty ns. puhdistuksia”. Uutistoimiston mukaan epäonnistuneen vallankaappauksen jälkeen kotiin kutsuttiin neljä lähettiläistä, joiden tapaukset luvattiin käydä läpi puolueettomasti. Yksi kotiinkutsutuista oli Neuvostoliiton Ruotsin-suurlähettiläs Nikolai Uspenski.¹⁷³

¹⁶⁸ Kommersant Vlast 28.8.1991

¹⁶⁹ Mletšin 2011, luku 10 ”В августе лучше не отдыхать” (sähkökirja).

¹⁷⁰ TS 20.8.1991.

¹⁷¹ Bessmertnyhin haastattelu ”ГКЧП стал чертой, после которой не было возврата”. RIA Novosti 19.8.2011. < <http://ria.ru/interview/20110819/419983666.html> > [sivu luettu 25.7.2014]

¹⁷² TS 31.8.1991.

¹⁷³ TS 5.9.1991.

Volkovin mukaan todellisuudessa hätätilakomitean toimintaa tuki huomattavasti useampi neuvostodiplomaatti.¹⁷⁴

Derjabin, joka nimitettiin Neuvostoliiton varaulkoministeriksi Kvitsinskin erottamisen jälkeen syyskuussa, katsoo muistelmissaan ”syvästi epäoikeudenmukaiseksi” sen, että epäonnistuneen vallankaappauksen jälkeen ulkoasianministeriö ja miltei kaikki Neuvostoliiton ulkomaan edustustot leimattiin erityisesti mediassa hätätilakomiteaa kannattaviin voimiin kuuluviksi. Hän kuvaa tapahtumia ”todelliseksi noitavainoksi”, minkä tuloksena joukko diplomaatteja joko erotettiin tai alennettiin varsin vähäisistä syistä.¹⁷⁵ Rangaistuksia annettiin lopulta seitsemälle suurlähettiläälle. Esimerkiksi Neuvostoliiton suurlähettiläs Belgradissa Vadim Loginov kiiruhti poistamaan edustuston seiniltä Gorbatsšovin muotokuvat. Derjabinin entinen esimies, Neuvostoliiton Ruotsin-suurlähettiläs Uspenski, antoi haastattelun ruotsalaiselle lehdistölle, jossa hän ilmaisi tukensa vallankaappajille. Osaa diplomaateista rangaistiin hätätilakomitean antamien lausumien välittämisestä paikallisille viranomaisille.¹⁷⁶

Derjabin tunnettiin perestroikan aikaan entisen Neuvostoliiton ulkoministeri Ševardnadzen linjaa vankasti tukeneena miehenä. Hän vieraili Suomessa Neuvostoliiton ulkoministeriön Etyk-osaston päällikkönä pian vallankaappausyrityksen epäonnistumisen jälkeen, ja oli ”silminnähden helpottunut siitä, että vallankaappausyritys epäonnistui”. Helsingissä käytyjen Etyk-konsultaatioiden jälkeen Derjabin kertoi suomalaiselle lehdistölle, että ”kaappauksen aikana Neuvostoliiton ulkoministeriö yritti jatkaa Gorbatsšovin ulkopoliittisella linjalla, mutta juntan vakuutteluista huolimatta vanhoillinen sisäpolitiikka olisi hänen arvionsa mukaan vaikuttanut myös ulkopoliitiikkaan, jos kaappaus olisi onnistunut.¹⁷⁷

Vallankaappausyrityksen julkisella paheksunnalla oli puolestaan monen uraan positiivinen vaikutus. Derjabin tuomitsi hätätilakomitean toiminnan, mikä saattoi olla yksi ratkaisevista tekijöistä hänen nimittämisessä ensin Venäjän varaulkoministeriksi ja myöhemmin Venäjän federaation ensimmäiseksi Suomen-suurlähettilääksi.¹⁷⁸ Ennen Derjabinin nimitystä Suomeen, Jeltsinin läheinen liittolainen ja Venäjän historian ainoa

¹⁷⁴ Juri Volkovin haastattelu.

¹⁷⁵ Derjabin 1997, 182; Derjabin 2010, 252.

¹⁷⁶ Mletšin 2011, luku 11 ”Два указа” (sähkökirja).

¹⁷⁷ TS 3.9.1991.

¹⁷⁸ Juri Volkovin haastattelu.

valtiosihteeri Gennadi Burbulis keskusteli asiasta suurlähettiläs Talvitien kanssa. Talvitie muistelee korostaneensa Derjabinin myönteistä panosta Suomen ja Neuvostoliiton suhteisiin, mutta huomautti, että Derjabinin nimimerkillä ”Komissarov” oli Suomessa huono maine.¹⁷⁹ Uuden ajan ja uuden valtion ensimmäisenä suurlähettiläänä Helsingissä Derjabin yritti hälventää Tehtaankadulla sijaitsevaan edustustoon kohdistettuja ennakkoluuloja, mutta kuten hän tunnusti myöhemmin, hän oli ”epäilyjen raatelema mies”.¹⁸⁰

Elokuun vallankaappausyritystä edeltävän haastattelun perusteella on vaikea kuvitella, että Turun pääkonsulaatin päällikkö Ignatov olisi tukenut vallankaappausta. Pääkonsuli oli selvästi huolissaan maansa poliittisesta ja taloudellisesta tilanteesta. Hän aavisti, että nykyistä vielä ankeammat ajat tulevat, mutta uskoi, että asiat ovat parannettavissa ja ettei paluuta vanhaan ole. ”Tilannetta ei missään nimessä saa kärjistää niin, että syntyisi verilöyly. Mitään ongelmaa ei ratkaista asein”, Ignatov totesi. Hänen mukaansa perestroika ja avoimuuspolitiikka olivat antaneet Neuvostoliiton kansalaisille paljon ja niiden ansiosta he olivat muuttuneet toisenlaisiksi kuin ennen. Ignatov korosti Gorbatšovin aloittaman uudistuspolitiikan merkitystä toteamalla, että ”vaikka emme itse vielä täysin ymmärrä mitä meissä on tapahtunut, saimme ennen kaikkea mahdollisuuden löytää historiamme totuudet.” Pääkonsuli ei pelännyt tunnustaa virheitä, koska myös Gorbatšov teki niin. Ignatovista oli käsittämätöntä miten Neuvostoliiton johtaja kesti niin valtavan paineen alla.¹⁸¹

Suomen Sadankomitea¹⁸² ja Aseistakieltäytyjäliitto järjestivät maanantaina 19. elokuuta mielenosoituksen vallankaappausyrityksen tuomitsemiseksi Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön edessä. Paikalle tulleet suomalaiset vaativat ”demokraattisten kansalaisoikeuksien välitöntä palauttamista”. Myös Turun pääkonsulaatin edessä järjestettiin samana iltana mielenosoitus. Mielenosoittajat sytyttivät kynttilöitä pääkonsulaatin portin eteen.¹⁸³

Syyskuussa Turun Sanomille annetussa haastattelussa pääkonsuli kiitti suomalaisia myötätunnosta. ”Jos minä olin vaiti, se merkitsi jotakin”, kertoo Ignatov. Haastattelussa

¹⁷⁹ Talvitie 2014, 47.

¹⁸⁰ HS 6.8.2013.

¹⁸¹ TS 16.3.1991.

¹⁸² Sadankomitea on antimilitaristinen ja puoluepoliittisesti sitoutumaton rauhanjärjestö.

¹⁸³ HS 20.8.1991.

hän kutsuu hätätilakomiteaa juntaksi ja itse vallankaappausta taivaan lahjaksi, joka ”ei vain puhdistanut Neuvostoliiton ilmapiiriä vaan poisti myös ne rakenteet ja ihmiset, jotka jarruttivat Neuvostoliiton kehitystä”.¹⁸⁴ Haastattelu tuli julki vasta silloin, kun tapahtumista oli sekä turvallista että uran kannalta ehkä jopa hyödyllistä puhua juuri näin. Toisaalta pääkonsulin kommentti ei ole millään tavalla ristiriidassa hänen aikaisempien perestroikaa ja Neuvostoliiton tulevaisuutta koskevien kannanottojensa kanssa. Virnavirran mukaan Ignatov oli selkeästi uudistuspolitiikan kannattaja tai ainakin uskoi, että se tulee olemaan vallitseva suunta. Samalla hän kuitenkin oli realistinen henkilö. ”Ignatov ei ollut mikään ideologi, joka rakentelisi pilvilinnoja, vaan katsoi, mitä tapahtuu ja käyttäytyi sen mukaan.”¹⁸⁵

Elokuun tapahtumien aikana Neuvostoliitossa vieraili vajaat 2000 suomalaisturistia. Turistien ja liikemiehien lisäksi Moskovassa oli suomalaisyhteisön turvallisuuskoordinaattorina toimineen Esa Seppäsen mukaan noin 750 suomalaista siirtokuntalaista sekä suurlähetystön henkilökunta, joiden evakuointiin kriisin varalta valmistauduttiin. Vallankaappausyrityksen ensimmäisenä päivänä Seppänen tapasi suurlähettiläs Talvitien Moskovon-suurlähetystössä, jossa ”tunnelma oli tiheä.” Teoksessaan *Kuuma elokuu 1991, musta lokakuu 1993* Seppänen muistelee, että vakavassa tilanteessa Talvitie käyttäytyi rauhallisesti ja jutteli rentoon tyyliinsä rauhoittaakseen alaisiaan. ”Aistin huoneessa valitsevan ilmapiirin jännittyneen odottavaksi, mutten mitenkään hermostuneeksi tai kireäksi. – – Epämuodollisen puhetyylillään suurlähettiläs pyrkii ilmiselvästi luomaan vapautuneempaa tunnelmaa; ettei tässä mitään hämminkiä ole”, kirjoittaa Seppänen.¹⁸⁶

Neuvostoliiton Suomen konsulaatit myönsivät viisumeja normaalisti, koska ulkomaalaisten maahanpääsyyn ei ollut asetettu mitään rajoituksia. Myös liikenne Suomen ja Neuvostoliiton välillä sujui normaalisti ja useimpien suomalaisten matkatoimistojen turistimatkat Neuvostoliittoon jatkuivat kireästä tilanteesta huolimatta suunnitellusti. Matkatoimistot saivat vallankaappausyrityksen käynnistymisen jälkeen vain muutamia peruutuksia. Neuvostoliiton tapahtumat olivat kuitenkin viimeinen naula jo pitkään vakavissa rahoitusvaikeuksissa olevan matkatoimisto Oy Ystävyysmatkat –

¹⁸⁴ TS 15.9.1991.

¹⁸⁵ Jarmo Virnavirran haastattelu.

¹⁸⁶ Seppänen 2001, 87–98.

Friendship Tours Ltd:n arkkuun. Verottaja haki yhtiön konkurssiin tiistaiamuna 20. elokuuta 1991.¹⁸⁷

3.4. Ystävyykskaupungit ja yhteistyö

Ignatovin mielestä ystävyykskaupunkien Leningradin ja Turun yhteistyö oli kehittynyt kokonaisuudessaan menestyksellisesti, mutta yhteistyön laajentamiseksi varsinkin kaupan alueella oli kuitenkin vielä monia käyttämättömiä reservejä. Vuonna 1988 solmittiin muun muassa uusi sopimus Leningradin ja Turun välisestä yhteistyöstä terveydenhuollon alueella. Konsulaatissa haluttiin laajentaa myös kulttuurin toimihenkilöiden, nuorison, koululaisten, naisten ja urheiluorganisaatioiden vaihtoa sekä kehittää jo muodostuneita vaihdon muotoja.¹⁸⁸

Yksi esimerkki yhteistyöstä terveydenhuollon alueella oli Leningradin lähistöllä sijaitsevan Petrov-instituutin syöpätutkijoiden vierailu Turussa vuoden 1988 kesäkuussa. Tutkijoiden viikon kestävä Suomen vierailu perustui Neuvostoliiton ja Suomen väliseen terveydenhuoltoalan yhteistyösopimukseen. Instituutin johtaja Robert Wagner ja kaksi muuta neuvostoliittolaista syöpäasiantuntijaa, professori Leif Sourander ja tutkija Marina Buslajeva, tutustuivat pääkonsuli Majorovin seurassa muun muassa Lounais-Suomen Syöpäyhdistyksen rintatarkastusasemaan sekä Turun yliopistolliseen keskussairaalaan. Vierailun isäntänä toimivat Suomen syöpärekisteri ja Lounais-Suomen Syöpäyhdistys. Vuonna 1988 Suomella ja Neuvostoliitolla oli viisi yhteistä syövän tutkimusprojektia, joista tärkein oli Suomen ja Viron yhteistyö rintasyövän ja ihomelanooman tutkimuksessa.¹⁸⁹

Mahdollisuuksille kaupunkien välisessä yhteistyössä ei kulttuurin alalla Ignatovista ollut rajoja. Hänen mukaansa venäläisen merimaalarin maalausten näyttely Turussa oli suosittu. Lisäksi Turun kaupungit viranomaiset, pääkonsulaatin myötävaikutuksella, kääntyivät Neuvostoliiton kulttuuriministeriön puoleen pyynnöin auttaa järjestämään neuvostoliittolaisten avantgardistien näyttely Suomessa. Ignatov oli hämmästynyt,

¹⁸⁷ TS 21.8.1991.

¹⁸⁸ TS 11.12.1988.

¹⁸⁹ TS 9.6.1988.

kuinka suurta mielenkiintoa maalaustaide herätti Turussa.¹⁹⁰ Venäläinen merimaalari, josta pääkonsuli kertoo, oli ilmeisesti Venäjän tunnetuimpiin taidemaalareihin kuuluva Ivan Aivazovski. ”Suuren venäläisen merimaalari-klassikon Ivan Aivazovskin näyttely” järjestettiin Turun Taidemuseossa vuonna 1988.¹⁹¹

Urheilun ystävänä pääkonsuli piti erittäin tärkeänä ”sellaisen hyvän perinteen kuten Itämeren maiden pyöräilykilpailun jatkamista reitillä Turku-Leningrad.”¹⁹² Itämeren ystävyysajo, maantiepyöräilykilpailu Turun ja Leningradin välillä, järjestettiin vuosina 1986–1989. Se oli monella tavalla ainutlaatuinen luku suomalaisen urheilun historiassa.¹⁹³ Pääkonsulaatti isännöi turkulaisten ja leningradilaisten urheiluvaikuttajien tapaamista 3. tammikuuta 1990. Tilaisuudessa, johon osallistuivat Itämeren Ystävyysajojen järjestelykomitean puheenjohtaja Simo Klimscheffskij ja Leningradin urheilukomitean puheenjohtaja Nikolai Popov ilmoitettiin, että pyöräilykilpailussa pidetään välivuosi. Neuvostoliittolaiset halusivat jatkaa kilpailun järjestämistä jokavuotisena, mutta suomalainen osapuoli päätti siirtyä ”kerran kahdessa vuodessa” periaatteeseen tapahtuman rahoitusvaikeuksien takia. Tosin myös Neuvostoliitossa urheilu oli 1990-luvun alussa suuressa talousahdingossa. Molemmat valtiot halusivat kuitenkin selvästi jatkaa perinnettä. Popov toivoi, että Itämeren Ystävyysajosta kehittyä maailmanluokan urheilutapahtuma, ja Klimscheffskij kertoi suomalaisten järjestäjien ponnistavan uudelta pohjalta ensi vuoden kilpailuun. Ystävyysajojen päätoimikuntaan olivat lupautuneet liittyä ulkoministeri Pertti Paasio, ministeri Ilkka Kanerva, kansanedustaja Ensio Laine ja toimitusjohtaja Pekka Vennamo.¹⁹⁴ Kovista nimistä ja järjestäjien tahdosta huolimatta seuraava Itämeren Ystävyysajoa ei ole järjestetty.

Itämeren Ystävyysajon lisäksi Popovin Turun tutustumis- ja neuvotteluvierailun aikana keskusteltiin urheiluvaihdosta ja sen kehittämisestä. ”Haluamme lisää vaihtoa urheilukomitean kanssa, sillä se edustaa tasoa. Pyrimme myös laajentamaan lajivalikoimaa”, kertoi apulaisliikuntatoimenjohtaja Markku Aaltonen. Turun Sanomien mukaan Turun ja Leningradin virkamiesten tapaaminen ”poikii konkreettisia tuloksia”.¹⁹⁵

¹⁹⁰ TS 11.12.1988.

¹⁹¹ Suomen Kuvalehti 25/1988, 40–41. ”Suuren venäläisen merimaalari-klassikon Ivan Aivazovskin näyttely Turun Taidemuseossa”.

¹⁹² TS 11.12.1988.

¹⁹³ Laamanen 2008, 131.

¹⁹⁴ TS 4.1.1990.

¹⁹⁵ TS 4.1.1990.

Ignatov osallistui Turun monitoimihalli Typhoonin eli Turkuhallin avajaisiin lauantaina 24. marraskuuta 1990. Pääkonsuli seurasi koripallo-ottelua vaimonsa kanssa ja oli tyytyväinen näkemäänsä. "Mahtavaa, mahtavaa. Näyttää siltä, että Turku on valmis vastaanottamaan ensikeväiset jääkiekon MM-kilpailut", hän totesi toimittajille.¹⁹⁶

Monet suomalaiset kunnat olivat edelleen 1980-luvun lopulla kiinnostuneita solmimaan ystävyyskaupunkisuhteita neuvostoliittolaisten kuntien kanssa. Turun pääkonsulaatti antoi osaltaan tukea konsulipiirin kunnille kumppanien löytämisessä Neuvostoliitossa. Ignatov toivoi, että ystävyyskaupunkien ja alueiden väliseen yhteistyöhön tulisi mukaan enemmän molempien valtioiden tavallisia kansalaisia. Vuoden 1988 syyskuussa, maaherra Pirkko Työläjärven johdolla järjestettiin seminaari turismin kehittämiseksi Turun ja Porin läänin sekä Leningradin alueen välillä. Tämän seminaarin tuloksena ystävyyskaupunkisuhteet solmittiin Loimaan ja Novgorodin alueen Staraja Russa - kaupungin välillä.¹⁹⁷

Kahtena ensimmäisenä vuotenaan Turun konsuliedustuston päällikkönä Ignatov kiersi konsulipiirinsä kuntia. Hän teki viralliset vierailut Vaasaan, Poriin, Saloon, Raisioon, Uudenkaupungin telakalle ja lupasi käydä Seinäjoella, kunhan vain aikatauluun sopii. Samoihin aikoihin vierailujen kanssa pääkonsuli kirjoitti kolumnin Turun Sanomiin, jossa hän kertoi Turun pääkonsulaatin tutkivan parhaillaan – konsulipiirinsä laajuuden ja henkilökunnan vähäisyyden huomioon ottaen – kysymystä siitä, voitaisiinko Suomen kansalaisia nimittää kunniakonsuleiksi konsulaatin toimipiirin keskuksiin kuten Poriin, Vaasaan ja Ouluun.¹⁹⁸ Myöhemmin keväällä Ignatov myönsi, että konsulaatti etsii sopivia ja päteviä suomalaisia kunniakonsulien virkoihin. Tehtävään sopivia henkilöitä etsittiin myös muualta kuin Turun pääkonsulaatin konsulipiirissä, esimerkiksi Itä-Suomesta.¹⁹⁹

Ensivierailullaan Raisiossa pääkonsuli Ignatov ja hänen vaimonsa Tamara Ignatova ”otettiin koko Raision kaupungin johdon voimin vastaan Raision kaupungintalolla.” Kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Raimo Sulonen korosti tervehdyssanoissa, että Neuvostoliiton pääkonsulin vierailu Raisiossa on jo tullut perinteeksi. Kaupungin

¹⁹⁶ HS 25.11.1990.

¹⁹⁷ TS 11.12.1988.

¹⁹⁸ TS 5.11.1988; TS 12.1.1989; TS 4.2.1989; TS 16.2.1989; TS 7.11.1989.

¹⁹⁹ TS 29.3.1989.

yhteyksiä konsulaattiin on lisännyt se, että neuvostoliittolainen Kingiseppin kaupunki on ollut Raision ystävyyskaupunki vuodesta 1975.²⁰⁰ Pääkonsuli teki toisen virallisen vierailunsa Raisioon lokakuussa 1989. Hän tutustui Raision virkistysalueisiin ja kävi kalastamassa.²⁰¹ Salossa Ignatovia kiinnostivat erityisesti kaupungin elektroniikkateollisuus ja taloudenpito. Neuvostoliittolaiset virkamiehet tutustuivat muun muassa Nokia-Mobiraan, Finn-Flare Oy:hyn ja Salon kirjastoon kaupunginjohtaja Reijo Lindqvistin opastuksella.²⁰²

Virallisten kaupunkivierailujen lisäksi Ignatov tutustui myös esimerkiksi suomalaiseen karjatalouteen Mietoisissa huhtikuussa 1989. Tutustumiskäynnin Marjo ja Aki Jaakolan karjatilalle järjesti Mietoisten valtuuston puheenjohtaja Pertti Vuola, joka toimi Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Varsinais-Suomen piirin puheenjohtajana. Tilaisuus järjestettiin pääkonsulin omasta pyynnöstä. Ignatov vietti lapsuutensa maaseudulla ja oli hyvin perehtynyt Neuvostoliiton maatalouteen. Puhtaan uteliaisuuden ohella vierailun tavoitteena oli ottaa oppia suomalaisilta – aivan kuten Salon elektroniikkateollisuuden tapauksessakin. Pääkonsuli ei salannut, että Neuvostoliiton karjatalous kaipaavaa suurta remonttia. Hän piti suomalaisia karjataloustuotteita erittäin korkealaatuisina, ja siksi pahoitteli Suomen ja Neuvostoliiton välisen kaupan epätasapainosta, joka esti näiden tuotteiden laajamittaisen viennin Neuvostoliittoon.²⁰³

Vuoden kuluttua Ignatov teki kaksipäiväisen vierailun Raumaan. Hänen viestinsä oli sama – suomalaisten ja neuvostoliittolaisten ystävyyskaupunkien välisiä suhteita on kehitettävä eri toiminta-alueilla. Pääkonsuli toivoi Raumalta sekä muilta suomalaisilta kaupungeilta aktiivisuutta ja ystävyysaloitteita. Rauman ystävyyskaupunki Neuvostoliitossa on ollut Kolpino, jonka kanssa kaupunki on tehnyt muun muassa kulttuuri- ja nuorisovaihtoa. Pääkonsuli piti edellisenä vuonna aloitettua koululaisryhmien vaihtoa erittäin hyvänä ystävyystoiminnan muotona. Hän suositteli raumalaisia tekemään lisää ehdotuksia esimerkiksi vaihto-oppilastoiminnan aloittamisesta. Ignatov vakuutti, että pääkonsulaatti ei jarruta hyviä aloitteita ja lupasi toimia suhteiden kehittämisessä välittäjänä ja avustajana. Pääkonsuli pahoitteli

²⁰⁰ TS 4.2.1989.

²⁰¹ TS 11.10.1989.

²⁰² TS 16.2.1989.

²⁰³ TS 20.4.1989.

kuitenkin, että Neuvostoliitossa meneillään olevat suuret reformit ja mullistukset saattavat vaikuttaa neuvostoliittolaisten kaupunkien mahdollisuuksiin.²⁰⁴

3.5. Kaksoiskotkan paluu

Neuvostoliiton lippu laskettiin Kremlissä 25. päivä joulukuuta. Hajonneen liittovaltion tunnuksat ja vanhat nimikilvet poistettiin seuraavana päivänä Helsingin-suurlähetystön portinpielestä. Myös Turun pääkonsulaatin edessä ei enää Tapaninpäivänä ollut näkyvissä Neuvostoliiton tunnuksia. Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystö ja Turun pääkonsulaatti muuttuivat Venäjän suurlähetystöksi ja pääkonsulaatiksi.²⁰⁵ Venäjän federaation valko-sini-punainen trikolorilippu nostettiin ensimmäisen kerran salkoon pääkonsulaatilla uudenvuodenpäivän kunniaksi 1. tammikuuta 1992.²⁰⁶ Jälkikäteen Ignatov tunnusti, että hän ei ajatellut Neuvostoliiton hajoavan niin nopeasti. Hän piti presidentti Koiviston pidättäytynyttä asennetta Baltian maiden itsenäistymisprosessin aikana Suomen silloisen ulkopolitiikan mukaisena ja Suomen suhtautumista Venäjään asiallisena.²⁰⁷

Suomi teki päätöksen tulkita Venäjä Neuvostoliiton seuraajavaltioksi ja tunnusti kymmenen muuta entistä liittotasavaltaa itsenäisiksi valtioiksi 30. joulukuuta 1991. Ignatov, josta tuli Venäjän federaation pääkonsuli, piti Suomen päätöstä hyvän tahdon eleenä Venäjää kohtaan. Hänen mukaansa Turun pääkonsulaatin siirtyminen Venäjän alaisuuteen ei juuri vaikuttanut edustuston työhön, sillä konsulaatti jatkoi viisumien myöntämistä Venäjän ohella myös muihin IVY:n²⁰⁸ eli itsenäisten valtioiden yhteisön maihin. Joulukuuhun saakka Turun pääkonsulaatti myönsi matkustuslupia myös Baltian maihin, mutta viisumipalvelu lopetettiin näiden itsenäistyneiden valtioiden omasta pyynnöstä. Virallisesti Turun konsuliedustusto muuttui 26. päivä joulukuuta alkaen vain Venäjän federaation edustajaksi Suomessa. Kuitenkin epävirallisesti se saattoi hoitaa vielä jonkin aikaa viisumien myöntämisen lisäksi muiden IVY:n maiden joitakin siltä

²⁰⁴ TS 22.3.1990.

²⁰⁵ TS 27.12.1991.

²⁰⁶ TS 31.12.1991.

²⁰⁷ TS 26.9.1995.

²⁰⁸ Sopimus itsenäisten valtion yhteisön perustamisesta solmittiin 8. joulukuuta 1991 Venäjän, Ukrainan ja Valko-Venäjän kesken. Myöhemmin vuonna 1991 IVY-maihin liittyivät Armenia, Azerbaidžan, Kazakstan, Kirgisia, Moldova ja Tadžikistan, sekä vuonna 1992 Uzbekistan ja vuonna 1993 Georgia. Ukraina ja Georgia lähtivät organisaatiosta vuonna 2008.

pyytämiä tehtäviä, muun muassa entisten neuvostotasavaltojen kansalaisten asioiden hoitamista Suomessa.²⁰⁹

Baltian maista esimerkiksi Viro suunnitteli oman konsulaatin avaamista Suomeen ainakin elokuusta 1990. Virossa vuoden 1990 helmikuussa valitun kongressin johtoeelin, Viron komitea, etsi tulevalle konsulaatille paikkaa Helsingin keskusta-alueilta, ja asiasta neuvoteltiin Moskovassa vallankaappausyrityksen epäonnistumisen jälkeen 27. elokuuta 1991, mutta silloin päätöksiä ei vielä tehty.²¹⁰

Turun pääkonsulaatin henkilöstöluku säilyi Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ennallaan. Ignatov ei ollut varma Turun pääkonsulaatin tulevaisuudesta, mutta puolusti edustustonsa tarpeellisuutta. ”Itse olen sitä mieltä, että ainakin toistaiseksi Turku ja suomalaiset sekä Venäjän federaation muiden itsenäisten valtioiden kansalaiset tarvitsevat konsulaattia”, korosti pääkonsuli Turun Sanomien haastattelussa. Hänen mukaansa Turun pääkonsulaatin tehtävät olivat koko ajan lisääntyneet. Samoin myönnettyjen viisumeiden määrä oli kasvanut vuosi vuodelta, kuten myös Suomeen muuttaneiden tai työskentelemään tulleiden venäläisten määrä.²¹¹

Ignatovin suhtautuminen Boris Jeltsiniin näyttää muuttuneen vallankaappausyrityksen epäonnistumisen jälkeen merkittävästi. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisessä haastattelussa pääkonsuli kehui presidentti Jeltsiniä rohkeaksi mieheksi, vaikka vielä saman vuoden keväällä hän väitti, että Jeltsin ei ole kovin pätevä, vakavasti otettava poliitikko²¹². Tosin ulkomailla palvelevan virkamiehen oli omista henkilökohtaisista mieltymyksistään huolimatta pakko asettua uuden johdon puolelle, mikäli hän haluaisi säilyttää työpaikkansa.

Ignatovin mukaan Jeltsinin hallinnon päätös siirtyä markkinatalouteen radikaalilla uudistusohjelmalla oli ainoa vaihtoehto. Jeltsinin ajamat reformit sisälsivät muun muassa hintasäännöstelyn purkamista, liikevaihtoveron korottamisen sekä laajaa valtion omaisuuden privatisointia. ”Se on ainoa tapa voittaa vaikeudet. Kuilun pohjalta pitää

²⁰⁹ TS 31.12.1991.

²¹⁰ TS 28.8.1991.

²¹¹ TS 31.12.1991.

²¹² TS 16.3.1991.

alkaa jo nousta. Venäjä on menettänyt niin paljon aikaa, nyt on pidettävä kiirettä”, Ignatov kertoi.²¹³

Pääkonsuli ymmärsi, että Venäjän kansalaisia odottavat vaikeat ajat, mutta pysyi optimistisena. ”Vaikeudet ovat vakavia, mutta toisaalta Venäjällä on melkein kaikki mitä tarvitaan talouden kehittämiseen: raaka-aineet ja koulutetut ihmiset”. Hänen mukaansa Venäjän uusi johto otti ison vastuun harteilleen, ja kuten presidentti Jeltsin itse totesi uudenvuodenpuheessaan, hän joko seisoo tai kaatuu ajamansa talousreformien mukana. Kaikki eivät olleet uudistusten suhteen optimistisia. Esimerkiksi Venäjän varapresidentti Aleksandr Rutskoi, joka elokuun vallankaappausyrityksen aikana vastasi Moskovan valkoisen talon puolustuksesta, ei uskonut talousuudistusten onnistumiseen ja ennusti hintojen korotusten johtavan levottomuuksiin.²¹⁴ Myöhemmin Rutskoi kamppaili Jeltsinin kanssa vuoden 1993 perustuslaillisissa kriisissä ja joutui pidätetyksi. Tapahtumien jälkeen hän käänsi täysin kelkkansa elokuun 1991 vallankaappausyrityksen tulkinnan suhteen ja on tukenut avoimesti hätätilakomitean toimintaa.²¹⁵

Pääkonsuli jatkoi kertomustaan uudistuvasta Venäjästä ja senhetkisistä valtion vaikeuksista vappuna 1992. Ignatov kertoi, että vapun vietto Punaisella torilla on muuttunut jyrkästi ja iloitsi vilpittömästi siitä, että Venäjällä on toukokuun alussa monta vapaapäivää, joten silloin ”venäläisillä on tilaisuus kasvattaa ruokaa itse itselleen”. Monilla paikkakunnilla ja jopa suurkaupungeissa ihmisille jaettiin pieniä palstoja ruuan viljelemiseen. Vuoden 1992 kevät ja vappu olivat Ignatoville lisääntyvän valon, kylvön ja erityisesti toivon aikaa. ”Tänä vuonna on erikoisen tärkeää jaksaa uskoa, että työtä tekemällä ja valoisalla mielellä voimme yhdessä voittaa kaikki tämänhetkiset vaikeudet sekä teillä täällä Suomessa, että meillä Venäjällä”, pääkonsuli totesi. Ignatov kiitti suomalaisia ja turkulaisia ymmärtäväisestä suhtautumisesta ja avusta kansansa vaikeuksissa sekä muistutti venäläisestä sanonnasta, jonka mukaan toivo kuolee viimeisenä. Hän vakuutti, että venäläiset haluavat edelleen tehdä yhteistyötä suomalaisten kanssa ja korosti, että Suomesta Venäjälle tehty investoinnit eivät mene

²¹³ TS 31.12.1991.

²¹⁴ TS 31.12.1991.

²¹⁵ Mihail Kurvinen, ”Moskovan elokuun 1991 vallankaappaus | osa 5”. Suuri ja Mahtava - Kaikki mitä haluat tietää nykypäivän Venäjästä. Mihail Kurvisen blogi 6.9.2012. <
<http://suurijamahtava.com/2012/09/06/moskovan-elokuun-1991-vallankaappaus-puttsin-epaonnistuminen-osa-55/>> [sivu luettu 15.7.2014];

hukkaan.²¹⁶ Ignatovin perestroikan aikainen optimismi poliittisen ja taloudellisen tilanteen väistämättömään paranemiseen oli hävinnyt. Optimistisuuden korvasivat usko ja toivo.

Turun pääkonsulaatti supisti diplomaattikuntaansa puolella kuudesta henkilöstä kolmeen²¹⁷ marraskuussa 1992. Pääkonsuli Ignatov valitti, ettei Venäjällä ollut enää varaa ylläpitää entisenlaista konsulaattia. Teknistä henkilökuntaa, kuten konekirjoittajia, autonkuljettajia ja päivystäjiä, oli Turun pääkonsulaatissa yhdeksän henkeä. Samana vuonna väkeä vähennettiin myös Venäjän suurlähetystössä Helsingissä, jossa diplomaattien määrää vähennettiin 54:sta 35 henkilöön. Teknistä henkilökuntaa oli suurlähetystössä noin 40 henkeä. Vaikeuksista huolimatta Ignatov kiisti huhut pääkonsulaatin lopettamisesta ja korosti, että työvoimapulan takia työtä on entistä enemmän.²¹⁸ Venäjän suurlähettiläs Juri Derjabin myönsi, että henkilöstösupistusten jälkeen tiedustelutoimintaa suoritetaan edelleen, mutta samanlaisissa mittasuhteissa kuin muutkin valtiot tekevät.²¹⁹

Pääkonsuli Leonid Ignatov ja rouva Tamara Ignatova hyvästelivät suomalaisia ystäviään läksiäisvastaanotollaan perjantaina 8. tammikuuta 1993. Konsulaatin isännän kutsuun vastasivat monet edustuston yhteistyökumppanit Turun ja Porin läänin alueelta sekä muista pääkonsulaatin toimialueeseen kuuluvista paikkakunnista. Neljä ja puoli vuotta Turun pääkonsulaattia johtanut Ignatov kertoi jättävänsä Turun hyvillä mielin. Hänen mukaansa edustuston työntekijöihin oli suhtauduttu ystävällisesti ja vieraanvaraisesti. Varsinaissuomalaisten tietämys itänaapurista oli lisääntynyt, mutta Turun pääkonsulaatilla riitti Ignatovin mukaan työtä tulevaisuudessa, esimerkiksi Varsinais-Suomen ja Pietarin sekä Leningradin alueen välisen yhteistyön kehittämisessä.²²⁰

Ignatovia voidaan liioittelematta kutsua esimerkilliseksi perestroikan lähettilääksi, joka vielä Neuvostoliiton hajoamisen jälkeenkin halusi uskoa poliittisten ja taloudellisten uudistusten onnistumiseen. Hänen päätöksensä siirtyä työhön liike-elämän pariin kuvastaa toisaalta hyvin Venäjän sosiaalisia ja taloudellisia ongelmia 1990-luvun alussa.

²¹⁶ TS 1.5.1992.

²¹⁷ Vuoden 1992 marraskuun alusta Turun pääkonsulaatissa työskenteli pääkonsuli Leonid Ignatovin lisäksi konsuli Vladimir Seregin ja varakonsuli Georgi Bolhovitin.

²¹⁸ TS 16.10.1992.

²¹⁹ TS 10.1.1993.

²²⁰ TS 9.1.1993.

Vuoden 1995 Suomen vierailunsa aikana entinen pääkonsuli kritisoi voimakkaasti Venäjän vallanpitäjien politiikkaa ja uudistuksia. Hän vertasi Venäjällä käynnissä olevaa yksityistämisprosessia ryöstämiseen, jossa tietyt henkilöt ansaitsivat miljoonien dollareiden ”rosvopääoman”. Ignatovin mukaan pankit saivat liian paljon vaikutusvaltaa, kunnon verotusjärjestelmä puuttui, sosiaalinen kuilu kasvoi ja eläkeläisten asema oli toivoton. ”Olen varma, että kommunistit voittavat parlamenttivaaleissa”, ennusti entinen pääkonsuli.²²¹

Esimerkiksi Helsingin-lähetystössä erilaisissa KGB:n peiteviroissa lähetystösihteerinä vuosina 1954–1960, lähetystöneuvoksena 1970–1971 sekä ministerinneuvoksena 1977–1984 toiminut diplomaatti ja KGB:n kenraali Viktor Vladimirov – joka mm. työskenteli Neuvostoliiton turvallisuuskomitean sabotaasin ja salamurhaosaston päällikkönä 1960-luvun lopulla²²² – valitti vuoden 1993 tammikuussa annetussa haastattelussa, että edes diplomaattien perinteisesti hyvät eläkkeet eivät riitä kattamaan nousevia elinkustannuksia Venäjällä. Hän kertoi useimpien Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen eläkkeelle siirtyneiden kollegoidensa toimivan neuvonantajina erilaisissa organisaatioissa ja yrityksissä. Vuonna 1993 entinen KGB:n kenraali työskenteli Venäjän Euroopan-instituutin johtavana tutkijana ja julkaisi kohutun muistelmateoksensa *Näin se oli...: Muistelmia ja havaintoja kulissientakaisesta diplomaattitoiminnasta Suomessa 1954–1984*. Vuonna 1995 kuollut Vladimirov tunnetaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden keskeisenä taustavaikuttajana kylmän sodan kaudella sekä Urho Kekkosen ja Mauno Koiviston tärkeänä tietolähteenä ja jopa ystävänä. Hänen palattuaan Moskovaan vuoden 1985 alussa hänen uudessa kodissaan ovat käyneet muun muassa Ahti Karjalainen, Mauno Koivisto, Åke Wihtol, Kari Kairamo, Paavo Väyrynen, Gunnar Korhonen, Seppo Tiitinen, Olavi Mattila sekä lukuisia muita Suomen politiikan ja talouselämän vaikuttajia.²²³

²²¹ TS 26.9.1995.

²²² Rentola 2009, 40, 80.

²²³ TS, Extra-liite 25.9.1993.

4. Ignatov Neuvostoliiton ulkopoliittisen viestin välittäjänä

4.1. Ketä YYA-sopimus haittaa?

Mihail Gorbatšov in Suomen puolueettomuuden tunnustaminen vuonna 1989, Saksan yhdistyminen vuonna 1990 sekä Neuvostoliiton kuolemaan johtanut vanhoillisten kommunistien epäonnistunut elokuun 1991 vallankaappausyritys saivat suomalaiset uudelleenarvioimaan vuonna 1948 allekirjoitettua sopimusta Suomen ja Neuvostoliiton ystävydestä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta. Neuvostoliiton näkökulmasta Suomen puolueettomuuden tunnustaminen ei kuitenkaan tarkoittanut YYA-sopimuksen merkityksen vähenemistä. Gorbatšov näki sopimuksen vastaavan ajan realiteetteja ja Neuvostoliiton ulkomaanedustustojen päälliköt puolustivat sen tarpeellisuutta.

Venäjän federaation ensimmäisenä Helsingin-suurlähettiläänä vuosina 1992–1996 toiminut Juri Derjabin myönsi eläkkeellä ollessaan, että puheet Suomen ja Neuvostoliiton vilpittömästä ystävydestä olivat pelkkää liturgiaa. Neuvostoliitto ja Derjabin henkilökohtaisesti eivät mitenkään halunneet tunnustaa Suomen puolueettomuutta, vaan yrittivät pitää Suomen Neuvostoliiton lähellä.²²⁴ Hän kertoo muistelmissaan, että elokuussa 1991 hänelle oli jo selvää, että ennemmin tai myöhemmin Neuvostoliiton oli tarkistettava kantansa YYA-sopimukseen, saatettava se vastaamaan uusia tosiasioita. Virallisissa puheissa ja haastatteluissa hän kuitenkin puolusti edelleen sopimuksen sotilaspoliittisten velvoitteiden merkitystä.²²⁵

YYA-sopimuksen merkitystä ja tärkeyttä korostivat luonnollisesti myös Neuvostoliiton Turun pääkonsulaatin päälliköt. Pääkonsuli Majorov kirjoitti perinteiseen tapaan YYA-sopimuksesta sekä Neuvostoliiton ja Suomen välisistä suhteista sosialistisen järjestelmän saavutuksia ylistävistä lähtökohdista. Hän kuvaili maiden välisiä suhteita jatkumona, jossa YYA-sopimus on looginen seuraus Vladimir Leninin Kansankomisaarien Neuvoston asetukselle Suomen itsenäisyyden tunnustamisesta 31.

²²⁴ HS 28.10.2012.

²²⁵ Derjabin 1997, 191–196.

joulukuuta 1917. Majorov tuki omia väitteitään Leninin ja Gorbatšovin sitaateilla sekä viittauksilla NKP:n puoluekokousten päätöksiin.²²⁶

”Voidaan tyytyväisyydellä todeta, että YYA-sopimus on muodostanut vankan perustan Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden laajalle kokonaisuudelle. Sopimuksen merkitys ei ole vähentynyt vaan päinvastoin kasvanut vuosien kuluessa. Sopimus on antanut mahdollisuuksia luoda maidemme välillä ainutlaatuisen keskinäisen luottamuksen, laajan ja kestävän yhteistyön ilmapiirin, joka on hyödyllinen molemmille osapuolille”, toteaa pääkonsuli tervehdyksessään Ystävyys-, yhteistoiminta- ja avunantosopimuksen 40-vuotisjuhlan johdosta Metalli 49 jäsenlehden palstoilla.²²⁷

Majorovin myötävaikutuksella Turun metallityöväen ammattiosaston ja Leningradin ammattiliittojen alueneuvoston kesken laadittiin vuoden 1987 lokakuussa laatuaan ensimmäinen paikallistasoinen yhteistyösopimus Suomen ja Neuvostoliiton ammattijärjestöjen välillä.²²⁸ Ammattijärjestöjen suorien yhteistyösuhteiden avaamista edelsi Metalli 49 toimikunnan edustajien ja Turun ammattiosaston eri työpaikkojen pääluottamusmiesten tapaaminen pääkonsuli Majorovin sekä Neuvostoliiton Kaupallisen edustuston Turun osaston edustaja V. Davydenkon kanssa huhtikuussa. Metalli 49:stä tapaamiseen osallistuivat puheenjohtaja Auvo Salama, pääluottamusmiehet Martti Kekola (WTT), Seppo Leino (Wärtsilän Turun tehdas), Paavo Lammela (Korjaustelakka), liittotoimikunnan jäsen Eero Remes sekä toimitsija Jyrki Yrttiaho.²²⁹

Leningradin ammattiliittojen alueneuvoston virallinen valtuuskunta vieraili Turussa 25.10.–1.11.1987. Kone- ja laiterakennusammattiliiton aluekomitean puheenjohtaja Viktor Kalininin johtama kolmehenkinen valtuuskunta tutustui Turun alueen metalliteollisuuteen ja allekirjoitti vierailun aikana käytyjen neuvottelujen tuloksena yhteistyösopimuksen Turun metallityöväen ammattiosasto r.y. 49:n kanssa. YYA-sopimuksen hengessä sopimus sisältää melko kunniahimoisia päämääriä, esimerkiksi toiminnan aseidenriisunnan, pysyvän rauhatilan, ydinaseettoman Pohjolan ja liennytyksen puolesta. Muut tavoitteet olivat ystävyys- ja yhteistyösuhteiden, talous- ja kulttuurisuhteiden sekä ammattiyhdistysliikkeen toimintakokemusten vaihdon ja

²²⁶ Metalli 49 jäsenlehti 1/87; 2/88.

²²⁷ Metalli 49 jäsenlehti 2/88.

²²⁸ Metalli 49 jäsenlehti 1/88.

²²⁹ Metalli 49 jäsenlehti 4/87.

monipuolisten vuorovaikutussuhteiden kehittäminen. Järjestöjen yhteistyömuodoiksi sovittiin virallisten valtuuskuntien vierailut Turussa ja Leningradissa, yhteiset koulutustilaisuudet sekä ammattiyhdistysmatkailun ja turistivaihdon lisääminen.²³⁰

Metalli 49 -ammattiosasto on ollut sekä Neuvostoliiton että Venäjän aikana monella tavalla yhteyksissä pääkonsulaatin kanssa. Osasto teki edustuston kanssa yhteistyötä maiden välisten kaupallisten ja taloudellisten suhteiden kehittämisen puolesta sekä tietenkin järjesti kulttuuritapahtumia työpaikoilla, joissa pääkonsulaatin virkailijat kävivät tervehtimässä Turun seudun metallityöväkeä. Kansanedustaja Jyrki Yrttiahon mukaan Metallin 49:n suhteet pääkonsulaatin kanssa ovat olleet yleensä välittömät ja vilkkaat. Sekä Yrttiahon että Metallin 49:n entinen puheenjohtaja Seppo Leinon mielestä Turun metallityöväen ammattiosaston ja Leningradin kone- ja laiterakennusammattiliiton välinen sopimus ei olisi syntynyt niin aikaisin ilman konsulaatin apua. Myös Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen suhteet eivät katkenneet, mutta yhteistyö on koskenut lähinnä viisumikysymyksiä.²³¹

Kirjoituksissaan Majorov kutsuu Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita ”elinvoimaiseksi naapuruuden malliksi” sekä YYA-sopimusta turvallisuuden edelläkävijäksi Euroopassa. Majorovin mukaan YYA-sopimus oli monella tapaa Helsingissä allekirjoitetun ”ETYK päätösasiakirjan suuntauksen ja hengen edelläkävijä” ja siitä oli tullut merkittävä ”rauhaa ja yhteistyötä edistävä tekijä sekä Pohjolassa, että koko Euroopan mantereella”.²³²

Leonid Ignatov jatkoi perinteistä YYA-sopimuksen ylistyslinjaa pääkonsulikautensa aikana. Hänen tyyliinsä ei ollut niin vanhanaikainen kuin Majorovilla, mutta perusteet sopimuksen tarpeellisuudelle olivat samanlaisia. Hän ei puhunut enää Leninin hyväntahtoisuudesta tai kommunistisen puolueen yleiskokouksista, mutta yritti edelleen vakuuttaa, että Suomen ulkopoliittiset menestykset johtuivat huomattavassa määrin hyvistä suhteista Neuvostoliiton kanssa sekä YYA-sopimuksesta.

”Suomella onkin kansainvälisellä kentällä itsenäinen ja riippumaton asema. Sen toimintavapaus on paljon suurempi kuin monilla erilaisiin sotilas-poliittisiin ja

²³⁰ Metallin 49 jäsenlehti 1/88.

²³¹ Jyrki Yrttiahon haastattelu; Seppo Leinon haastattelu.

²³² Metallin 49 jäsenlehti 1/87; 2/88.

taloudellisiin ryhmittymiin kuuluvilla suuremmilla mailla”, pääkonsuli totesi vuoden 1988 joulukuun haastattelussa.²³³ Näillä sanoilla Ignatov tunnusti käytännössä Suomen puolueettomuuden jo ennen Gorbatšovin virrallista tunnustusta tämän Suomi-vierailun aikana syksyllä 1989.

Neuvostoliittolais-suomalainen yhteistyö oli Ignatovin mielestä valtava pääoma, molempien kansojen ja niiden johtajien suuri saavutus, mutta ”suhteet eivät ole pankkitili, ja korko ei juokse ilman huolenpitoa”. Hänen kertoi neuvostoliittolais-suomalaisen ystävyysvaativan jatkuvaa huolenpitoa, suurta huomiota molempien valtion kansalaisten taholta – ”erityisesti kun jotkut edesvastuuttomat elementit ovat työntäneet suoraan sekaantumiseen Neuvostoliiton sisäisiin asioihin.”²³⁴

Valtiotason liturgiasta huolimatta sellaisille ihmisille kuin Ignatov Neuvostoliiton ja Suomen suhteiden ylläpitäminen oli elämätyö. Ignatov ymmärsi, että naapureiden välisissä suhteissa oli yhä kehitettävää ja hän yritti etsiä uusia yhteistyömuotoja, joille olisi ollut kysyntää. Etenkin kaupan alalla tarvittiin hänen mielestään uusia ajatuksia sekä ylipäättänsä enemmän mielikuvitusta ja kekseliäisyyttä vuorovaikutuksen uusien sfäärien ja muotojen löytämiseksi.

Joulukuussa 1988 Suomen kansalaiset saivat oikeuden vierailla Viipurissa yhden päivän ilman viisumia. Lisäksi kolmansiin maihin matkustavat saivat oleskeluoikeuden Tallinnassa kahden vuorokauden ajan viisumitta, jos he asuivat aluksessa ja matkustivat Tallinna-Helsinki -reitillä neuvostoliittolaisella Georg Ots -moottorialuksella.²³⁵ Viipuri-kortti, joka mahdollisti viisumittomat yhden tai kahden päivän matkat Viipuriin otettiin käyttöön Lappeenrannan ja Viipurin naapurikaupunkisopimuksen pohjalta vuoden 1992 alusta.²³⁶ Venäjä lakkautti kortin saman vuoden toukokuussa vedoten viisumitulojen romahtamiseen, mutta se otettiin uudelleen käyttöön maaliskuussa 1993. Kortti maksoi 185 markkaa, josta 125 markkaa meni Viipurin kaupungin kunnostamiseen. Viipuri-kortti lakkautettiin lopullisesti 6. toukokuuta 2000.²³⁷ Niitä myytiin vuosittain noin 50 000 kappaletta, joista yli puolet myi Lähialuematkat Oy. Viipurin kaupungin hallinto esitti kortin lopettamisen liittyvän uusien

²³³ TS 11.12.1988.

²³⁴ TS 11.12.1988.

²³⁵ TS 11.12.1988.

²³⁶ Korttia edeltävä Viipuri-voucher otettiin käyttöön syksyllä 1990.

²³⁷ TS 26.4.2000.

konsulaattipisteiden avaamiseen Lappeenrannassa sekä rajanylityspaikoilla. Muut syyt kortin käytön lakkauttamiseen olivat viisumeista menetetyt tulot valtioon kassaan sekä kortin laitton käyttö Viipurin ulkopuolella.²³⁸ Venäjän asiasta antaman virallisen tiedotteen mukaan Viipuri-kortti lakkautettiin, koska ”Suomen sitoumukset Euroopan Unionin jäsenenä eivät anna aiheita odottaa vastaavaa käytäntöä Venäjän kansalaisille”.²³⁹

Vaikka Turulla ei ole ollut Viipuri-kortin kaltaista sopimusta Leningradin kanssa, viisumivapaita matkoja Venäjän ”Pohjoiseen pääkaupunkiin” järjestettiin 1990-luvun alussa myös Turusta. Turkulainen matkatoimisto Ageba tarjosi vuoden 1990 syyskuun alusta ainutlaatuisia yhden päivän matkapaketteja junalla Leningradiin ilman viisumia. Yöpikajuna lähti Turusta perjantai-iltana ja saapui Leningradiin lauantai-aamuna, minkä jälkeen pohjoismaisilla matkailijoilla oli aikaa tutustua kaupungin nähtävyyksiin iltaan saakka. Juna palasi Turkuun sunnuntaiaamuna. Vastaavia viisumivapoja junamatkoja Neuvostoliittoon ei Suomessa ollut aiemmin järjestetty. Idean takana olleen matkatoimiston mukaan matkapaketti syntyi Neuvostoliiton Turussa toimivan pääkonsuli Ignatovin myötävaikutuksella.²⁴⁰

”42-vuotisen ystävyys-, yhteistyö-, ja avunantosopimuksen merkitys on vakaa”, todettiin YYA-sopimuksen perinteisissä juhlissa Turun pääkonsulaatissa 4. huhtikuuta 1990. ”Minkäänlaiseen sopimuksen uudelleentulkintaan tai -kirjoittamiseen ei ole aiheita”, ilmoitti pääkonsuli yli kolmelle sadalle arvovaltaiselle vieraalle, jotka olivat Turun seudun lisäksi saapuneet Oulusta, Vaasasta ja Raahesta saakka. Euroopan muuttuvasta tilanteesta huolimatta YYA-sopimuksen merkitys oli Ignatovin mielestä edelleen suuri sekä kauppaa- ja kulttuurisuhteille että Suomen ja Neuvostoliiton luoteisrajan turvallisuudelle.²⁴¹

”Ketä tämä sopimus haittaa?” kysyi Ignatov Turun Sanomien palstoilla. YYA-sopimuksen tulkinnan mahdollisesta muuttamisesta kysyttiin yhä uudelleen, mutta hänen kantansa ja perusteensa eivät paljon muuttuneet. Pääkonsuli ei nähnyt mitään syytä sopimuksen muuttamiselle:

²³⁸ HS 23.3.2000. Myytyjen korttien ja matkustajien määrästä on ristiriitaista tietoa. vrt. TS 26.4.2000: ”Parhaimpina vuosina Viipurissa kävi noin 27 000 suomalaista matkustajaa Viipuri-kortilla.”

²³⁹ HS 24.3.2000.

²⁴⁰ HS 22.8.1990.

²⁴¹ TS 5.4.1990.

”Se on palvellut hyvin emmekä tiedä, millainen Eurooppa on tulevaisuudessa. YYA-sopimus on vielä voimassa ja vaikuttaa meihin myönteisesti ja rauhoittavasti. 1269 kilometrin luoteisrajamme on turvattu. Olen sama mieltä presidentti Mauno Koiviston kanssa siitä, ettei nyt ole aika puhua sopimuksen muuttamisesta. Puheet siitä ovat spekulatiota.”²⁴²

Saksa yhdistyi 3. lokakuuta 1990. Suomi muutti YYA-sopimuksen Saksa-pykälän tulkintaa, sillä viittaukset Saksaan (tai muuhun sen kanssa liitossa olevaan valtioon) hyökkääjänä olivat vanhentuneet.²⁴³ Neuvostoliitto ei vastustanut Saksa-pykälän muuttunutta tulkintaa.²⁴⁴ Tästä huolimatta pääkonsuli piti YYA-sopimusta edelleen ajankohtaisena.

Ignatov järjesti Turun pääkonsulaatin viimeisen vastaanoton YYA-sopimuksen vuosipäivän kunniaksi 3. huhtikuuta 1991. Puheessaan hän toisti kaikille tilaisuuteen kutsutuille varsinaissuomalaisille politiikan, liike-elämän ja kulttuurin vaikuttajille entisestään tutut argumentit siitä, miksi YYA-sopimus oli edelleen tärkeä. Pohjolan ja koko Euroopan muuttuvan turvallisuustilanteen lisäksi Ignatov viitasi myös Neuvostoliiton epävakaiseen sisäiseen tilanteeseen. Hänen mukaansa YYA-sopimus oli antanut Neuvostoliitolle varmuutta, että valtion luoteisraja on turvassa ja että rajan takana on luotettavia ystäviä.²⁴⁵

Vuoden 1990 huhtikuussa tapahtui viimeinen Koiviston ja Gorbatšovin tervehdyssähkeiden vaihto YYA-sopimuksen vuosipäivän kunniaksi. Derjabinin mielestä sähkeissä näkyi merkkejä lähestyvistä muutoksista, sillä kumpikaan johtajista ei puhunut enää mitään sopimuksen merkityksestä keskinäistä turvallisuutta ja Pohjois-Euroopan vakautta edistävänä tekijänä.²⁴⁶

Epäonnistunut vallankaappausyritys kiihdytti sekä Neuvostoliiton hajoamista että YYA-sopimuksen tarpeellisuuden virallista arviointia jyrkästi. Elokuun tapahtumien jälkeen Derjabin osallistui haastattelutilaisuuteen Paavo Lipposen ja Keijo Immosen kanssa

²⁴² TS 13.5.1990

²⁴³ TS 15.9.1991.

²⁴⁴ Derjabin 1997, 192.

²⁴⁵ TS 4.4.1991.

²⁴⁶ Derjabin 1997, 192–193.

Suomalaisen klubin ravintolassa, jossa hän esitti ajatuksen mahdollisuudesta korvata YYA-sopimus uudella sopimuksella. ”Siihen mennessä oli käynyt selväksi, että mielialat YYA-sopimuksen tarkistamisen suuntaan olivat voimistuneet Suomessa, myös virallisella tasolla. Mutta Kekkosen perinnettä noudattaen suomalaiset eivät hätäilleet vaan katsoivat, että asia kypsyy itsestään.”²⁴⁷ Neuvostoliitto halusi lähestyä uutta sopimusta kiireettömästi ja harkitusti. Erityisesti rajakysymyksiä, yrityksiä muuttaa rajoja pidettiin hyvin arkaluontoisina ja vaarallisina. Derjabinin ohella tämän ulkopoliittisen viestin välittäjänä toimi myös Ignatov. Hänen mukaansa YYA-sopimus oli palvellut erittäin hyvin Suomen ja Neuvostoliiton välisiä suhteita, eikä sitä siksi pitäisi muuttaa hätiköiden, samoin kuin Karjalaa ei tulisi vaatia takaisin²⁴⁸.

Suomen ulkoministeriön poliittisen osaston osastopäällikkö Jaakko Blomberg muistelee, että ”YYA-sopimuksen korvaavan sopimuksen luonnostelu alkoi ministeriössä jo ennen syyskuun puoliväliä, vaikka poliittista valtuutusta sellaisen tekemiseen ei Neuvostoliiton kanssa vielä ollut.” Samanaikaisesti Helsingissä oli Moskovan epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen valmisteltu luonnoksia erilliseksi Venäjän kanssa tehtäväksi poliittiseksi sopimukseksi.²⁴⁹

Syyskuun 17. päivänä Derjabin keskusteli YYA-sopimuksen tulevaisuudesta suurlähettiläs Heikki Talvitien ja SDP:n puheenjohtaja Pertti Paasion kanssa epävirallisella illallisella Suomen suurlähetystössä. Derjabin vakuutti, että Moskova suostuu neuvotteluihin, jos Koivisto kääntyisi henkilökohtaisesti Gorbatšovin puoleen. Seuraavana päivänä Neuvostoliiton ulkoministeri Boris Pankin ilmoitti Tukholmassa pitämässä lehdistötilaisuudessa, että Neuvostoliitto oli valmis neuvottelemaan YYA-sopimuksen uudistamisesta, jos Suomi sitä halusi.²⁵⁰

Neuvottelut uudesta sopimuksesta Neuvostoliiton kanssa aloitettiin 14. lokakuuta. Itänaapurin yhtenä tärkeimpänä tavoitteena oli korostaa Neuvostoliiton ja Suomen välisen rajan loukkaamattomuutta. Neuvottelujen toisessa vaiheessa marraskuussa Derjabin ilmoitti, että Karjalan ja muiden talvisodan jälkeen Neuvostoliiton haltuun joutuneiden alueiden palauttamisesta ei voinut olla puhettakaan. Asia oli Neuvostoliiton edustajille periaatteellinen. YYA-sopimusta korvaava ”Sopimus hyvästä naapuruudesta

²⁴⁷ Derjabin 1997, 192.

²⁴⁸ TS 15.9.1991.

²⁴⁹ Blomberg 2011, 414–415.

²⁵⁰ Derjabin 1997, 194–195. Blomberg 2011, 417.

ja yhteistyöstä” parafoitiin 9. joulukuuta. Vanhaan sopimukseen verrattuna se ei sisältänyt ”kätettyjä sotilaspoliittisia velvoitteita”, mutta sisälsi rajojen loukkaamattomuutta koskevan artiklan, jonka mukaan ”Neuvostoliito ja Suomi sitoutuivat säilyttämään niiden välisen rajan hyvän naapuruuden ja yhteistyön rajana ETYK:in loppuasiakirjan mukaisesti, kunnioittaen sen loukkaamattomuutta ja toisten alueellista eheyttä.” Neuvostoliitto hajosi ennen kuin sopimus ehdittiin allekirjoittaa. Tästä huolimatta uuden sopimuksen pääasetukset siirtyivät sanatarkasti vuoden 1992 tammikuussa solmittuun sopimukseen Venäjän ja Suomen suhteiden perusteista. Kuukauden kuluttua ”Suomen-syöjäksi” suomalaisessa mediassa kutsuttu Derjabin nimitettiin Venäjän ensimmäiseksi Suomen-suurlähettilääksi.²⁵¹

Juri Volkov luonnehtii Ignatovia sekä eräitä muita venäläisiä diplomaatteja, itsensä mukaan lukien, viimeiseksi Suomi-asiantuntijoiden sukupolveksi, joille Suomi ei ole ollut pelkkää työtä. Hänen mukaansa diplomaatin täytyy tietenkin palvella kotimaataan, mutta menestyksellinen työ Suomessa on edellyttänyt, että ”henkilö rakastaa tätä maata, hengittää sen kulttuuria.” Volkov on pettynyt, että YYA-sopimuksesta ja sen aikakaudesta suomalaisille on jäänyt niin yksipuolinen, negatiivinen kuva. YYA-sopimus oli merkittävä Suomen sodanjälkeisen talouskehityksen kannalta, mutta mikä on hänen mielestään tärkeintä ja aliarvioitua, oli sopimuksen vaikutus inhimillisiin suhteisiin. ”Lämpimämpiä ihmisiä, luotettavampia yhteistyökumppaneita kuin Suomessa, en ole koskaan tavannut”, kertoo 37 vuotta ulkoministeriössä työskennellyt Volkov.²⁵²

Volkov pitää YYA-sopimusta neuvostoliittolaisen diplomatian korkeimpana saavutuksena. ”Talvisodan jälkeen me onnistuimme kääntämään entiset viholliset meidän puolellemme. Me onnistuimme vakuuttamaan, että vihanpito ei ole järkevä”, toteaa Volkov. Hänen mukaansa Turun pääkonsulaatti ei harrastanut vakoilua tai myyrätyötä, vaan teki työtä suomaisten kanssa maiden välisten taloudellisten, poliittisten sekä inhimillisten suhteiden kehittämiseksi. Ideologisuus ei ollut tälle työlle este. Konsulaatin virkamiehet yrittivät löytää kosketuspisteitä niihin ihmisiin, jotka sodan jälkeisenä aikana olivat ymmärtäneet, että yhteistyöstä Neuvostoliiton kanssa olisi reilusti enemmän hyötyä kuin haittaa. ”Ainoastaan Turussa oli kolme telakkaa,

²⁵¹ Derjabin 1997, 196–206. Blomberg 2011, 421–424. Talvitie 2014, 47,219.

²⁵² Juri Volkovin haastattelu.

jotka tekivät tiivistä yhteistyötä meidän kanssamme”, muistuttaa entinen Turun pääkonsulaatin konsuli.²⁵³

4.2. Idänkauppaan kaivataan suoria yhteyksiä

Suomalais-neuvostoliittolainen clearing-kauppa oli öljyn maailmanmarkkinahinnan putoamisesta johtuneiden tasapainovaikeuksien takia syvässä kriisissä 1980-luvun lopulla. Perestroika ja idänkaupan pulmat olivat hankala yhdistelmä. Bilateraalikaupan epätasapainon lisäksi suomalaiset yrittäjät olivat huolissaan Neuvostoliiton ulkomaankaupassa meneillään olevista uudistuksista ja Neuvostoliiton markkinoista kiristyneestä kilpailusta. Turun pääkonsulaatti oli valmis osaltaan tarjoamaan apua suomalaisille yrityksille. Neuvostoliiton ja Suomen välisten talous- ja kauppasuhteiden ylläpitäminen ja kehittäminen oli Turun pääkonsulaatin toiminnan tärkein ulottuvuus Ignatovin kaudella. Tässä kysymyksessä pääkonsulaatti toimi tiiviissä yhteistyössä Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön ja kaupallisen edustuston kanssa. Kuten tässä tutkielmassa aiemmin kerrottiin, pääkonsuli patisti jatkuvasti varsinaissuomalaisia yrityksiä ja ystävyyskaupunkeja yhteistyöhön neuvostoliittolaisten partneriensa kanssa.

Perestroikan alullepanemien taloudellisten uudistusten ja uudelleen organisoinnin myötä osa Neuvostoliiton virastoista ja laitoksista sai oikeuden lähteä itsenäisesti kansainvälisille markkinoille. Vuonna 1988 tämän oikeuden sai myös Turun ystävyyskaupunki Leningrad. Pääkonsuli Ignatovin mielestä ystävyyskaupungeille avautuivat tässä yhteydessä uudet hyvät näköalat aktiiviselle kaupallis-taloudelliselle yhteistyölle. ”Teollisesti voimakkaasti kehitetyllä Turun alueella on laajat mahdollisuudet kaupan tehostamiseksi Leningradin ja Leningradin alueen sekä Neuvostoliiton muiden alueiden kanssa. Tämän ohella sellaiset mahdollisuudet on myös suomalaisilla keski- ja pienyrityksillä”, kertoi pääkonsuli. Tehokasta yhteistyötä jarrutti hänen mukaansa ennen kaikkea toistensa resurssien ja mahdollisuuksien heikko tuntemus sekä määrätty ajattelun ja toiminnan hitaus. Hyvänä esimerkkinä ystävyyskaupunkien välisestä yhteistyöstä Ignatov piti Riian ja Porin solmimaa erikoissopimusta yhteistyöstä ensisijaisesti kaupallis-taloudellisella sektorilla.²⁵⁴

²⁵³ Juri Volkovin haastattelu.

²⁵⁴ TS 11.12.1988.

Vuoden 1989 maaliskuun lopulla pääkonsuli antoi historiallisen haastattelun Turun Radion lähetyksessä, missä hän neuvoi suomalaisia harjoittamaan suoraa kaupunkien välistä yhteistoimintaa uutena ulkomaankaupan tehostamiskeinona. Ignatovia haastattelivat toimittaja Raimo Häyrynen, toimitusjohtaja Jukka Vihanto ja päätoimittaja Jarmo Virmavirta. Neuvostoliiton Suomen pääkonsulia ei aiemmin ollut kuultu radiossa. Ignatov rohkaisi suomalaisia kaupunkeja keksimään uusia taloudellisen ja kaupallisen yhteistyön muotoja neuvostoliittolaisten ystävyyskaupunkiensä kanssa. Hän kertoi Neuvostoliiton johdon suunnitelmista purkaa osa ulkomaankaupan rajoituksista huhtikuun alussa, mikä antaisi eräille neuvostoliittolaisille yrityksille ja yhteisölle oikeudet tehdä vienti- ja tuontisopimuksia suoraan suomalaisten yritysten kanssa. Uudistuksen piti vähentää myös epätervettä kilpailua Suomen markkinoista. Ignatovin mielestä ystävyyskaupunkien tulisi olla kiinteämmässä yhteistyössä esimerkiksi yhteisyritysten luomiseksi.²⁵⁵

Lokakuun vallankumouksen vuosijuhlilla konsulaatissa Ignatov kertoi odottavansa paljon tulevasta Turun Leningradin-viikosta, johon oli tulossa ”melkoinen joukko neuvostoliittolaisia liikemiehiä neuvotteluihin.”²⁵⁶ Vuodesta 1983 alkaen ystävyyskaupunkiviikot järjestettiin kerran kahdessa vuodessa eli Leningradin-viikko Turussa pidettiin joka neljäs vuosi. Perinteisesti ystävyyskaupunkiviikot toimivat ystävyyskaupunkien tai maiden kulttuurin näyteikkunana, mutta perestroikan aikana ohjelmistoon alettiin sisällyttää myös elinkeinoelämän toimijoita. Esimerkiksi edelliseen ystävyyskaupunkiviikkoon, joka järjestettiin vuonna 1987 Leningradissa, osallistui 23 turkulaista yritystä. Myöhemmin 1990-luvulla kaupankäynnistä tuli jo tapahtuman keskeinen teema.²⁵⁷

Vuonna 1990 kaikille oli selvää, että clearing-järjestelmällä ei ole tulevaisuutta. Neuvostoliitto oli Suomelle velkaa, mutta samalla vanhan kauppajärjestelmän muuttaminen johti Suomen erikoisasemaan menettämiseen. Idänkaupan vähenemisen vaikutus nähtiin konkreettisesti esimerkiksi Turun alueen tekstiili- ja jalkineiteollisuudessa.

²⁵⁵ TS 29.3.1989.

²⁵⁶ TS 7.11.1989.

²⁵⁷ Erjamo 2014, 16–17; Laitinen 2000, 60.

”Nyt kun Neuvostoliiton olot ovat muuttuneet, Suomen ja Neuvostoliiton kaupan clearing-järjestelmä ei enää pelaa. Sen tilalle tulisi etsiä suoria yhteyksiä”, totesi Ignatov vuoden 1990 toukokuun haastattelussa. Pääkonsulin mielestä vanha bilateraali kauppa oli hemmotellut liikaa niin suomalaisia kuin neuvostoliittolaisia. Sekä Suomen että Neuvostoliiton kansalaiset olivat tottuneet, että idänkaupassa kaikki sujuu automaattisesti runkosopimusten ja asiakirjojen mukaan, koska molempien maiden johto oli huolehtinut asioista. Ignatov painotti omatoimisuuden ja aloitteisuuden tärkeyttä. Hänen mukaansa uusien olosuhteiden ymmärtäminen ja yhteyksien löytäminen edellytti kovaa työtä. Pääkonsuli vaati suomalaisilta yritysjohtajilta kykyä hoitamaan asioita uudella tavalla, ennen kaikkea aloitteellisuutta ja omatoimisuutta: ”Suomalaisten ei pitäisi istua vain kotona, vaan yhteistyötä pitäisi tyrkyttää. Länsisaksalaiset ovat toimineet näin.” Ignatov myönsi, että Neuvostoliiton talousuudistus ei ollut edennyt tarpeeksi nopeasti, mutta vakuutti myös, että maan maksuvaikeudet ovat tilapäisiä.²⁵⁸

Vuosien 1990–91 vaihteessa Neuvostoliiton johto luopui barter- eli yritysten välisestä suorasta tavaravaihtokaupasta syyttäen suomalaisia passiivisuudesta. Kuten kokemus myöhemmin osoitti, valuuttakauppaan Neuvostoliitolla ei ollut kuitenkaan riittävästi rahaa.²⁵⁹ Kaikesta huolimatta pääkonsulin viesti säilyi muuttumattomana aina Neuvostoliiton hajoamiseen saakka, ja käytännössä sen jälkeenkin. Hän rohkaisi suomalaisia yrityksiä etsimään suoria kontakteja neuvostoyrityksiin.

– ”Neuvostoliitto on suuri maa. Kaupan alueella on runsaasti mahdollisuuksia. Suomalaisten pitäisi olla yhtä rohkeita kuin saksalaiset ovat. Olemme pääkonsulaatissa kehottaneet suomalaisia menemään paikalle ja myöntäneet moninkertaisia viisumeja. Teidän pitää keskustella, etsiä ja löytää. Se tuo tulosta, mutta se kestää.”²⁶⁰

Ennen elokuun vallankaappausyritystä Neuvostoliiton johto yritti käyttää kauppapolitiikkaa painostuskeinona tasavaltoja vastaan saadakseen uuteen liittosopimukseen allekirjoitukset. Vastaavasti esimerkiksi Jeltsinin johtama Venäjän sosialistinen federatiivinen neuvostotasavalta ei halunnut asioida Suomen viranomaisten

²⁵⁸ TS 13.5.1990.

²⁵⁹ TS 1.8.1991.

²⁶⁰ TS 16.3.1991.

ja yritysten kanssa Neuvostoliiton virallisten Helsingin edustajien välityksellä, vaan halusi omat miehet paikalle Tehtaankadulle. Sekä neuvostoliiton lähetystön että kaupallisen edustuston satahenkisiä miehityksiä kaavailtiin puolitettavaksi. Turun pääkonsulaatin tulevaisuus oli vuoden 1991 kesällä hämärän peitossa. Yhden vaihtoehdon mukaan pääkonsulaatin yhteyteen haluttiin perustaa Venäjän oma kauppakonttori.²⁶¹

Turun kauppakamari solmi Turku-viikolla Pietarissa viralliset yhteistyösuhteet Leningradin kauppakamarin kanssa vain muutama viikko epäonnistuneen vallankaappausyrityksen jälkeen. Maanantaina 9. syyskuuta 1991 Turku-viikon yhteydessä avattuun kaupalliseen messutapahtumaan saapui kaikkiaan 38 suomalaista tahoa. Avajaisissa puhunut Turun kaupunginjohtaja Juhani Leppä toivoi, että tapahtuman aikana tehdään useita yhteistyösopimuksia.²⁶² Turku-viikon ajankohta oli historiallinen, sillä Leningradin nimi muuttui Venäjän korkeimman neuvoston päätöksellä Pietariksi vain kolme päivää ennen Turku-viikon avajaisia 6. syyskuuta 1991.²⁶³ Kaupungin nimen muutoksen takana oli ensimmäinen vaaleilla valittu Pietarin pormestari, Anatoli Sobotšak, joka oli turkulaisille tuttu juuri Ignatovin ansiosta. Pääkonsuli toi Sobotšakin luennoimaan Turkuun Georgian verilöylyyn liittyvistä kysymyksistä vuonna 1989. ”Tässä on tulevaisuuden mies”, Ignatov esitteli silloin vielä tuntematonta Sobotšakia Turun yliopiston oikeustieteen laitoksella.²⁶⁴

”Neuvostoliitto odottaa Suomesta teknologiaa. Haluamme öljynporauslaitteita, joita tarvitsemme tuottamaan maailman markkinoille – myös Suomeen – öljyä ja kaasua. Kysyntää on myös maatalousteknologialle sekä varastointi- ja kuljetuslaitteilla. elintarvikkeiden saanti on ensi sijalla, mutta teknologia auttaa kehityksen vauhtiin”, kertoi pääkonsuli Ignatov Turku-viikon jälkeisessä haastattelussa. Hän toivoi varsinaissuomalaisilta rohkeutta ja aktiivisuutta Pietaria kohtaan. Ignatov oli optimistinen, että Neuvostoliiton talouskehitys pääsee pian vauhtiin, koska maan kehitystä jarruttaneet ihmiset oli pantu syrjään. ”Lainsäädäntömme muuttuu koko ajan myönteiseen suuntaan. Ulkomaalaiset saava yhä enemmän sijoittaa Neuvostoliittoon”, rohkaisi pääkonsuli. Hänen mielestään suomalaisilla oli lamasta huolimatta kaikki edellytykset menestyä Neuvostoliiton markkinoilla: yhteinen historia, kokemus, hyviä

²⁶¹ TS 1.8.1991.

²⁶² TS 10.9.1991.

²⁶³ Rossijskaja Gazeta 7.9.2006.

²⁶⁴ Juhani Lepän haastattelu; Armas Lahoniityn haastattelu.

neuvostokaupan asiantuntijoita sekä Venäjän kielen, tapojen ja mentaliteetin tuntemusta. Pääkonsulilla oli erittäin korkeat odotukset suomalaisten suhteen. Hän näki runsaasti yhteistyömahdollisuuksia muun muassa Pietarin, Leningradin alueen ja Karjalan infrastruktuurin ja palvelujärjestelmän kehittämisessä sekä turismin alueella.²⁶⁵

Kun Lokakuun vallankumousjuhlat olivat jo historiaa, Neuvostoliiton Turun pääkonsulaatissa järjestettiin juhlat varsinaissuomalaisten liikemiespiirien kunniaksi maanantaina 2. joulukuuta 1991. Juhlat olivat muodoltaan täysin uudenlaiset, ja ne jäivät Neuvostoliiton ajan viimeiseksi juhlatapahtumaksi pääkonsulaatissa. Vastaanotolle kutsuttiin runsaat sata kutsuvierasta, joiden joukossa oli Varsinais-Suomen elinkeinoelämän ja tiedemaailman edustajia, sekä Turun ja Porin läänin päättäjiä, kuten esimerkiksi maaherra Pirkko Työläjärvi. Ignatov piti Suomen ja Neuvostoliiton liike-elämän suhteiden lähentymistä erittäin tärkeänä, koska hän ymmärsi, että Neuvostoliiton siirtyminen markkinatalouteen on väistämätöntä. Pääkonsulin mukaan Neuvostoliiton talousjärjestelmä oli lähentynyt Suomen talousjärjestelmää, ja tulevaisuudessa valtioille tulisi enemmän edellytyksiä keskinäiseen kauppaan ja talousyhteistyöhön. Tämän ymmärsivät myös paikalla olleet suomalaiset. *”Liikemiesten pitäisi enemmän olla tekemisissä keskenään”*, totesi teollisuusneuvos, myöhemmin Turun kauppakamarin puheenjohtaja, Tarmo Lieskivi, jonka oma yritys Sormat Oy valmisti Ruskolla erilaisia teknisten rakennusosien ja laitteiden kiinnitys- ja asennustarvikkeita. Neuvostoliiton kehitys kohti markkinataloutta ei kuitenkaan ollut monien varsinaissuomalaisten yritysten kannalta suotuisaa. *”Mutta jos neuvostokaupasta nyt jäisi kokonaan pois, aina hankalampaa siihen olisi myöhemmin päästä. Sen vuoksi on tärkeää olla mukana”*, selitti pääkonsulaatin tilaisuuteen osallistunut ikkunoita, ovia ja keittiökalusteita valmistavan loimaalaisen Metsäpuun toimitusjohtaja Pekka Sairanen. Lähes kolmasosa yhtiön liikevaihdosta tuli vielä 1980-luvun alkupuolella Neuvostoliitosta, mutta tilanne oli itänaapurin muuttuneiden olojen vuoksi muuttunut ongelmallisemmaksi.²⁶⁶

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän talous oli syvissä vaikeuksissa. Ignatov ei nähnyt rajulle talousuudistukselle vaihtoehtoa. Hän kiitti suomalaisia neuvostotasavaltoihin lähetetystä humanitaarisesta avusta ja toivoi, että lääkkeiden ja elintarvikkeiden lisäksi Venäjälle virtaisi myös ennen kaikkea pääomaa ja teknologiaa.

²⁶⁵ TS 15.9.1991.

²⁶⁶ TS, Extra-liite 6.12.1991.

Pääkonsulin haastattelu joulukuussa 1991 kuulostaa paikoittain vilpittömältä avunhuudolta, jossa ei ole jälkeäkään entisen sosialistisen suurvallan ylimielisyydestä. Hän toteaa rehellisesti, että Venäjän teollisuuslaitokset ja pankit eivät yksinkertaisesti selviäisi ilman länsimaista pääomaa, teknologiaa ja koulutusta. ”Kun talousjärjestelmämme nyt lähestyy länsimaista talousjärjestelmää, olisi erinomaista, jos länsi voisi auttaa siirtymäkaudella”, pääkonsuli sanoo. Ignatovin mielestä nyt jos koskaan suomalaisten liikemiesten ja yritysten olisi paras aika hakea rohkeasti uusia markkinoita ja yhteistyömahdollisuuksia Venäjältä, koska maassa oltiin luomassa ulkomaalaisille firmoille suotuisaa talouslainsäädäntöä. Tämän lisäksi Venäjän federaation johto lupasi taata ulkomaalaisten sijoitukset sekä ottaa omalle vastuulleen Neuvostoliiton ulkomaanvelat. Ignatov myönsi, että yhteistyössä saattaa olla riskejä, mutta ilman luottamusta maan tilanne ei parane – ”Jos meihin ei luoteta, emme pääse umpikujasta”.²⁶⁷

Viimeisellä vastaanotollaan Turun pääkonsulaatissa Ignatov muistutti, että pääkonsulaatin tehtävänä on antaa kaikki tarvittava apu yhteyksien järjestämisessä. Pääkonsulaatin merkitystä yhteyksien luoja korosti tilaisuudessa myös Turun kaupunginjohtaja Juhani Leppä, jonka mukaan ”pääkonsulaatti luo uskoa suomalaisyrityksiin, jotka turhaan arkailevat Venäjän markkinoille menoa”.²⁶⁸

Itse pääkonsuli, joka oli vuosien varrella patistanut varsinaissuomalaisia talous- ja kauppayhteistyöhön, ei kuitenkaan vuoden 1993 tammikuussa halunnut allekirjoittaa sitä väitettä, että suomalaiset olisivat lähteneet liian hitaasti liikkeelle Venäjän kaupassa. Hän ymmärsi, että uusi tilanne, Venäjän ulkomaankaupan radikaali muutos ja sopeutuminen uuteen järjestelmään, oli vaikea sekä venäläisille että suomalaisille. Vanha Suomen ja Neuvostoliiton välinen kauppa oli romahtanut ja oli aika etsiä uusia kauppamenetelmiä. Tästä huolimatta erityisesti pienten ja keskisuurten suomalaisten yritysten oli Ignatovin mielestä etsittävä suoria kontakteja vastaaviin venäläisiin yrityksiin, avattava suoria kontakteja venäläisiin asiantuntijoihin ja lähdeävä rohkeasti valloittamaan Venäjän suuria markkinoita. Hänen mukaansa suomalaisten vahvuuksia Venäjällä toimimisessa olivat ennen kaikkea venäläisen mentaliteetin tuntemus sekä rehellisyys kauppakumppaneina. ”Venäjän talous on siirtymässä markkinatalouteen eikä millään valtiolla voi olla etulyöntiasemaa. Pitää kilpailla, taistella ja etsiä itse venäläisiä

²⁶⁷ TS 31.12.1991.

²⁶⁸ TS 9.1.1993.

spesialisteja. Suomen asema on kuitenkin suotuisa kun niin Yhdysvaltain kuin Venäjän liikemiehet luottavat suomalaisiin”, sanoi pääkonsuli.²⁶⁹

Yhtenä hyvänä varsinaissuomalaisena esimerkkinä Venäjän markkinoille menosta Ignatov näki Pietarin yritysten puhelinluettelon, jota painoi Turun Sanomien luettelopaino.²⁷⁰ Yrityspuhelinluettelo sekä Nesteen huoltoasemaverkosto Leningradin alueella olivat harvoja ja merkittävimpiä suomalaisten yritysten aikaansaannoksia Pietarin suunnalla 1990-luvun alussa. Erityisesti pk-yritysten aktiivisuus oli ollut heikkoa.²⁷¹

Ennen lähtöään takaisin Moskovaan 58-vuotias pääkonsuli ei sulkenut pois työtä yksityisellä sektorilla kaupan alueella. Vuoden 1995 syyskuussa hän vieraili Varsinais-Suomessa elintarvikkeiden hankinnoista neuvottelevan moskovalaisen yrityksen edustajana, osa-aikaisen konsultin roolissa. Kuten aiemminkin Ignatov korosti Suomen merkitystä Venäjän ”porttina lännen markkinoille” ja toivoi, että maiden välistä liikennettä ja rautatieyhteyttä kehitetään.²⁷²

4.3. Vallankumousjuhlan merkitys

Vielä yksi asia, johon pääkonsuli Ignatov joutui monesti ottamaan kantaa, oli perinteisen vallankumousjuhlan merkitys. Gorbatšovin uudistuspolitiikka ja Neuvostoliiton kommunistisen puolueen aseman romahdus olivat panneet monet vanhat arvot maassa pääläelleen, mutta vielä vuonna 1990 Lenin oli vanhalla paikallaan Turun pääkonsulaatin juhlasalissa. ”Vaikka peribrezneviläinen jäykkyys tuntuukin karisseen viime vuosina pois, on Neuvostoliiton ylivoimaisesti tärkein juhlapäivä vielä sama vanha Leninin vallankumouksen juhla”, kirjoittaa Turun Sanomat marraskuussa 1990²⁷³. Liki neljäsataa länsisuomalaista politiikan ja talouselämän vaikuttajaa kävi Turun pääkonsulaatissa perinteisillä lokakuun suuren sosialistisen vallankumouksen vuosipäivän juhlavastanoilla vuosina 1988–1990. Juhlista kirjoitettujen artikkelien perusteella vieraiden määrä oli kasvanut vuosi vuodelta ja samalla juhlien ilmapiiri oli

²⁶⁹ TS 10.1.1993.

²⁷⁰ TS 10.1.1993.

²⁷¹ Erjamo 2014, 40.

²⁷² TS 26.9.1995.

²⁷³ TS 7.11.1990.

muuttunut entistä rennommaksi. Vaikka Pääkonsuli Ignatovin ja hänen vaimonsa Tamaran isännöimiä juhlia oli ”sävyttänyt leppoisa tunnelma”, vallankumouksen vuosipäivän juhlimisen tarkoituksenmukaisuus alkoi aiheuttaa kysymyksiä.

”Vallankumouksen vuosipäivä on Neuvostoliiton kansallispäivä. Mitään sen kanssa kilpailevaa juhlapäivää ei ole. Minä uskon, että päivä on tulevinakin vuosina suuri juhlapäivä, sillä vallankumouspäivä muistuttaa meitä historiasta”, kertoi Turun pääkonsulaatin varakonsuli Vladimir Serjogin vuoden 1990 juhlavastaanotolla. Hänen mukaansa näkökulma historiaan ja Venäjän vallankumoukseen saattaa tietysti muuttua, mutta vallankumouksen päivä säilyy varmasti tärkeänä juhlapäivänä, kuten esimerkiksi Ranskan vallankumouksen päivä on edelleen merkkipäivä Ranskassa. Pääkonsuli Ignatov oli nuoren varakonsulin kanssa samoilla linjoilla. Hän muistutti, että Leninin vallankumouksella oli merkityksensä myös Suomen itsenäisyyden kannalta: ”Suomihan sai itsenäisyytensä nimenomaan Leninin hallitukselta”. ”Totta kai näitä juhlia vietetään Turussa myös ensi vuonna”, Ignatov vakuutti. Tilaisuudessa mukana ollut kutsuvieras, kansantaloustieteen professori Urpo Kivikari, oli venäläisten virkamiesten kanssa eri mieltä. Kivikarin mukaan vallankumousjuhlien arvostus oli jo romahtanut Itä-Euroopassa ja monin paikoin muualla Neuvostoliitossa. Hän ennusti, että näin voi käydä hyvin Venäjälläkin.²⁷⁴

Lokakuun vallankumousjuhlien kritiikkiä oli Suomessa näkyvästi esillä esimerkiksi Helsingin Sanomissa. Lehden vuoden 1990 Turun vallankumousjuhlaa käsittelevä artikkeli ilmestyi maanantaina 12. marraskuuta otsikolla: ”Turun vallankumousjuhla tuoksui mummulle ja menneille ajoille.” Jutussa kerrotaan ironiaa säästelemättä turkulaisen vasemmiston juhlan kulusta ja paikoin suorastaan pilkataan tilaisuuteen osallistuneita ihmisiä. Kirjoituksessa kiinnitetään huomiota Ensio Laineen puheen sekä juhlaohjelman vanhanaikaisuuteen, ja ohimennen mainitaan yksi mielenkiintoinen yksityiskohta – Neuvostoliiton konsulaatin edustajaa ei juhlissa näkynyt missään.²⁷⁵

Vuoden 1990 marraskuussa Ignatov piti alustuksen aiheesta ”Lokakuun vallankumous tänään” Turun metallityöväen ammattiosasto Metalli 49 veteraanijaoston järjestämässä veteraanien tapaamisessa, missä hän vertasi Neuvostoliitossa meneillään olevia uudistuksia vallankumoukseen. ”Tämän päivän vallankumous on Perestroika, se on

²⁷⁴ TS 7.11.1990.

²⁷⁵ HS 12.11.1990.

mahtava muutos. Se edellyttää asenteen muutoksia, se edellyttää että jokainen antaa oman panoksen kehitykselle”, totesi pääkonsuli. Tilaisuus päätettiin todeten, että lokakuun vallankumouksella on pysyvä paikka niin historiassa kuin tulevassa kansojen elämässä.²⁷⁶

Elokuun vallankaappausyrityksen epäonnistumisen jälkeen pääkonsuli Ignatovin suhtautuminen lokakuun vallankumouksen juhlimisen tarpeellisuuteen muuttui nopeasti. ”Juhlitaanko vielä lokakuun vallankumousta?” kysyi Turun Sanomien toimittaja Eija Loueniva syyskuussa 1991.

– Sitä en tiedä. Asiasta ei ole vielä päätöstä. Henkilökohtainen mielipiteeni on, että meillä olisi hyvä syy juhlia elokuun 21. päivä, joka oli edistyksen voitto. Minulle henkilökohtaisesti se on erittäin tärkeä päivä, vastasi pääkonsuli.²⁷⁷

Kaksi viikkoa myöhemmin Turun Sanomissa uutisoitiin, että neuvostoliittolaiset luopuvat perinteisistä vallankumouksen muistonpäivän juhlatilaisuuksista Suomessa ja muualla maailmassa. Asiasta ilmoitti pääkonsuli Ignatov. Hänen mukaansa juhlat päätettiin jättää järjestämättä sekä Helsingin-suurlähetystössä että Turun pääkonsulaatissa.²⁷⁸ Tämän jälkeen juhlavastaanottoja lokakuun vallankumouksen vuosipäivän kunniaksi ei Turun pääkonsulaatissa enää järjestetty, ja niiden tilalle tuli uusia tilaisuuksia.

4.4. Baltian maiden itsenäisyys kiinni perestroikan onnistumisesta

Keväällä 1990 Ignatov osallistui SKP:n Turun piirijärjestön vuosikokoukseen. Tervehdyksessään hän esitti arvionsa, siitä että Liettualla ei olisi taloudellisia edellytyksiä tulla toimeen itsenäisenä valtiona, koska se oli raaka-ainetoimitusten vuoksi riippuvainen Neuvostoliitosta.²⁷⁹ Pääkonsuli ymmärsi kuitenkin, että Neuvostoliittoa odottivat suuret muutokset ja murrosvaiheessa vielä suuriakin

²⁷⁶ Metalli 49 Jäsenlehti 5/90.

²⁷⁷ TS 15.9.1991.

²⁷⁸ TS 28.9.1991.

²⁷⁹ TS 2.4.1990.

koettelemuksia. Hän arvioi Neuvostoliitossa meneillään olevan uudistusten ja mullistusten vaiheen olevan erittäin vaikea ja vakava, mutta sanoi uskovansa, että Neuvostoliiton tasavalloista ja Itä-Euroopan valtioista tulee loppujen lopuksi erittäin demokraattisia.²⁸⁰ Vuosi ennen kansanäänestystä Neuvostoliiton säilymisestä ja sitä seuraavia kaoottisia tapahtumia, hän totesi opiskelijoille, että nykyisen kaltainen Neuvostoliitto ei ole välttämättä mikään lopullinen ratkaisu, vaan neuvostovaltioiden välisen liiton luonne voi muuttua.²⁸¹

Ignatovin kommentti liiton tulevaisuudesta on selkeästi seurausta vuoden 1990 helmimaaliskuun tapahtumista Moskovassa, jolloin Neuvostoliiton kommunistinen puolue menetti massiivisten mielenosoitusten jälkeen johtavan asemansa yhteiskunnassa. Ainakin 200 000 ihmistä tuli 4. helmikuuta Moskovan kaduille vaatimaan Neuvostoliiton perustuslain kuudennen pykälän kumoamista. Pykälän mukaan Neuvostoliiton kommunistinen puolue oli kiistämätön maan poliittisen järjestelmän ja yhteiskunnallisten järjestöjen ydin. Puolue määritteli yhteiskunnallisen kehityksen strategiat sekä sisä- ja ulkopoliittiset linjaukset. Jo seuraavana päivänä mielenosoitusten jälkeen, 5. helmikuuta, NKP:n keskuskomitea piti laajennetun täysistunnon, jossa päätettiin luopua kuudennesta pykälästä. Puolueen pääsihteeri Mihail Gorbatšov totesi, että maassa tarvitaan laajoja poliittisia uudistuksia. 14. maaliskuuta 1990 kokoontunut Neuvostoliiton kansanedustajien kongressi hyväksyi muutoksia perustuslakiin. NKP menetti johtavan asemansa yhteiskunnassa ja Neuvostoliiton presidentin virka perustettiin. Muutokset mahdollistivat käytännössä poliittisen järjestelmän muutoksen kohti monipuoluejärjestelmää.

Vuosina 1985–1992 Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystössä ministerinneuvoksena toiminut Felix Karasev kirjoittaa muistelmissaan kommunistisen puolueen aseman romahtamisesta:

”Neuvostoliiton kommunistisen puolueen romahtaminen hetkessä oli ensin näkemältä yllättävä mutta oikeastaan samalla lainmukaistakin. Likvidoituaan poliittiset vastustajansa ja kilpailijansa ja kitkettyään sitten myös kaikkinaisen toisinajattelun omasta piiristään se oli luonut ihanteelliset edellytykset ideologiselle rappeutumiselle, lahoamiselle ja

²⁸⁰ TS 22.3.1990.

²⁸¹ TS 6.4.1990.

hitaalle kuolemalle. Mikään ideologia ei voi kehittyä ilman jatkuvaa näkökohtien yhtyeentörmäämistä, keskustelua, totuuden etsintää.”²⁸²

Ignatovin mukaan ”monipuoluejärjestelmä olisi pitänyt hyväksyä jo 2–3 vuotta sitten, jolloin Baltian prosessikin olisi toinen, mutta kun silloin ei edes sallittu keskustella monipuoluejärjestelmästä”. Pääkonsulin viesti on hyvin ristiriitainen. Toisaalta hän ei Liettuaan taloudellisiin edellytyksiin liittyvästä skeptisyydestään huolimatta sulkenut pois Baltian maiden itsenäistymistä, mutta toisaalta painotti, että niiden itsenäisyyspyrkimykset eivät olleet Neuvostoliiton pääkysymys ja täydellinen irrottautuminen Neuvostoliitosta oli kuitenkin käytännössä mahdotonta, koska se vaatisi kansanäänestyksen kussakin tasavallassa, piirissä ja jokaisella alueella. ”Me haluamme, että kaikki tasavallat olisivat itsenäisiä poliittisesti ja taloudellisesti ja muodostaisivat liittovaltion, federaation, jossa siis jokaisella tasavallalla olisi täysivaltaiset oikeudet”, kertoi pääkonsuli Turun Sanomille toukokuussa 1990.²⁸³

Neuvostoliiton viimeinen Suomen-suurlähettiläs Boris Aristov oli Ignatovin kanssa samoilla linjoilla. Aristov toisti sen neuvostonäkemyksen, että Baltian tasavaltojen eroamisoikeus tulee toteuttaa ”laillisin perustein ja Neuvostoliiton voimassa olevan perustuslain mukaan”, eli kysymys tulisi ratkaista kansanäänestyksessä.²⁸⁴ Aristov ei viimeisen saakka uskonut liittovaltion luhistuvan. Hänen kuitenkin katsoi, että osatasavaltojen itsenäistymisen tarve on ymmärrettävä ja että vanhaan ei ole paluuta. Aristovin mukaan epäonnistunut vallankaappaus teki uudistumiskehityksen välttämättömäksi, erityisesti taloudessa. ”Uusi liittovaltio perustetaan, mutta mikä sen nimeksi tulee ja milloin se tapahtuu, sitä en voi tällä hetkellä arvioida,” sanoi suurlähettiläs joulukuussa 1991.²⁸⁵

Ignatov korosti, että tasavalloilla on oikeus itsenäisyyteen, mutta keskeinen asia on mekanismi eli miten se tapahtuu. Hänen mukaansa Liettuan ja myös Latvian olisi pitänyt aluksi keskustella Moskovan kanssa, koska Neuvostoliiton perustuslaissa on pykälä tasavaltojen itsemääräämisoikeudesta, ja mikäli lain sisältö ei tyydytä, tasavalloilla olisi ollut mahdollisuus osallistua keskusteluihin ja pohdintaan. Liettuan johto päätti kuitenkin asettaa itsenäistymisjulistuksellaan presidentti Gorbatšovia seinää

²⁸² Karasev 1998, 43.

²⁸³ TS 13.5.1990.

²⁸⁴ TS 30.5.1990.

²⁸⁵ TS 9.12.1991.

vasten. Ignatovin mielestä Liettua kiristi Gorbatšovia, mikä oli hänestä väärin. ”Ellei perestroika onnistu, ei Liettualle eikä muillekaan tasavalloille tule itsenäisyyttä”, totesi pääkonsuli.²⁸⁶

Jälkiviisaina voidaan todeta, että Ignatov oli hyvin lähellä totuutta. Hän ymmärsi, että Gorbatšovilla on paljon vanhoillisia vastustajia, jotka ovat valmiit rauhoittamaan neuvostotasavaltojen separatistisia pyrkimyksiä voimakeinoin. Neuvostoliitossa oli paljon mielipide-eroja siitä, mihin suuntaan ja miten maata tulisi kehittää. Varapresidentti Gennadi Janajevin ja KGB:n johtaja Vladimir Krjutškovin juntan vallankaappausyritys olisi onnistuessaan merkinnyt Baltian maiden suvereenisuushankkeiden loppua.

Vuotta myöhemmin, 17. maaliskuuta 1991, neuvostokansalaisilta kysyttiin liiton historian ensimmäisessä ja ainoassa neuvoa-antavassa kansanäänestyksessä, onko välttämätöntä ”säilyttää Neuvostoliitto uudistettuna, suvereenien tasavaltojen liittovaltiona, joka takaisi kaikkiin kansallisuuksiin kuuluville ihmisille samat oikeudet ja vapaudet” – 76,4 prosenttia vastasi myönteisesti. Siihen aikaan Venäjän korkeimman neuvoston puheenjohtajana toimineen Ruslan Hasbulatovin mielestä Gorbatšov yritti pelastaa liiton järjestämällä kansanäänestyksen, mutta todellisuudessa hän tuli luoneeksi vahvan oikeudellisen perustan sen luhistumiselle. Kuusi maata, Armenia, Georgia, Liettua, Viro, Latvia ja Moldova kieltäytyivät osallistumasta äänestykseen. Samassa äänestyksessä päätettiin presidentin viran perustamisesta Venäjän sosialistisessa federatiivisessä neuvostotasavallassa. Viran perustamisen puolesta äänesti 69,9 prosenttia osanottajista.²⁸⁷

Päivä ennen äänestystä pääkonsuli antoi pitkän haastattelun Turun Sanomille, jossa hän korosti tulevan valtakunnallisen kansanäänestyksen merkitystä sekä otti kantaa Viron Latvian, ja Liettuan maaliskuun alussa pitämiin kansanäänestyksiin itsenäisyydestä. Ignatovin mielestä maaliskuun 17. päivänä pidettävä kansanäänestys oli historiallinen tapahtuma, mutta kysymyksenasettelussa olisi voitu painottaa uudistuvan liiton luomista. Hänen arvioi, että vakava elintarvikepula voisi heijastua protestiääninä, mutta enemmistö äänestäisi varmasti liittovaltion säilyttämisen puolesta. Ignatov suhtautui kunnioittavasti Baltian maiden itsenäistymispyrkimyksiin, mutta korosti, että niiden

²⁸⁶ TS 13.5.1990.

²⁸⁷ Hasbulatov 2011, 150–151.

itsenäisyys on erittäin arkaluontoinen kysymys ja vie aikaa, koska maiden täytyy sopia kaikista tärkeistä asioista liiton keskustan kanssa, esimerkiksi ”omaisuus on jaettava kuin avioeron jälkeen”. Viron, Latvian ja Liettuan kansojen äänestäminen selkeästi maiden itsenäisyyden puolesta ei ollut Ignatoville suuri yllätys vallinneissa olosuhteissa. Ignatov uskoi, että vaikka Baltia mailla olisi tulevaisuudessa mahdollisuus täyteen itsenäisyyteen, ne tulisivat kuitenkin uudistuneeseen liittoon jossain muodossa ja niiden suhteet muuhun Neuvostoliiton tulisivat olemaan kiinteät.²⁸⁸

Neuvostoliiton kommunistisen puolueen tilanne ennen maaliskuun kansanäänestystä oli vakava. Ignatov ei halunnut antaa leimoja valtataistelua käyville ryhmille, koska suuntauksia oli paljon ja nimitysten antaminen oli hänestä keinotekoisia. Huolimatta siitä, että Venäjän federaation presidentti Boris Jeltsin oli mennyt vuoden 1991 suosiomittauksissa reippaasti Gorbatsšov in ohi, pääkonsulin luottamus Neuvostoliiton johtajaan ja perestroikaan oli edelleen suuri. Vaikka Ignatov ei yleensä valinnut puoliaman sisäpolitiikassa, hänen suhtautumisensa Gorbatsšov in ja Jeltsinin väliseen valtataisteluun oli selkeä.

Pääkonsulin mukaan oli käsittämätöntä, että Jeltsin on julistanut sodan valtion presidenttiä vastaan. ”Jeltsin on toisen ihmisten silmissä marttyyri ja saa siten myötätuntoa. Hänen puheensa ovat todistaneet, ettei hän ole kovin pätevä, vakavasti otettava poliitikko”, Ignatov totesi. Ignatov ei myöskään uskonut, että Jeltsin pystyisi käyttämään kansanäänestyksen tulosta Gorbatsšov in syrjäyttämiseksi, mikäli kansa äänestäisi voittopuolisesti uudistetun Neuvostoliiton säilyttämistä vastaan.²⁸⁹

Huhtikuussa Gorbatsšov käynnisti omasta aloitteestaan sarjan neuvotteluja tasavaltojen johtajien kanssa. Tavoitteena oli kehittää uusi liittosopimus, joka antaisi enemmän toimintavapautta ja vastuuta tasavalloille. Uusi sopimus oli määrä allekirjoittaa 20. elokuuta 1991, mutta tämä ei kuitenkaan koskaan toteutunut vallankaappausyrityksen takia.²⁹⁰

Vallankaappausyrityksen epäonnistumisen jälkeen Neuvostoliiton parlamentti muuttui kaksikamariseksi ja koostui tasavaltojen neuvostosta sekä liittoneuvostosta.

²⁸⁸ TS 16.3.1991.

²⁸⁹ TS 16.3.1991.

²⁹⁰ Blomberg 2011, 333–334.

Toimeenpanovalta maassa siirtyi puolestaan 5. päivää syyskuuta perustetulle väliaikaiselle toimeenpanevalle elimelle, neuvostotasavaltojen korkeimmista virkamiehistä koostuvalle valtioneuvostolle, joka ensi töikseen teki historiallisen päätöksen Baltian maiden itsenäisyyden tunnustamisesta 6. syyskuuta 1991. Ignatovin haastattelun mukaan Turun pääkonsulaatti myönsi edelleen viisumeja Baltian maihin myös niiden itsenäisyyden tunnustamisen jälkeen, ainakin vielä syyskuussa.²⁹¹

Ignatovin mielestä Baltian maiden itsenäisyys oli hyvä asia, mutta näissä maissa oli vielä monia ongelmia. Kuten aiemminkin hän tähdentää haastattelussa, että ilman perestroikaa itsenäistymisestä ei olisi tullut mitään – ”Aivan samalla tavalla kuin ilman perestroikaa Saksatkaan eivät olisi yhdistyneet”. Pääkonsuli ilmaisi huolensa muun muassa vähemmistöjen asemasta ja oikeuksista sekä taloudellisesta tilanteesta. Ignatovin mukaan Baltian maiden itsenäistymiseen pitäisi suhtautua samalla tavalla kuin avioeroon eli itsenäistyneiden tasavaltojen olisi otettava osa Neuvostoliiton veloista. Tämän lisäksi Neuvostoliitolla oli Baltian maissa useita tukikohtia ja sotajoukkoja, joiden vetäytymisestä täytyi neuvotella. Ignatovin mukaan Euroopan turvallisuuspoliittinen tilanne muuttui radikaalisti. Pääkonsuli painotti, että Varsovan liiton häviämisen myötä voimatasapaino Euroopassa oli murenemassa. ”Jos Neuvostoliitto vetäisi tukikohdat Baltiasta, mitä siellä olisi? Siellä syntyisi tyhjiö, mutta tyhjiö ei koskaan säily kauan, vaan täyttyy. Ketkä tulevat tilalle?” Ignatov kysyi.²⁹²

4.5. Nato – Suomen oma asia

Ignatov palasi takaisin Moskovaan tammikuussa 1993. Ennen lähtöään kotiin hän antoi viimeisen pitkän haastattelun pääkonsulina, jossa hän muun muassa otti kantaa mahdolliseen Suomen Nato-jäsenyyteen, arvioi maiden välisen kaupan ja kanssakäymisen näkymiä sekä Suomen roolia uuden Venäjän ulkopoliitikassa. Ignatovin mukaan Suomen sodanjälkeinen puolueettomuus- ja riippumattomuus politiikka oli Neuvostoliitolle erittäin tärkeä, mutta liiton hajoamisen jälkeen Suomen rooli Venäjän ulkopoliitikassa oli muuttunut vieläkin tärkeämmäksi. Pääkonsuli kuvaili

²⁹¹ TS 15.9.1991.

²⁹² TS 15.9.1991.

Suomea Venäjän ikkunaksi länteen, luotettavaksi naapuriksi, jonka kanssa Venäjä on erittäin kiinnostunut kehittämään yhteistoimintaa.²⁹³

– ”On suomalaisten ja ruotsalaisten oma asia liittyvätkö he Länsi-Euroopan sotilasliittoon tai Natoon. Mutta minulle on pääasia, etteivät Suomi ja Venäjä ole tulevaisuudessa eri sotilasleirissä. Yhtenäistä Eurooppaa pitää rakentaa yhdessä Venäjän kanssa. Venäjä on nyt heikko, mutta siitä tulee voimakkaampi valtio”, sanoi Ignatov.²⁹⁴

Vaikka Ignatov painotti, että Venäjän ja Suomen suhteiden kaksi tärkeintä kenttää ovat olleet nimenomaan kaupan ja ihmisten välisten suhteiden kehittäminen, haastattelussa korostuu selkeästi myös Suomen geopoliittisen sijainnin merkitys. Hän kertoo, kuinka sotilaspoliittinen tilanne on muuttunut ja tasapaino on rikkoutunut Varsovan liiton hajoamisen jälkeen. Pohjolassa syntyi sotilaspoliittinen tyhjiö, mikä on aina vaarallista, pääkonsuli toistaa²⁹⁵. Ignatov oli kuitenkin tyytyväinen, että suomalaiset ovat realisteja, kun puheet Karjalan palauttamisesta olivat rauhoittuneet.²⁹⁶

Vuonna 1994 Ignatov otti kantaa keskusteluun Karjalan palauttamisesta Helsingin Sanomien Maailman kynät -palstalla. Entisen pääkonsulin mielestä kysymys Karjalan palauttamisesta muistutti Krimin tilannetta, sillä molemmat alueluovutukset olivat epäoikeudenmukaisia, mutta asialle ei voinut enää tehdä mitään. Ignatov korosti, että hänellä kuten monilla venäläisillä asiantuntijalla ei ollut koskaan ollut epäilyjä siitä, että talvisodan aloitti Neuvostoliitto eikä Suomi, mutta Venäjän johdon suostumus Karjalan palauttamiseen johtaisi rajojen tarkistamisen ketjureaktioon, eikä pelkästään Euroopassa. Hänen mukaansa myös Ukrainassa ymmärrettiin, että valtiolla on heikot juridiset oikeudet Krimiin. Ignatov epäilee kirjoituksessaan Ukrainan ensimmäisen presidentin Leonid Kravtšukin arviota siitä, että Venäjä ei koskaan luovu Krimistä. ”Venäjän johto on tehnyt itselleen selväksi, että Krimin palauttamisen vaatiminen nykytilanteessa voisi johtaa tiukkaan vastakkainasetteluun, joka ei koskisi pelkästään Eurooppaa”, entinen pääkonsuli kirjoitti.²⁹⁷

²⁹³ TS 10.1.1993.

²⁹⁴ TS 10.1.1993.

²⁹⁵ Vrt. TS 15.9.1991.

²⁹⁶ TS 10.1.1993.

²⁹⁷ HS 16.6.1994.

Naton ”laajentumisesta itään” oli tullut yksi venäläisten politiikkojen ja diplomaattien keskeisimmistä huolenaiheista 20. syyskuuta 1995. Pohjois-Atlantin neuvosto hyväksyi uuden strategisen konseptin, joka mahdollisti poliittisen ja sotilaallisen liittoutuman laajentumisen Itä-Eurooppaan sekä entisen Neuvostoliiton alueelle. Venäjän johto piti Naton laajentumista uhkavana ja petollisena.²⁹⁸ Myöhemmin Neuvostoliiton viimeinen johtaja Mihail Gorbatšov on monesti kertonut julkisuudessa, että neuvotteluissa Saksan yhdistymisestä Yhdysvaltojen ja Länsi-Saksan johtajat sydämellisesti lupasivat hänelle, että Pohjois-Atlantin liitto (NATO) ”ei laajene itään enää senttiäkään”. Gorbatšovin mukaan länsimaat eivät ole täyttäneet annettuja lupauksia, mikä johti siihen, että venäläiset eivät ole enää voineet luottaa heidän lupauksiinsa.²⁹⁹

Venäjän puolustusministeri Pavel Gratšov ilmoitti, että Venäjä muodostaa oman sotilasliiton, jos Baltian maat liittyvät Natoon 25. syyskuuta 1995. Siihen aikaan jo lähes kolme vuotta Moskovassa asunut entinen pääkonsuli Ignatov vieraili Varsinais-Suomessa, jossa hän ilmaisi Turun Sanomille huolensa lännen asenteista. Ignatov ei ollut enää Venäjän ulkoasianministeriön palveluksessa, vaan työskenteli osa-aikaisena konsulttina liike-elämän parissa Moskovassa. Hän edusti moskovalaista yritystä, joka neuvotteli elintarvikkeiden hankinnoista Suomesta. Ignatovin mukaan länsi ei ymmärtänyt venäläisten ajattelutapaa ja tunteita. ”Kun presidentti Boris Jeltsin ja Venäjän hallitus esittävät erittäin jyrkkiä kannanottoja Bosnian kysymyksessä, ne heijastavat ennen kaikkea venäläisten tunteita ja arvostuksia. Valtaenemmistö venäläisistä on myös sitä mieltä, että Nato on venäläisille vihamielinen vastustaja eikä yhteistyökumppani. Jos Nato laajenee itään, Venäjä tuntee jäävänsä eristykseen”, varoitti entinen pääkonsuli.³⁰⁰

²⁹⁸ Parfjonov 2010, 145.

²⁹⁹ ”Горбачев критикует расширение НАТО на Восток”. Deutsche Welle 2.4.2009.
<<http://dw.de/p/HObd>> [sivu luettu 5.9.2014].

³⁰⁰ TS 26.9.1995.

5. Epävakauden aika – pääkonsuli Sergei Krutikovin kausi 1993–1997

5.1. Uuden ajan vanhat tutut konsulit

Ignatov lähti Turusta Moskovaan vuoden 1993 tammikuun puolessa välissä. Hänen seuraraajakseen tuli nuori 41-vuotias Sergei Krutikov. Krutikov ei osannut suomea, mutta puhui ruotsia, jonka hän oppi Moskovan valtiollisen kansainvälisten suhteiden yliopistossa, jossa opetetaan tulevia venäläisiä diplomaatteja. Krutikov oli Neuvostoliiton ulkoministeriön Skandinavia-asiantuntija, joka ei ollut Ignatovin tavoin erikoistunut Suomeen.³⁰¹ Ensimmäisen opintomatkinsa Krutikov teki Ruotsiin vuosina 1972–1973. Tämän jälkeen hän työskenteli Neuvostoliiton Norjan-suurlähetystössä Osllossa vuosina 1973–1976 sekä kahteen otteeseen Tanskassa vuosina 1979–1991. Ennen nimitystä Turun pääkonsulaatin päälliköksi hän työskenteli kaksi vuotta Venäjän ulkoministeriön henkilöstöosastolla. Turun Sanomien toimittaja Eija Loueniva kuvasi uutta pääkonsulia ”olemukseltaan länsimaistyylliseksi”.³⁰²

Valinta Turun konsuliedustuston pääkonsuliksi oli Krutikovin siihenastisen uran kohokohta. Tanskassa hän toimi muun muassa lähetystön ensimmäisenä pääsihteerinä, mutta uusi tehtävä Turussa oli hänen ensimmäinen kokemuksensa ulkoministeriön itsenäisen ulkomaanedustuston johtamisesta. Krutikovin toiminnan pääalueet Tanskassa olivat pohjoismaisen yhteistyön ja Tanskan EY-osallistumisen seuraaminen. Lisäksi hän oli kaksi vuotta lehdistöneuvoksena. Turussa Krutikovin päätehtäviä oli auttaa Suomen ja Venäjän välisen kaupan edistämisessä, sekä seurata ilmeisesti myös Suomen EY-jäsenyyshakemuksen edistymistä. Tähän prosessiin hän ei kuitenkaan aikonut ”missään nimessä sekaantua”.³⁰³

Alusta lähtien uusi pääkonsuli tähdensi, että Venäjän suhtautuminen Euroopan yhteisöön ja alueelliseen integraatioon on muuttunut absoluuttisen kielteisestä jopa myönteiseksi. Hän ei sulkenut pois myöskään Venäjän EY-jäsenyyttä joskus tulevaisuudessa, mutta huomautti, että maan sisäisiä oloja ja vakavaa taloudellista tilaa ajattelen, siitä olisi epärealistista keskustella ainakaan seuraavan kymmenen vuoden

³⁰¹ Juri Volkovin haastattelu.

³⁰² TS 10.1.1993; TS 28.2.1993.

³⁰³ TS 28.2.1993.

aikana. ”Nykyään integraatiota tapahtuu kaikilla aloilla. Taloudellinen integraatio on myös meille tärkeä. Ymmärrämme ehdottomasti muiden maiden, Suomi mukaan lukien, halun luoda läheiset suhteet EY:hyn ja muihin Euroopan maihin”, Krutikov totesi.³⁰⁴

Krutikovin ensivaikutelma Turusta oli positiivinen. Turun Sanomiin helmikuussa tehdyssä haastattelussa hän kuvaili runsaan viiden viikon aikana tapaamiaan varsinaissuomalaisia vieraanvaraisiksi ja huomaavaisiksi. Pääkonsuli vakuutti olevansa todella tyytyväinen uuteen kaupunkiin ja kertoi Turun pääkonsulaatin olevan hyvin suosittu työpaikka venäläisten diplomaattien keskuudessa. Urheilusta ja historiasta kiinnostunut pääkonsuli oli iloinen Turun tarjoamista mahdollisuuksista harrastaa uintia ja tietenkin tennistä, joka oli erittäin suosittu laji 1990-luvun Venäjällä.

On huomauttava, että rakkaus urheiluun yhdistää kaikkia kolmea 1990-luvulla Turussa toiminutta pääkonsulia. Ignatov oli menestyksekkäs keihäänheittäjä³⁰⁵. Pauzin pelasi suomalaisten kanssa tennistä³⁰⁶ ja jääkiekkoa. Turun pääkonsulaatilla on ollut erinomaiset suhteet Turun Palloseura -jääkiekkjoukkueen kanssa, ja esimerkiksi pääkonsuli Pauzinilla oli hyvät henkilökohtaiset suhteet TPS ry:n hallituksen puheenjohtaja Hannu Ansaksen sekä vuosina 1992–1998 TPS:n päävalmentajana toimineen venäläisen jääkiekkolegenda Vladimir Jurzinovin kanssa.³⁰⁷ Pääkonsulaatti auttoi Jurzinovia paljon. Ilman edustuston aktiivista toimintaa hän ei olisi välttämättä viihtynyt Turussa.³⁰⁸ Jurzinovin alaisuudessa turkulainen jääkiekkjoukkue voitti kaksi Suomen-mestaruutta (1993, 1995), Euroopan Cupin mestaruuden (1994) sekä European Hockey League -turnauksen (1997). Krutikov ja Pauzin kävivät säännöllisesti TPS:n peleissä, sillä seuran johto oli lähettänyt pääkonsulaattiin kutsut seuran kotipeleihin³⁰⁹.

Turkuhallin jääkiekkoaitio on ollut yksi paikka, jossa pääkonsulaatin diplomaatit ja turkulaiset vaikuttajat ovat pystyneet solmimaan kontakteja keskenään. Kun TPS voitti Turussa EHL-mestaruuden Moskovan Dynamoa vastaan tuloksella 5-2, turkulaistsuhteutettu Simo Klimesheffskij (kok.) ei juhlinut TPS:n maaleja, ja ryhmätoveri Pekka Ruolan havaintojen mukaan ei juuri edes taputtanut. Klimesheffskijn ”ei voinut kovin näyttävästi juhlia”, koska hänen vieressään istui Venäjän Turun

³⁰⁴ TS 28.2.1993.

³⁰⁵ Jarmo Virmavirran haastattelu.

³⁰⁶ Urpo Kivikarin haastattelu.

³⁰⁷ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

³⁰⁸ Juhani Lepän haastattelu.

³⁰⁹ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

pääkonsuli Krutikov. ”Kyllä siinä piti venäläisvieraiden takia hillitysti käyttäytyä, vaikka TPS:n kannattaja olenkin”, Klimesheffskij joutui selittämään.³¹⁰

Krutikovin perheen parhaita kokemuksia Turusta oli ruotsinkielinen Sirkkalan koulu, jossa hänen 8-vuotias poikansa Mihail kävi ala-astetta. Koulun ilmapiiri teki pääkonsulin mukaan heihin hyvin myönteisen vaikutuksen jo tutustumiskäynnillä. Venäjän ja Suomen koulutusjärjestelmien eroista johtuen Mihail kävi myös 2-3 kertaa kuukaudessa venäläisessä koulussa Helsingissä.³¹¹

Kun puhutaan pääkonsuli Krutikovin kaudesta, ei voida olla mainitsematta myös vuosina 1993–1997 Turun pääkonsulaatissa työskennellyttä Juri Volkovia. On ainutlaatuista, että varakonsuli muistetaan Turussa ainakin yhtä hyvin, ellei jopa paremmin, kuin konsuliedustuston päällikkö. Lähes kaikki tätä tutkielmaa varten haastatellut varsinaissuomalaiset yhteiskunnalliset vaikuttajat tietävät Volkovin hyvin, mutta harva muistaa, kuka oli hänen esimiehensä. Tämä johtuu useasta eri syystä. Volkon kuuluu siihen vanhempaan Neuvostoliiton ulkoministeriön Suomi-asiantuntijoiden joukkoon, joka on työskennellyt Suomessa eri edustustoissa useaan eri otteeseen. Hän on osannut suomen kieltä kohtalaisen hyvin ja rakentanut aktiivisesti suhdeverkostoaan.

Volkov valmistui diplomaatiksi Moskovan valtiollisesta kansainvälisten suhteiden yliopistosta erinomaisin arvosanoin vuonna 1975. Tämän jälkeen hänet määrättiin Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystön palvelukseen, jossa hän toimi seuraavat kaksi vuotta mm. suurlähettiläs Vladimir Stepanovin³¹² sihteerinä³¹³. Volkov siirtyi Turun pääkonsulaatissa avautuneeseen attasean eli lähetystöavustajan virkaan vuonna 1977. Hänen päätöksensä muuttaa Turkuun perustui siihen, että vastaavaa virkaa suurlähetystössä olisi pitänyt odottaa vielä vähintään kaksi tai kolme vuotta. Vuonna 1979 Volkov kutsuttiin takaisin Moskovaan, jossa hän työskenteli Neuvostoliiton ulkoministeriön Skandinavian maiden osastolla. Hän palasi Helsingin-suurlähetystön lehdistöosastoon 1980-luvulla. Neuvostoliiton aikana hänen tehtäviensä piiriin kuuluivat mm. ”puoluekysymykset”. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Volkov

³¹⁰ TS 29.1.1997.

³¹¹ TS 28.2.1993.

³¹² Stepanov toimi Neuvostoliiton Suomen-lähettiläänä vuosina 1973–1979.

³¹³ TS 26.3.1998.

työskenteli Turun pääkonsulaatin konsulina vuosina 1993–1998 sekä Helsingin-suurlähetystön konsulaattiosaston päällikkönä 2000-luvun alussa.³¹⁴

Kaksi muuta turkulaisten keskuudessa hyvin tunnettua venäläistä diplomaatista, jotka eivät toimineet Turussa pääkonsuleina, ovat Aleksandr Rannih ja Vladimir Serjogin. Rannih toimi Turussa attaseana vuosina 1971–76 sekä myöhemmin Helsingin-suurlähetystössä eri viroissa vuosina 1980–1986³¹⁵. Serjogin työskenteli Turun pääkonsulaatissa vuosina 1979–1984 sekä yhdessä pääkonsuli Ignatovin kanssa vuosina 1988–1993. Vuodesta 1997 vuoteen 2002 hän palveli Helsingin-suurlähetystössä.³¹⁶

5.2. Pääkonsulaatin rooli kauppasuhteiden edistäjänä

*”Turussa oli menneinä vuosina voimakas neuvostovientiin perustunut teollisuus, joiden kärkenä olivat mm. Wärtsilän ja Valmetin telakat. Turun kasvu perustui hyvin paljon neuvostokauppaan. Siksi pääkonsuliviraston perustaminen oli järkevää ja sitä tuki myös Neuvostoliiton selkeä mielenkiinto demilitarisoitua Ahvenanmaata kohtaan.”*³¹⁷

Neuvostoliitto oli Suomen tärkein kauppakumppani 1970–1980-luvuilla. Neuvostoliiton osuus Suomen viennistä oli suurimmillaan 27 prosenttia vuonna 1982.³¹⁸ Lounais-Suomen osuus Suomen neuvostoviennistä oli parhaimmillaan lähes 40 prosenttia. Turku oli puolestaan Suomen johtava idänviennin kaupunki 1980-luvulla.³¹⁹ Läntisistä teollisuusmaista Suomi oli vastaavasti heti Länsi-Saksan jälkeen Neuvostoliiton toiseksi tärkein kauppakumppani. Suomessa rakennettiin Neuvostoliitolle yhteensä noin 2000 laivaa vuosina 1950–1980.³²⁰ 1980-luvun alkupuolella jopa 80 prosenttia Suomessa valmistetuista laivoista ja 50 prosenttia jalkineista myytiin Neuvostoliittoon. Jalkineissa, tekstiileissä ja vaatteissa Suomi ei ollut kilpailukykyinen maailmanmarkkinoilla, mutta itänaapurin kanssa tehdyt sopimukset olivat pitkiä ja toimitukset suuria. Silloin kun

³¹⁴ Juri Volkovin haastattelu.

³¹⁵ Venäjän aika 4/2003, ”Missä hän on tänään? Hänen Ylhäisyytensä Aleksandr Rannih”.

³¹⁶ Venäjän ulkoasianministeriö, ”О кончине В.И.Серегина” (V.I.Sereginin kuolemasta). Venäjän ulkoasianministeriön verkkosivut 19.11.2013. <<http://www.mid.ru/bdomp/personnel-matters.nsf/81ba746fc6ca9aa8442579a30028c987/3664c4ff321a5b7844257c28003d0143!OpenDocument>> [sivu luettu 1.8.2014]

³¹⁷ TS 2.8.1997, Anders Blomin kolumni.

³¹⁸ Kero 1992, 100.

³¹⁹ Urpo Kivikarin haastattelu.

³²⁰ Šljaminin sähköpostiviesti tekijälle 21.8.2014.

rahaa oli, itänaapuri oli myös valmis ostamaan tuotteiden laatuun nähden usein jopa ylihintaan.³²¹ Suomi-Neuvostoliitto-Seuran Turun piirijärjestön vuonna 1979 tekemän arvion mukaan neuvostovienti työllisti lähes 30 000 henkilöä Turun alueella.³²² Pääkonsuli Krekoten iloitsi taloussuhteiden monimuotoisuudesta SNS:n Turun piirijärjestön Lounais-Suomen seurauutisissa vuonna 1974. Wärtsilä, Hollming, Rauma-Repola, Kruunu Pukine, Silo, Barker ym. alueen yritykset olivat konsulin esimerkkejä onnistuneesta kauppayhteistyöstä.³²³

Vuoden 1986 öljyn maailmanmarkkinahintojen romahduksen ja dollarin heikkenemisen takia Neuvostoliiton osuus Suomen viennistä pieneni tasaisesti aina 12,7 prosenttiin vuonna 1990. Neuvostoliiton ja Suomen välinen kauppa romahti, kun clearing-järjestelmä poistettiin käytöstä vuonna 1991. Neuvostoliiton osuus Suomen kokonaisviennistä oli silloin enää 4,9 prosenttia ja tuonnin osalta 8,5 prosenttia.³²⁴ Lasku jatkui myös vuonna 1992, kun Venäjän osuus Suomen viennistä oli Turun pääkonsulaatin tilastojen mukaan vain 2,8 prosenttia. Venäjä oli tuolloin kymmenenneksi merkittävin Suomen ulkomaisista kauppakumppaneista.³²⁵

Kun Neuvostoliiton ministerineuvoston puheenjohtaja Nikola Ryžkov kävi Turussa laivan kastajaisissa vuonna 1987, oli se käytännössä viimeinen Turun ”perinteisen idänkaupan tapahtuma”. Venäjällä oli 1990-luvun alussa taloudellinen lama ja poliittinen sekasorto. Ja kun valtion ohjaus suhteissa hävisi, ei suomalaisilla ollut konsulaattiin enää paljon kosketuspintaa eikä tarvetta.³²⁶

Maiden välisen kaupan elvyttäminen ja vauhdittaminen oli yksi Turun pääkonsulaatin tärkeimpiä tavoitteita Krutikovin kauden alkuvaiheessa. Uusi pääkonsuli arvosteli suomalaisia liiallisesta hitaudesta ja varovaisuudesta Venäjän-kaupassa. Hänen mukaansa Venäjällä oli suunnattomat mahdollisuudet ja suuret markkinat, sillä pulaa oli miltei kaikesta – ”leikkikaluista teollisuustuotteisiin”. Liikemiehiltä edellytettiin rohkeutta, koska maan lainsäädännössä oli vielä aukkoja. Huolimatta siitä, että suomalaiset liikemiehet tunsivat hyvin Venäjän olosuhteita, he eivät lähteneet Venäjälle

³²¹”Idänkauppa on siunaus ja kirous”. Kauppalehden verkkoversio 8.7.2014.

<<http://www.kauppalehti.fi/etusivu/idankauppa+on+siunaus+ja+kirous/201407689504>> [sivu luettu 10.8.2014]

³²² Laitinen 2000, 45.

³²³ Virravirta 2013, 27.

³²⁴ Kero 1992, 100–101.

³²⁵ TS 28.2.1993.

³²⁶ Anders Blomin haastattelu.

tekemään kauppaa niin aktiivisesti kuin esimerkiksi tanskalaiset, saksalaiset ja ruotsalaiset. ”Suomen laman kestoa on vaikea arvioida, mutta tosiasia on, että tulemme varmasti käymään kauppaa jatkossakin. Maantieteellinen sijaintinnekin on sellainen. Kaupankäynnin mahdollisuuksien tutkiminen on aloitettava heti”, tähdensi Krutikov nimityksen jälkeen Turun Sanomille ensimmäisessä annetussa haastattelussa.³²⁷

Aivan kuten Ignatovinkin aikana pääkonsuli Krutikovin ensimmäisellä virallisella vastaanotolla, 26. maaliskuuta 1993, Turun pääkonsulaatissa vilisi turkulaisia virkamiehiä sekä elinkeinoelämän ja politiikan päättäjiä. ”Tanskasta Turkuun siirtyneelle pääkonsulille lähes kaikki kutsutut olivat outoja, monelle vieraalle konsulaatti sen sijaan jo vuosien takaa tuttu”. Krutikovin mukaan sekä Turun että Porin talousalueilta oli tullut liikemiehiltä kymmeniä yhteydenottoja, mutta konkreettiset sopimukset vielä puuttuivat.³²⁸

Pääkonsulin mielestä Turun seudun ja Varsinais-Suomen luontainen kauppakohde Venäjällä oli Pietarin seutu. Yksi monista yrityksistä saada varsinaissuomalaisia liikemiehiä kiinnostumaan Pietarin markkinoista oli vuoden 1993 toukokuussa Turussa järjestetty Pietarin viikko sekä kansainväliset East-West-messut, joille osallistui yli 700 pietarilaista, joiden joukossa oli noin 200 liikemiestä³²⁹. Venäjällä oli kuitenkin suuria ongelmia, joihin kaupan alueella voitiin törmätä. Erityisesti pk-yrityksiä oli vaikeaa saada kiinnostumaan Venäjän markkinoista, koska ne eivät halunneet vaikeuksia.³³⁰ Myös venäläiset diplomaatit ymmärsivät, että 1990-luvun alussa suomalaisten luottamus venäläisiin oli matalaa.³³¹

East-West-messuihin osallistunut Lenexpon messukeskuksen projektijohtaja Aleksandr Reznitšenko oli tyytyväinen tapahtuman järjestelyihin ja uusiin kontakteihin, mutta pettynyt yleisömääriin. Messuilla kävi noin 3000 vierasta. Venäläiset yritykset saivat luotua henkilökohtaisia kontakteja, mutta konkreettisia sopimuksia solmittiin hänen mukaansa melko vähän.³³²

³²⁷ TS 28.2.1993.

³²⁸ TS 27.3.1993.

³²⁹ TS 2.6.1993.

³³⁰ Erjamo 2014, 40.

³³¹ HS 28.10.2012, Juri Derjabinin haastattelu.

³³² TS 29.5.1993.

1970–1980 -luvuilla Turun pääkonsulaatti oli vastuussa kontaktien luomisesta. Se toimi eräänlaisena kaupanvälittäjänä, joka etsi aktiivisesti uusia yhteistyökumppaneita. Pääkonsulaatin virkailijat olivat tutkineet edustuston toimipiirin taloudellista tilannetta, seuranneet suomalaista lehdistöä, tavanneet säännöllisesti alueen suurten yritysten edustajien kanssa. Tämän toiminnan tavoitteena oli löytää ihmisiä, jotka halusivat tehdä taloudellista yhteistyötä Neuvostoliiton kanssa tai ehdottaa yhteishanketta. Pääkonsulaatti käsitteli ehdotuksia, raportoi niistä eteenpäin Helsinkiin ja Moskovaan sekä teki omia vastatarjouksia. Volkovin arvion mukaan silloin, kun suomalaiset olivat todella kiinnostuneet yhteistyöstä, pääsääntöisesti noin 80 prosenttia konsulaatin kautta ehdotetuista yhteistyöhankkeista toteutui.

– ”Yritimme tehdä kaikkemme molempia osapuolia hyödyttävien suhteiden lujittamiseksi ja laajentamiseksi. Neuvostoaikaan ja sen jälkeenkin meillä oli mahdollisuuksia löytää edullisempia tarjouksia ja sopimuksia, mutta me halusimme, että Venäjä ja Suomi eivät enää koskaan olisi vihollisia”, Volkov vakuuttaa.³³³

Turun pääkonsulaatin rooli kaupan edistäjänä alkoi käytännössä muuttua, silloin kun neuvostoliittolaiset yhtiöt ja kaupunkien virastot olivat itse vastuussa suorien vienti- ja tuontisopimusten tekemisestä suomalaisten yritysten kanssa. Tämä ilmenee selvästi pääkonsuli Ignatovin yrityksistä patistaa suomalaisia etsimään suoria kontakteja.

Suuret suomalaisyritykset tottuivat asioimaan ministeriöiden osto-organisaatioiden kanssa. Kun niitä ei enää ollut ja kaupat piti tehdä suoraan asiakkaiden kanssa, suurten hankkeiden toteuttaminen oli Suomen idänkaupan ”kummisedän” Viktor Vladimirovin mielestä lähes mahdotonta. Tämän lisäksi maksukykyisten ja luotettavien kauppakumppaneiden löytäminen Venäjältä oli 1990-luvun alussa vaikeaa.³³⁴ Kun sopimuksia yritysten välillä ei enää tarvinnut tehdä valtioiden siunauksella, turkulaisten yritysten matka Pietarin markkinoille muuttui poikkeuksellisen kaupunginjohtovetoiseksi. ”Ilman yhteyksiä kaupunginjohtoon ei ollut myöskään yhteyksiä Pietarin markkinoille.”³³⁵

³³³ Juri Volkovin haastattelu.

³³⁴ TS, Extra-liite 25.9.1993.

³³⁵ Erjamo 2014, 37.

Turun pääkonsulaatin yhtenä tärkeimpänä tehtävänä sekä Neuvostoliiton että 1990-luvun Venäjän aikana oli ymmärtää, mitä varsinaissuomalaiset yritykset haluavat, ja mitä konsulaatti voi asialle tehdä. Tämä on edellyttänyt ajan tasalla pysymistä. Nykyään eläkkeellä oleva Volkov ei ole yllättynyt, että hänet muistetaan Turussa hyvin, sillä hänen työhönsä kuului kaikkien alueen merkittävimpien yritysten johtajien ja poliitikkojen henkilökohtainen tunteminen. Joitakin turkulaisia hän pitää edelleen hyvinä ystävinään. Yksi heistä on Turun entinen kaupunginjohtaja Armas Lahoniitty, kehen Volkov tutustui vuonna 1977. Volkov on myös tyytyväinen siihen, että hän ”onnistui luomaan loistavia suhteita sen ajan ns. ideologisiin vastustajiin”, muun muassa Turun Kokoomuksen Ilkka Kanervaan. Hänen mukaansa Turun pääkonsulaatti ei kuitenkaan koskaan ollut suoraan tekemisissä Suomen kommunistisen puolueen asioiden kanssa. Nämä suhteet hoidettiin Helsingin-suurlähetystön kautta.³³⁶

On huomattava, että vuosina 1975–1977 Volkov toimi muun muassa Neuvostoliiton suurlähettiläs Vladimir Stepanovin sihteerinä Helsingissä. 4. joulukuuta 1975 presidentti Urho Kekkonen esitti Stepanoville ehdotuksen, että NKP:n nuorisojärjestö Komsomol³³⁷ kutsuisi kokoomuksen nuoret vierailulle ja neuvotteluihin. Suurlähettiläs pudisti päätään ja lupasi ajatella.³³⁸ Viiden päivän kuluttua, ollessaan kalassa Stepanovin ja Kauko Rastaksen kanssa Riskilässä, Kekkonen tiedusteli asiaa ja esitti edelleen, että NKP kutsuisi vierailulle kokoomuksen edustajat. Kekkosen mukaan Stepanov suhtautui epäillen, mutta presidentti korostaa päiväkirjassaan, että hän aikoi jatkaa puhumista asiasta, ”kun taas tavataan”.³³⁹ Kekkonen palaa kysymykseen päiväkirjassaan 8. lokakuuta 1976. Hän kertoo Kanervan tehneen yksityisen matkan Neuvostoliittoon, jossa hänellä oli poliittisia kontakteja. Neuvostoliiton puolelta Kanervalle ehdotettiin, että kokoomuksen nuoret lähettäisivät valtuuskunnan Neuvostoliittoon. ”NKP koettaisi pitää Suomen kommunistit aisoissa. Kehotin jatkamaan”, Kekkonen kirjoittaa.³⁴⁰ Vuonna 1977 Helsingistä Turkuun siirtynyt Volkov varmaankin tiesi hyvin johdon aikeista.

Lähes kaikki yhteistyö, jossa pääkonsulaatti oli mukana, kuivui 1990-luvun alussa kasaan. Kaikki, mitä jäi jäljelle, oli henkilökohtaiset kontaktit. Ensinnäkin molemmat

³³⁶ Juri Volkovin haastattelu.

³³⁷ Kekkosella ”Komsomolsk”

³³⁸ Urho Kekkosen päiväkirjat. 4., s. 93 (4.12.1975).

³³⁹ Urho Kekkosen päiväkirjat. 4., s. 94 (10.12.1975).

³⁴⁰ Urho Kekkosen päiväkirjat. 4., s. 153 (8.10.1976).

valtiot olivat taloudellisissa vaikeuksissa ja toiseksi Volkovin mielestä suomalaisten ja venäläisten väliset ihmissuhteet eivät olleet enää ruohokuuritasollakaan entisellään. ”Suomessa julkaistiin naurettavia vakoilutarinoita venäläisistä diplomaateista. Tuntui kuin musta kissa olisi juossut välillämme”, arvostelee entinen Turun pääkonsulaatin konsuli. Näyttelyjen, konserttien ja valtuuskuntien vaihdon määrä väheni hänen arvionsa mukaan 1990-luvulla selkeästi. Venäjän edustustojen rooli puolueiden välisten suhteiden edistäjänä hävisi, kuten hävisi myös virallisissa tilaisuuksissa korostunut ideologisuus. Suhteet muuttuivat Volkovin mukaan muodollisemmiksi.³⁴¹

Uutena ilmiönä oli se, miten idänsuhteissa mukana olleet talouselämän ja politiikan edustajat ryhtyivät ylpeilemään sillä, että idänpoliitikka ei ollutkaan vilpittöntä, että kyseessä oli liturgia ja että Suomi käytti asemansa, saadakseen itselleen etuja.³⁴² ”Ulkopoliittinen kvasitotalitaarinen liturgia on suomalaisessa kielenkäytössä käynyt vähiin, eikä poliittinen järjestelmämme enää toimii luottamusmonopolin avulla. Vuoden 1991 eduskuntavaaleissa ei enää näkynyt idänsuhteilla ratsastajia ja jopa venäjän kielen ja ystävyystoiminnan harrastuskin oli pudonnut pohjalukemiin. Valitettavasti, sillä naapurin heikkous on väliaikaista”, toteaa Timo Vihavainen vuonna 1991 ilmestyneessä teoksessaan *Kansakunta rähmällään*.³⁴³ Neuvostoliiton hajotessa Suomessa ”todettiin monella taholla, ettei Venäjä ollut enää mikään suurvalta”. Heikki Talvitien mielestä kuitenkin viisainta Suomen kannalta olisi käsitellä Venäjää kaikesta huolimatta suurvaltana, joka voi joskus olla erittäin vahva ja joskus hyvin heikko.³⁴⁴

Turun ja Pietarin korkeimman johdon yhteistyö muuttui 1990-alussa ”periteisestä valtuuskuntien vaihdosta tiedonvaihtoon ja koulutustoimintaan, missä Turku toimi ikään kuin Pietarin opettajana esimerkiksi kunnallishallintoon ja kunnallistekniikkaan liittyen.” Turun kaupunki yhteistyössä Turun kauppakamarin, Turun kauppakorkeakoulun sekä konsulttiyritys Eurofacts Oy:n kanssa järjestivät pietarilaisille virkamiehille koulutustilaisuuksia, joiden tavoitteena oli auttaa Pietaria hallintojärjestelmän muutokseen liittyvissä vaikeuksissa. Turkulaisten vuosina 1991–1993 järjestämiin koulutuksiin osallistuivat miltei kaikki Pietarin aluejohtajat. Lisäksi pietarilaiset vaikuttajat vierailivat Turussa aktiivisesti yritysvientitehtävissä muun

³⁴¹ Juri Volkovin haastattelu.

³⁴² Minkkinen 1998, 406.

³⁴³ Vihavainen 1991, 286.

³⁴⁴ Talvitie 2014, 207.

muassa erilaisissa kaupallisissa näyttelyissä.³⁴⁵ Vuodesta 1992 vuoteen 1996 Turussa kävi ainakin neljä kertaa kaupungin kutsuvieraana Pietarin kansainvälisistä asioista vastannut apulaispormestari Vladimir Putin. Useat Turun kaupungit laitokset pitivät suoraa yhteyttä Pietarin kanssa, mutta yhteistyö oli taloudelliset resurssit huomioon ottaen lähinnä tiedonvälitystä ja neuvontaa.³⁴⁶ Vuonna 1997 Eurofacts Oy teki Turun kaupunginjohtaja Armas Lahoniityn toimeksiannosta selvityksen ystävyyskaupunkien yhteistyön näkymistä. Raportissa ”heijastuu tietty pettymys siihen, että yhteistyöltä on puuttunut todellinen konkreettinen sisältö”.³⁴⁷

Suoran ystävyyskaupunkien johdon välisen toiminnan kanssa pääkonsulaatilla on ollut vain vähän tekemistä. Konsulaatin edustajat osallistuvat kuitenkin lähes aina korkeiden vieraiden vastaanottamiseen ja virallisiin tilaisuuksiin. Vuoden 1995 helmikuussa Turussa vieraili esimerkiksi Venäjän talousuudistuksen pääarkkitehti Jegor Gaidar. Venäjän entinen pääministeri luennoi ”EU-Suomi-Venäjä” -seminaarissa oman maansa talousnäkymistä³⁴⁸. Talousseminaari päättyi Turun pääkonsulaatin vastaanottoon, jossa isäntänä toimi pääkonsuli Krutikov.

Yksi malliesimerkki Turun pääkonsulien myötävaikutuksella onnistuneesta taloudellisesta yhteistyöstä 1990-luvun alussa oli kymmenien miljoonien markkojen sopimus Pietarin alueen puhelinluetteloiden painamisesta Turussa vuodesta 1993 vuoteen 2000 asti. Turun Sanomat ja sen pietarilainen yhteistyökumppani julkaisijayhtiö K.I.T. sopivat puhelinluetteloyhteistyöstä vielä pääkonsuli Ignatovin kauden lopulla syksyllä 1992. Ensimmäinen Pietarin yrityspuhelinluettelo valmistui vuodenvaiheessa. Vuoden 1993 toukokuussa julkistetun sopimuksen mukaan uusi täydellisempi luettelo oli tarkoitus julkaista marraskuusta lähtien vuosittain. Noin 1200-sivuinen yrityspuhelinluettelo sisälsi noin 50 000 pietarilaisyritystä, puhelimen käyttöopasteita, kartat Pietarista ja Leningradin alueesta katuhakemistoiineen, viranomaisten palveluhakemistoja sekä mainoksia. Turun Sanomat vastasi 300 000 kappaleen painoksen painamisesta. K.I.T. vastasi toimitustyöstä, ilmoitusten myynnistä, markkinoinnista ja luetteloiden myynnistä Venäjällä, sekä Teleluetteloiden myynnistä Venäjän ulkopuolella. Yritysluettelon lisäksi suunnitelmiin kuului noin 4000-sivuisen yksityistalouksien puhelinluettelon sekä kotitalouksien palveluluettelon julkaiseminen.

³⁴⁵ Erjamo 2014 24, 27–28.

³⁴⁶ Suomen Kuvalehti 3/2008, 31–35. ”Mallia Turusta”.

³⁴⁷ Virnavirta 2013, 103.

³⁴⁸ TS 8.2.1995.

Pietari oli ensimmäinen Venäjän kaupunki, joka sai länsimaistyyppisen puhelinluettelon. Tämä yhteistyöhanke oli erikoinen, koska K.I.T. -julkaisijayhtiön pääjohtaja Andrei Nikolajevin mukaan se ei saanut osakseen lainkaan poliittista vastustusta. Pääkonsuli Krutikovin oli tyytyväinen, että Suomen ja Venäjän taloudellinen yhteistyö oli tuottanut puheiden ja aiesopimusten lisäksi vihdoinkin myös käsin kosketeltavan tuloksen. Hän piti sopimuksen pitkää kestoa erittäin tärkeänä muun muassa sen takia, että hanke tarjosi työtä ihmisille sekä Pietarissa että Turussa.³⁴⁹

Vuoden 1997 kesäkuussa Turussa kastettiin venäläisen kaasujätin Gazpromin noin nelikymmenmetrinen matkustaja-alus, joka oli uudistettu Turun korjaustelakalla. Kastetilaisuus pidettiin Aurajoessa Turun linnan puoleisella rannalla Fleminginkadun ja Puusepänkadun välisellä alueella. Tapahtuma oli erikoinen, koska paikalle saapui Gazpromin pääjohtaja Rem Vjahirevin ohella miltei koko kaasukonsernin johtajisto. Tilaisuuteen osallistuivat myös Venäjän Suomen suurlähettiläs Ivan Aboimov, Nesteen pääjohtaja Jaakko Ihamuotila, Kværner Masa-Yardsin toimitusjohtaja Martin Saarikangas sekä Venäjän Turun konsulaatin pääkonsuli Sergei Krutikov.³⁵⁰

Pääkonsulaatin toiminta ei luonnollisesti rajoittunut vain Turkuun. Esimerkiksi Novgorodin ystävyyskaupunki Uusikaupunki on ollut perinteisesti yksi alue, jonka kanssa pääkonsulaatilla on ollut erittäin hyvät suhteet³⁵¹. Vuoden 1995 huhtikuussa Uudessakaupungissa pidettiin ruotsalais-suomalais-venäläisen elinkeinoelämän yhteistyöpäivät, joihin osallistui 220 yritystä tai julkisen hallinnon edustajaa kolmesta maasta. Tapahtuman takana olivat muun muassa Laitilan ja Uudenkaupungin kaupungit, Östhammarin kunta, Uppsalan lääni sekä Turun pääkonsulaatti. Uudenkaupungin kaupunginjohtaja Erkki Lahikainen sekä Novgorodin varakaupunginjohtaja Mihail Skibar³⁵² toivoivat, että yhteistyöpäivät tuovat yritysten välille konkreettisia hankkeita mahdollisimman pikaisesti. Julkisen hallinnon sanottiin toimivan tapahtumassa suhteiden katalysaattorina, sillä kontaktien luominen ulkomaille nähtiin varsinkin pk-yritysten piirissä edelleen hankalana. Myös pääkonsuli Krutikov korosti, ”ettei pitkä raja luo kontakteja vaan ne väylät, joita rajan yli on olemassa.” Hän pahoitteli Venäjän-kaupassa yhä olemassa olevia ongelmia tiedon kulussa keskushallinnon, kaupunkien ja

³⁴⁹ TS 27.5.1993.

³⁵⁰ TS 4.6.1997.

³⁵¹ Aleksandr Svertškovin haastattelu.

³⁵² Turun Sanomien artikkelissa Skibar esitetty virheellisesti Novgorodin kaupunginjohtajana.

eri alueiden välillä, mutta oli optimistinen, että kaikki hankaluudet ovat ratkaistavissa.³⁵³

5.3. Demokratisointi tuo uusia tehtäviä

Suomen ja Venäjän välisen yhteistyön hiipuminen ei tarkoittanut, että Turun pääkonsulaatilla olisi ollut 1990-luvulla vähemmän työtä kuin aiemmin. Konsulipiirissä pysyvästi asuvien Venäjän kansalaisten määrä alkoi kasvaa tasaisesti. Ja kuten määritetään Venäjän konsuliohjesäännössä, maan konsuliedustustojen ja koko konsulitoiminnan tärkein tehtävä on valtion sekä sen kansalaisten oikeuksien ja intressien suojeleminen. Neuvostoaikaan verrattuna valtuuskuntien vaihtojen määrä väheni suhteellisesti, mutta tärkeitä vieraita saapui Turkuun edelleen. Toisaalta Suomeen matkustavien Venäjän kansalaisten ei enää tarvinnut ilmoittautua konsulaattiin eli omien kansalaisten valvontatehtävä hävisi³⁵⁴. Lisäksi Venäjän demokratisoituminen tarkoitti myös sitä, että konsulaatin toimipiirissä pysyvästi tai väliaikaisesti oleskelevat Venäjän kansalaiset saivat oikeuden osallistua kaikkiin itänaapurissa järjestettyihin vaaleihin ja kansanäänestyksiin.

Suomessa asuvat venäläiset pääsivät käyttämään äänioikeuttaan ensimmäisen kerran vuoden 1993 Venäjän kansanäänestyksessä, jossa mitattiin presidentti Jeltsinin uudistuspolitiikan kannatusta. Kansanäänestys pidettiin 25. huhtikuuta. Suomessa asui silloin pysyvästi noin 6 000 Venäjän kansalaisuuden säilyttäneitä henkilöä, joista Turun pääkonsulaatin toimipiirin alueella asui noin 1 200 äänioikeutettua. Lisäksi Suomessa oleskeli tilapäisesti noin 1 400 Venäjän kansalaista. Äänestyspaikkoja oli neljä: Venäjän Helsingin-lähetystössä tehtaankadulla, Turun pääkonsulaatissa Vartiovuorella, Maarianhaminan konsulaatissa sekä Keiteleellä, jossa työskenteli noin 500 venäläistä kanavanrakentajaa. Turun pääkonsulaatin alueella järjestettiin myös ennakkoäänestys Porissa ja Vaasassa lauantaina 24. huhtikuuta. Konsuli Vladimir Serjogin odotti, että Vartionvuorella kävisi äänestämässä muutama sata ihmistä. Hän oletti myös, että noin

³⁵³ TS 16.12.1994; TS 27.4.1995.

³⁵⁴ Kauko Jämsénin haastattelu.

250 sillä hetkellä Suomessa työmatkalla olevaa Venäjän kansalaista olisivat varmempia äänestäjiä kuin konsulipiirillä pysyvästi asuvat.³⁵⁵

Jeltsin sai valtakunnallisesti 58,7 prosentin luottamuksen sekä 53,0 prosentin kannatuksen sosiaali- ja talouspolitiikalleen äänestysprosentin ollessa 64,2 prosenttia äänioikeutetuista. Lisäksi 30,2 prosenttia venäläisistä äänesti ennen aikaisten presidentinvaalien ja 43,1 prosenttia ennen aikaisten kansanedustajien vaalien järjestämisen puolesta.³⁵⁶ Turun Sanomien mukaan äänestysprosentti kohosi Suomessa jopa 92 prosenttiin ja esimerkiksi Turussa äänesti noin 300 henkilöä eli 88 prosenttia äänioikeutetuista. On epäselvää, miten nämä äänestysprosentit on laskettu. Turussa tapahtuneen äänestyksen osalta luultavasti kyseessä ovat vain Turussa asuvat venäläiset, sillä aiemmin mainitun konsuli Serjoginin arvion mukaan Turun pääkonsulaatin toimipiirissä asui noin 1200 äänioikeutettua. Todellisuudessa tilastokeskuksen tietojen mukaan Turun konsulipiirissä asui vuonna 1993 noin vajaa tuhat Venäjän kansalaista, joista noin 400 äänioikeutettua asui Varsinais-Suomessa³⁵⁷. Jeltsinin Suomessa sama kannatus oli korkeampi kuin Venäjällä keskimäärin. Presidenttiin ilmaisi luottavansa 76,6 prosenttia ja hänen politiikkansa hyväksyi 67,8 prosenttia Suomessa äänestäneistä venäläisistä. Vain 33,4 prosenttia äänioikeutetuista halusi ennen aikaiset presidentinvaalit, kun taas jopa 76,6 prosenttia äänestäjäkunnasta halusi uudet parlamentinvaalit. Turussa prosentit myötäilivät koko maan tasoa.³⁵⁸

Jeltsin sai kansalta tukea ja luottamusta kansanäänestyksessä, mutta perustalaillisen kriisin aiheuttama sisällissodan uhka oli vuonna 1993 todellinen. Jeltsinin puolella vuoden 1991 vallankaappausyritystä vastaan taistelleet parlamentin puhemies Ruslan Hasbulatov ja varapresidentti Aleksandr Rutskoi, joita Turun Sanomissa kutsutaan vanhoillisiksi, kiistivät Jeltsinin voiton ja pitivät presidentin suunnitelmia muuttaa perustuslakia laittomina³⁵⁹.

Verrattuna Ignatoviin pääkonsuli Krutikov ei kommentoinut Venäjän sisäpoliittisia kysymyksiä julkisuudessa lähes lainkaan. Päättellen Turun Sanomien Venäjä-uutisoinnista tiedotus Venäjällä tapahtuvista poliittisista käännteistä oli vuosina 1992–

³⁵⁵ TS 24.4.1993.

³⁵⁶ Rossijskaja gazeta 6.5.1993.

³⁵⁷ Tilastokeskus - Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2013.

³⁵⁸ TS 27.4.1993.

³⁵⁹ TS 26.4.1993; TS 27.4.1993.

1996 kokonaan suurlähettiläs Derjabinin vastuulla. Derjabin saapui Turkuun suurlähettilään roolissa ensimmäisen kerran huhtikuun kansanäänestyksen jälkeisenä päivänä. Venäjän lähettiläät olivat perinteisesti vierailleet heti Helsingin jälkeen Turussa, mutta tällä kerta uusi Tehtaankadulla sijaitsevan diplomaattisen edustuston isäntä oli ehtinyt käydä ennen Turun vierailuaan jo parilla muulla paikkakunnalla. Hän painotti lähialueyhteistyön merkitystä, mutta antoi samalla ymmärtää, että mielikuvista Varsinais-Suomen erityisasemasta suhteessa Pietariin kannattaa luopua. Derjabin muistutti, että Pietari on niin suuri metropoli, että se voisi olla yhteistyökumppani vaikka koko Suomelle. Suurlähettiläs kommentoi myös presidentti Jeltsin ja korkeimman neuvoston välistä valtataistelua ja antoi täyden tukensa presidentille.³⁶⁰ Kansan luottamus Jeltsiniin oli Derjabinin mielestä kiistaton. ”Kansanäänestyksessä oli ratkaistavana yhteiskunnan kehityssuunta, ja taloudellisten ja poliittisten uudistusten eteenpäinviemisen kannalta kansan presidentille ilmaisema tuki oli ehdottoman tärkeää”, suurlähettiläs sanoi Turun Paasikivi-seuran ja Turun Pietari-seuran yhteisesti järjestämässä tilaisuudessa.³⁶¹

Jeltsin hajotti Venäjän kansanedustajien kongressin ja korkeimman neuvoston 21. syyskuuta 1993 antamallaan määräyksellä, joka rikkoi edelleen voimassa ollutta Neuvostoliiton perustuslakia. Samana päivänä kokoontunut parlamentti julisti presidentin päätöksen vallankaappaukseksi ja erotti hänet vallasta. Osa kansanedustajista linnoittautui Moskovon Valkoiseen taloon Hasbulatovin ja Rutskoin johdolla. Tapahtumat johtivat mielenosoituksiin ja aseellisiin yhteenottoihin, joissa kuoli 157 ja loukkaantui 384 ihmistä³⁶². De jure erotettu presidentti jatkoi virassaan ja hajotti parlamentin väkisin. Sekä Rutskoi että Hasbulatov vangittiin 4. lokakuuta kello 18:00³⁶³.

Turun pääkonsulaatin edustajat eivät kommentoineet näitä kohtalokkaita tapahtumia julkisuudessa. Derjabin puolestaan kutsui lokakuun tapahtumia kapinaksi. Hänen mukaansa se oli yritys vallata valta laillisesti valitulta presidentiltä, ja siksi Venäjän lain mukaan sekä kapinan järjestäjät että osanottajat oli asetettava oikeuden eteen. ”Me

³⁶⁰ TS 25.4.1993.

³⁶¹ TS 27.4.1993.

³⁶² Izvestia 3.10.2006.

³⁶³ Kommersant Vlast 29.9.2003

emme tule unohtamaan, että suomalaiset ovat tänä vaikeana aikana tukeneet presidenttiä”, suurlähettiläs kiitteli.³⁶⁴

Seuraavaksi venäläiset äänestivät 12. joulukuuta 1993 uudesta perustuslaista sekä väliaikaisesta parlamentista – duumasta. Uusi perustuslaki antoi presidentille huomattavasti enemmän valtaoikeuksia kuin aiemmin. Varapresidentin virka lopetettiin. Syys-lokakuun tapahtumiin osallistuneita armahdettiin duuman päätöksellä aivan kuten vuoden 1991 vallankaappausyrityksen jälkeen, ennen tutkinnan päätymistä ja oikeudenkäyntiä.

Vuoden 1993 jälkeen Turun pääkonsulaatissa äänestettiin Krutikovin aikana vielä kahdesti: duuman vaaleissa vuoden 1995 joulukuussa sekä vuoden 1996 presidentinvaaleissa. Luvut Turun pääkonsulaatin alueella asuvien äänioikeutettujen määristä ovat hyvin ristiriitaisia ja vaihtelevat jokaisessa vaaleja käsittelevässä artikkelissa. Presidentinvaalien ensimmäisen kierroksen äänestyspäivänä pääkonsuli Krutikovin antaman kommentin mukaan konsulaatin toimialueella oli noin 450 äänioikeutettua ja äänestämässä kävi myös ihmisiä, jotka olivat Turussa läpikulkumatkalla tai jotka eivät pysyvästi asuneet Suomessa. Ensimmäisen kierroksen tuloksia käsittelevässä kirjoituksessa todetaan, että Turun pääkonsulaatin toimialueella asuvista Venäjän kansalaisista 301 eli 45 prosenttia kävi pudottamassa lippunsa uurnaan, mikä tarkoittaa, että alueella oleskeli noin 670 äänioikeutettua. Vaalien toisen kierroksen tuloksia käsittelevässä uutisessa taas kerrotaan, että Turun pääkonsulaatin toimialueella, johon kuuluvat Turun ja Porin lääni, Vaasan lääni sekä Oulun, Raahen ja Hangon kaupungit, asuu noin 750 Venäjän kansalaista. Äänestysprosentti oli toisella kierroksella konsuli Volkovin mukaan 51. Turussa äänesti yhteensä 383 henkilöä eli äänioikeutettuja oli 750 henkilöä.³⁶⁵ Tämä tarkoittaa, että ensinnäkin Turun Sanomien toimittaja ei tehnyt eroa konsulaatin alueella asuvien ja äänioikeutettujen välillä, ja toiseksi konsulaatin virkailijat eivät itse olleet varmoja konsulipiirissä oleskelevien määrästä. Miten nämä äänestysprosentit on laskettu, on epäselvää. Luultavasti äänestäjäkunnan määrä vastaa äänestysprosenttien laskuissa Turun pääkonsulaatissa Suomessa pysyvästi asuviksi rekisteröityneiden määrää.

³⁶⁴ TS 5.10.1993.

³⁶⁵ TS 17.6.1996; TS 18.6.1996; TS 5.7.1996.

Tilastokeskuksen tietojen mukaan ainoastaan Varsinais-Suomen maakunnassa asui vuonna 1996 925 Venäjän kansalaista (noin 700 äänioikeutettua), ja koko konsulipiirissä yli 1800 Venäjän kansalaista.

Väestö muuttujina Kansalaisuus, Maakunta, Sukupuoli, Vuosi ja Ikä																										
	Sukupuolet yhteensä																									
	1996																									
	Ikäluokat yhteensä	0 - 4	5 - 9	10 - 14	15 - 19	20 - 24	25 - 29	30 - 34	35 - 39	40 - 44	45 - 49	50 - 54	55 - 59	60 - 64	65 - 69	70 - 74	75 -									
...Venäjä																										
Varsinais-Suomen maakunta	925	53	64	73	72	59	81	101	105	91	74	27	39	16	26	12	32									
Satakunnan maakunta	284	13	22	24	22	14	30	33	34	22	15	15	14	7	2	4	13									
Etelä-Pohjanmaan maakunta	116	11	8	6	8	7	8	13	12	14	9	3	1	2	6	3	5									
Pohjanmaan maakunta	176	9	16	17	13	11	14	16	24	19	10	2	6	4	7	3	5									
Keski-Pohjanmaan maakunta	77	5	11	8	13	6	4	7	7	8	2	1	2	0	2	0	1									
Pohjois-Pohjanmaan maakunta	242	13	15	32	24	15	24	24	25	26	20	6	5	1	5	4	3									

Lähde: Tilastokeskus – Kansalaisuus iän ja sukupuolen mukaan maakunnittain 1990–2013. Pohjois-Pohjanmaan maakunta ei kuulu konsulaatin toimipiiriin kokonaisuudessaan, ainoastaan Oulu ja Raahen. Hankoa ei ole otettu huomioon

Volkovin mukaan presidentinvaalien äänestysaktiivisuus oli Turussa kaksinkertainen verrattuna duuman vaaleihin. Kaikissa Neuvostoliiton hajoamisen jälkeisissä vaaleissa Jeltsin on menestynyt ulkomailla paremmin kuin Venäjällä äänestäneiden keskuudessa. Tästä huolimatta vuoden 1996 presidentinvaalien tulokset Turussa silti yllättivät. Vaalien ensimmäisellä kierroksella Jeltsin sai valtakunnallisesti 35 prosenttia äänistä ja Venäjän kommunistisen puolueen puheenjohtaja Gennadi Zjuganov 32 prosenttia äänistä. Turussa Jeltsin sai 70 prosenttia äänistä ja olisi valittu suoraan. Zjuganov jäi Turussa vasta neljänneksi, ja esimerkiksi kansallismielinen Vladimir Žirinovski jäi täysin vaille kannatusta. Jeltsin voitti vaalit toisella kierroksella 53,83 prosentin tuloksella. Turussa hän sai yli 90 prosentin kannatuksen.³⁶⁶

5.4. Venäjän ystävät tunnetaan hädässä

Turun pääkonsulaatin toiminta kulttuurin alalla ei ollut Turun Sanomien uutisoinnin perusteella Krutikovin pääkonsulikaudella kovin näkyvää. Vuoden 1993 Pietari-viikon yhteydessä konsulaatti mainitaan vain kansainvälisten kauppamessujen yhteydessä. Mainitsemisen arvoinen kulttuuritapahtuma on Mannerheimin patsaan paljastustilaisuus Turussa 4. elokuuta 1994. Patsaan paljastusta oli saapunut seuramaan veteraanien lisäksi muun muassa arkkitehti John Vikström, maaherra Pirkko Työläjärvi, sotilasjohtaja, ministeri Ilkka Kanerva, korkeakoulumaailman edustajia, Venäjän

³⁶⁶ TS 18.6.1996; TS 5.7.1996.

pääkonsulaatin edustajat sekä elinkeinoelämää.³⁶⁷ Vuoden 1996 heinä-elokuussa pidettiin kansainvälinen The Cutty Sark Tall Ships' Race -kilpailu. Purjelaivasto pysähtyi Turussa 28.–31.7.1996, jolloin pääkonsuli Krutikov osallistui Turun kaupungin arvovaltaiseen juhlatöimikuntaan.³⁶⁸

Pääkonsulaatin huono ”medianäkyvyys” johtuu osittain siitä, että Suomi-Venäjä-Seuran (entinen Suomi-Neuvostoliitto-Seura)³⁶⁹ Turun piirijärjestö, jonka kanssa konsulaatilla on ollut perinteiset hyvät suhteet, ei ollut enää Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen yhtä aktiivinen kuin aiemmin. Neuvostoaikana SNS:llä oli de facto monopoliasema Suomen ja Neuvostoliiton kulttuurisuhteiden alueella. Turussa seura vastasi suurten kulttuuritilaisuuksien ohjelmistosta ja välitti suomalaisia esiintyjä Turun kaupungin tapahtumiin Leningradissa. Vuoteen 1975 mennessä Turun piirijärjestö vei yli 30 000 suomalaista turistia Leningradiin. Viisumiasiat hoidettiin luonnollisesti Turun pääkonsulaatissa. SNS toimi myös neuvostoryhmien vastaanottavana osapuolena ja vastasi ryhmien epävirallisesta ohjelmasta.³⁷⁰ Neuvostoliitto-Suomi-Seuran Leningradin osaston, joka oli SNS:n yhteistyökumppani, Turkuun tuomat kulttuuriryhmät vastaanotettiin ainakin 1980-luvulla aina myös Turun pääkonsulaatissa. Konsulaatilla oli kuitenkin vain vähän yhteyksiä Neuvostoliitto-Suomi-Seuraan ja se teki enemmän yhteistyötä suoraan SNS:n kanssa.³⁷¹ Turun pääkonsulaatin edustajat ovat perinteisesti osallistuneet SNS:n sekä SVS:n piirijärjestön vuosikokouksiin.³⁷²

On huomauttava, että Turun piirijärjestö oli 1980-luvulla jäsenmäärältään Suomen suurin. SNS:n Turun piirijärjestössä oli 90 osastoa ja sen jäsenmäärä³⁷³ oli 15 603 henkilöä vuonna 1989. Samana vuonna piirijärjestössä järjestettiin 940 tilaisuutta, joissa kävi yhteensä 69 623 henkilöä.³⁷⁴ Esimerkiksi Turun korjaustelakan osastolla, jonka kanssa pääkonsulaatti teki aktiivisesti yhteistyötä, oli parhaimmillaan jopa satoja jäseniä.³⁷⁵

³⁶⁷ TS 5.8.1994.

³⁶⁸ Turun kaupunginhallitus, CUTTY SARK TALL SHIPS' RACE 1996 JUHLATOIMIKUNTA Kh § 272 4.9.2002. Turun kaupungin verkkosivut, WWW-dokumentti. <<http://www05.turku.fi/ah/kh/1996/0205005x/54.htm>> [sivu luettu 8.11.2014].

³⁶⁹ Suomen ja Venäjän kansojen ystävyysseura vuosina 1991–1995.

³⁷⁰ *Virmavirta* 2013, 26–27.

³⁷¹ Olga Milovidovan haastattelu.

³⁷² Ensio Iainen haastattelu; Soile Tirrin haastattelu; Aleksandr Svertškovin haastattelu; Suomi-Venäjä-seuran vuosikertomukset 1998–2011; TS 18.4.90.

³⁷³ Kyseessä ovat vain jäsenmaksunsa maksaneet jäsenet.

³⁷⁴ Minkkinen 1998, 491–494.

³⁷⁵ Seppo Leinon haastattelu.

Seuran toiminnan mittakaava ja jäsenmäärä pienenivät 1990-luvulla merkittävästi³⁷⁶. Turun piirin kokonaisjäsenmäärä oli 3307 henkilöä vuonna 1998. Maksavia jäseniä heistä oli 2260.³⁷⁷ Myös Pietarissa Neuvostoliiton ja Suomen kansojen välinen ystävyys osoittautui hyvin ideologiseksi. Neuvostoaikana rakkauden rajalla olevan ystävyyden kuvan ylläpitämiseksi käytettiin parhaat voimat, mutta oikeata ihmisten välistä ystävyyttä ei voinutkaan syntyä, koska ystävyystoimintaan osallistuvilla ihmisillä ei ollut pysyviä yhteyksiä. Henkilökohtaiset suhteet suomalaisten kanssa oli Neuvostoliiton poliittisen eliitin etuoikeus. Perestroikan ansiosta ”ystävyyys” muuttui yhteistyöksi. Ystävyys-käsitteestä tuli ajan myötä neuvostoaajan jäännös, ja nykyään jopa atavismi.³⁷⁸

Turun pääkonsulaatti on tehnyt 1990-luvulta alkaen yhteistyötä Suomi-Venäjä-Seuran lisäksi muun muassa vuonna 1991 perustetun Turun Pietari-seuran kanssa. Seuran perustamisen taustalla olivat Neuvostoliiton romahtaminen, Leningradin nimenmuutos Pietariksi sekä SNS:n roolin muuttuminen. ”Siinä tilanteessa Pietari-seuran perustamiselle nähtiin suuri tilaus sekä myös mahdollisuus alkaa rakentaa suhteita Pietariin ihan toiselta pohjalta.” Turun Pietari-seura on vuosien varrella osallistunut Pietari-päivien ja Turun-päivien järjestämiseen sekä järjestänyt lukuisan määrän luentoja ja keskustelutilaisuuksia. Seuran vuosikokouksien yhteydessä pidettyjen keskustelutilaisuuksien alustajana on toiminut useina vuosina Turun pääkonsulaatin edustaja. Krutikovin kaudella konsuli Volkov oli pääkonsulaatin edustajista eniten yhteydessä Pietari-seuraan. Hän oli muun muassa alustamassa vuoden 1995 ja 1996 vuosikokouksissa sekä seuran historian ensimmäisessä säännöllisessä Vtornik-tiistaitilaisuudessa, joka pidettiin 16. tammikuuta 1996. Heinäkuussa 1996 Turun Pietari-seuran jäsenet tutustuivat hänen johdolla venäläisiin Mir ja Sedov -purjelaivoihin.³⁷⁹ Volkov oli mies paikallaan. Hänellä on ollut hyvät ystävälliset suhteet monen seuran jäsenen kanssa, ja hän on vilpittömästi pitänyt Turusta. Pietari-seuran hallituksessa sen perustamisesta lähtien toiminut venäjän opettaja Marja Soini on esimerkiksi opettanut Volkoville suomen kieltä³⁸⁰.

³⁷⁶ Ensio Laineen haastattelu.

³⁷⁷ Suomi-Venäjä-seuran Turun piirin toimintakertomus vuodelta 1998.

³⁷⁸ Olga Milovidovan haastattelu.

³⁷⁹ Veijola 2012, 5–7, 13–16, 23, 47–48.

³⁸⁰ Marja Soinin haastattelu.

Yksi esimerkki Suomi-Venäjä-Seuran, Pietari-seuran, Turun Venäläisen klubin sekä Turun pääkonsulaatin välisestä yhteistyöstä on vuonna 1993 järjestetty ”Mitä tiedän Venäjästä” -kilpailu Turun Puolalanmäen ja Juhana Herttuan koulun oppilaille. Kilpailun tavoitteena oli herättää koululaisten kiinnostus Venäjän kulttuuriin, historiaan, maantietoon sekä kieleen ja kirjallisuuteen. Koululaisia palkinnut pääkonsuli Krutikov piti tärkeänä, että Venäjän tuntemus lisääntyisi muiden kuin liikemiesten ja poliitikkojen keskuudessa, koska ”olemme ikuiset naapurit”.³⁸¹

Venäjän kielen opiskelun edistäminen Lounais-Suomessa on ollut yksi pääkonsulaatin vastuualueista nyky-Venäjän aikana. Neuvostoaikana pääkonsulaatti ei ollut kiinnostunut venäjän kielen opetuksesta Turussa lähes lainkaan, mikä on selvästi ristiriidassa muiden suurvaltojen käytännön kanssa. Kaikesta ystävyysliturgiasta huolimatta neuvostoviranomaiset eivät nähtävästi halunneet tavallisten suomalaisten kommunikoivan vapaasti Neuvostoliitosta saapuvien ihmisten kanssa ilman tulkkia. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäjän kielen ja kulttuurin opetuksesta on tullut venäläisen vähemmistön kasvaessa tärkeää. Varsinkin 2000-luvulta alkaen pääkonsulaatti on ollut venäjän kielen liittyvissä kysymyksissä aktiivinen toimija. Turkulaiset koulut ovat esimerkiksi saaneet konsulaatin kautta kirjoja ja valmennusta kielen opettajille.³⁸²

Turkulaiset ystävyysseurat ovat puolestaan yrittäneet edistää suomen kielen opetusta Pietarissa. Vuonna 1989 perustettu Pietarin ensimmäinen suomen kielen opetukseen erikoistunut Koulu 204 oli nimittäin Turun ja Pietarin ystävyys-suhteissa ainoa toimija, joka pysyi 1990-luvun alun mullistuksen aikana muuttumattomana. Koulun suomen kielen opetuksesta vastasi turkulaisille hyvin tuttu entinen Neuvostoliitto-Suomi-Seuran Pietarin osaston toiminnanjohtaja Olga Milovidova.³⁸³

Volkovin ja Krutikovin lähdön jälkeen myös uusi pääkonsuli Lev Pauzin rakensi nopeasti erinomaisia suhteita ystävyysseuroihin. Usein yksi kuva kertoo enemmän kuin tuhat sata, minkä todistaa Pietari-seuran toiminnassa vuosia mukana olleen Matti Elon ottama valkokuva, jossa Pauzin soittaa harmonikkaa illallispöydän ääressä istuvalle,

³⁸¹ TS 18.12.1993

³⁸² Marja Soinin haastattelu.

³⁸³ Veijola 2012, 7-8.

vuosina 1994–2001 Pietari-seuran puheenjohtajana toimineelle Mikko Sedigille Turun pääkonsulaatissa.

”Ne [pääkonsulaatin virkailijat] olivat kyllä niin mutkattomia kavereita. En tiedä kuinka moni on käynyt Vartiovuoren rinteessä olevassa pääkonsulaatin saunassa, minä olen kyllä käynyt, ja saunajuomana ei ollut vesi”, Sedig muistelee.³⁸⁴

Sekä Suomi-Venäjä-Seuran että Pietari-seuran toimintaa pidetään pääkonsulaatissa erittäin tärkeänä.³⁸⁵ Pietarin kuvernööri Valentina Matvijenko myönsi Turun ja Pietarin ystävyyskaupunkisuhteen 50-vuotisjuhlamitalit Pietari-seuran puheenjohtaja Jukka Paasolle sekä hallituksen jäsen Marja Soinille Turun pääkonsulaatissa 12. helmikuuta 2004. Suomi-Venäjä-Seuran jäsenistä mitaleja saivat mm. professori Urpo Kivikari, valtiopäiväneuvos Ensio Laine, kaupunginvaltuuston puheenjohtaja Pertti Paasio, kv-asiain erikoissuunnittelija Matti Romppanen, toiminnanjohtaja Hilja Suominen, piiri-järjestön puheenjohtaja Tarja Kiviniemi ynnä muut Pietari-yhteistyössä ansioituneet turkulaiset. Myöhemmin saman vuoden maaliskuussa konsulaatissa jaettiin myös Pietarin 300-vuotisjuhlamitalit. Mitalien jakajana toimi pääkonsuli Rozanov.³⁸⁶

³⁸⁴ Veijola 2012, 10.

³⁸⁵ Aleksandr Svertškovin haastattelu.

³⁸⁶ Veijola 2012, 43; Suomi-Venäjä-seuran Turun piirin toimintakertomus vuodelta 2004.

6. Valoa tunnelin päässä – pääkonsuli Lev Pauzinin kausi 1997–2001

6.1. Turun ystävien klubi

Pääkonsuli Krutikov ja rouva Krutikova jättivät jäähyväiset laajalle joukolle ystäviä, tuttavien ja yhteistyökumppaneita Turun pääkonsulaatin vastaanotolla torstaina 31. heinäkuuta 1997. Tilaisuudessa kävi muun muassa TPS:n päävalmentaja Vladimir Jurzinov. Krutikov palasi Moskovaan seuraavan viikon maanantaina. Uudeksi Turun konsulinviraston pääkonsuliksi nimitettiin Lev Pauzin, joka oli monille suomalaisille jo entuudestaan tuttu Helsingin-suurlähetystön monien lehdistöattaseavuosien jälkeen.³⁸⁷ Pauzin aloitti työnsä Turussa 8. elokuuta 1997.

”Ruotsia puhuva Krutikov turkulaistui nopeasti ja kiintyi Turun idylliin, joka oli todellinen paratiisi venäläisdiplomaatille Moskovon 90-luvun rajujen muutosten vuosina”, kirjoittaa viestintätoimisto Eurofacts Oy:n toimitusjohtaja Anders Blom Turun Sanomien kommentti-palstalla 2. elokuuta 1997. Vaikka väite saattaa tuntua aluksi ”turkulaisten itseihailulta”, kaikkien tätä tutkimusta varten kerättyjen kommenttien valossa se pitää paikkansa. Itse asiassa tämä koskee lähes kaikkia 1990-luvulla Turussa työskennelleitä konsuleita.

”Krutikovin saunakulttuuri oli uskomaton. Vaikka pääkonsulaatin virkistysalueella sijaitseva sauna on tosi pieni, kaikki meni sinne mielellään, kun konsuli teki saslikkia”, muistelee entinen Turun kaupunginjohtaja Juhani Leppä. Turun jälkeen Krutikov työskenteli muun muassa Venäjän ulkoministeriön Pohjois-Amerikan osastolla sekä Edinburghin pääkonsulina, mutta on ollut 2000-luvullakin erittäin kiinnostunut Turun asioista.³⁸⁸

”Pääkonsulaatin virkailijoille Turku on aina ollut hyvin mieluisa paikka. Konsulaatti on yksi kaupungin merkkipaikka, josta on helppoa solmia suhteita Turun vaikuttajiin. Niinpä konsulaatin työntekijöistä on muodostunut Turun ystävien klubi. Aleksandr

³⁸⁷ TS 2.8.1997.

³⁸⁸ Juhani Lepän haastattelu.

Rannih, Lev Pauzin, Leonid Ignatov, Juri Volkov ja monet muut puhuvat jopa leikillään Venäjän ulkoministeriön Turun mafiasta, johon mielellään on haluttu kuulua.”³⁸⁹

Volkovin ja Pauzinin mielestä 1960–70-luvuilla uransa aloittaneiden Neuvostoliiton ulkoministeriön Suomi-asiantuntijoiden sukupolvi eroaa muista erityisen lämpimällä suhtautumisella Suomeen.³⁹⁰ Nämä nuoret diplomaatit eivät osallistuneet sotaan eikä heidän joukossaan ollut enää esim. vakaumuksellisia stalinisteja. Viimeinen toiseen maailman sotaan osallistunut Turun pääkonsuli olikin Ignatovin edeltäjä Majorov. Krutikovia lukuun ottamatta kaikki yllämainitut henkilöt osasivat suomen kieltä ja työskentelivät Suomessa useaan otteeseen, tai jopa koko elämänsä ajan. He aloittivat uransa Suomen ja Neuvostoliiton suhteiden historian näkökulmasta ehkäpä parhaana mahdollisena hetkenä, jolloin heillä syntyi hyviä ystävyys-suhteita ja siteitä Suomeen.

Volkov sanoo pitävänsä Turkua lempikaupunkinaan. Suomen puhdas luonto ja ennen kaikkea Turun saaristo ovat olleet lähellä hänen sydäntä³⁹¹. Volkovin vanhin tytär syntyi Helsingissä ja nuorempi Turussa – “samassa paikassa, jossa syntyi Mauno Koivisto”.³⁹² Volkov palasi Moskovaan ”haikein mielin” vuoden 1998 maaliskuun lopulla. Pääkonsulaatissa järjestettiin vastaanotto hänen ystävilleen ja tuttavilleen. Pääkonsuli Pauzin kiitti suomeksi ”Yrjöä”, joka oli hänen lempinimensä Juri Volkoville, erinomaisesta työstä, jota tämä on tehnyt Turussa ja Helsingissä. ”Minulla ei ole mitään sitä vastaan, että hän edustaisi Moskovassa myös Turun intressejä”, sanoi Pauzin toivottaen kollegalleen menestystä.³⁹³ Volkovin seuraajaksi Turkuun saapui aiempi Venäjän tiede- ja kulttuurikeskuksen päällikkö Valeri Korjagin Helsingistä³⁹⁴.

Pauzinin mukaan, silloin kun hän opiskeli yliopistossa, hän oli jatkuvasti ihmetelty, miksi neuvostodiplomaatit, jotka olivat kerran työskennelleet Suomessa, pyrkivät sinne takaisin toista tai kolmatta kertaa. Mysteeri ratkesi, kun hän itse palveli Suomessa ensimmäistä kertaa, ja päätti sittemmin omistaa uransa kotimaansa ja Suomen suhteiden kehittämiseksi. Pauzin aloitti suomen opiskelun sattumalta, se oli tiedekunnan dekaani Vasili Jegorovin päätös, mutta hän on edelleen kiitollinen opettajilleen Keijo

³⁸⁹ Virnavirta 2014, 41.

³⁹⁰ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014; Volkovin haastattelu.

³⁹¹ TS 26.3.1998.

³⁹² Volkovin haastattelu.

³⁹³ TS 28.3.1998.

³⁹⁴ TS 26.3.1998.

Borovkoville ja Susanna Ljubimovalle, joiden ansiosta tulevat diplomaatit kiinnostuivat myös Suomen kulttuurista ja historiasta.³⁹⁵

Pauzinin yliopistokaveri Aleksandr Rannih, joka työskenteli Turussa 1970-luvulla, pitää työtä Turussa yhtenä uransa parhaista ajoista. Hyviä muistoja ei onnistunut pilaamaan edes vakava auto-onnettomuus, josta hän toipui lähes kaksi vuotta. Rannih toimi Neuvostoliiton delegaation toisena kääntäjänä Euroopan turvallisuus- ja yhteistyökonferenssin (ETYK) huippukokouksessa Helsingissä vuonna 1975, minkä jälkeen hän toimi säännöllisesti kaikkien Neuvostoliiton johtajien tulkkina. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Rannih on työskennellyt muun muassa Venäjän suurlähettiläänä Latviassa, Islannissa ja Tansaniassa.³⁹⁶

”Olen saanut asua Suomessa tarpeeksi vapaasti ja hyvin, ja olen kiitollinen Suomelle siitä vapaasta ilmapiiristä, jota sovellettiin neuvostoliittolaisiin diplomaatteihin ja joka teki minusta sellaisen kun olen, tarpeeksi avoimen ja kontaktihakuisen”, sanoo Rannih Venäjä Aika -lehdessä julkaistussa haastattelussa.³⁹⁷ ”Nostalgista ja kaunista Turkuu” muisteli hyvillä mielin myös vuosia konsulina Turun pääkonsulaatissa toiminut Vladimir Serjogin, joka siirtyi vuonna 1997 Venäjän Helsingin-suurlähetystön palvelukseen.³⁹⁸

Rannih oli Kanervan mielestä ensimmäinen konsuli, joka ymmärsi aidosti talouden ja politiikan, ei ollut pompöösi, eikä yrittänyt esiintyä suurvallan edustajana. Samanlainen vaikutelma Kanervalla on myös Pauzinista ja Volkovista, jotka olivat aktiivisia verkostoitujia.³⁹⁹ Kaikkien kolmen kohdalla suomen kielen taito oli tärkeä tekijä. Myös Paasion mielestä Rannih oli ennen kaikkea hyvä, sydämellinen ihminen, jonka tulo Turkuun oli merkittävää.⁴⁰⁰

Pääkonsulaatin työ ei ollut Krutikovin kaudella kovin näkyvää, mutta hyvin haasteellista. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen pääkonsuli Ignatov ei ollut varma Turun pääkonsulaatin tulevaisuudesta ja edustuston diplomaattikuntaa supistettiin

³⁹⁵ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

³⁹⁶ Rannihin haastattelu Samozaštita bez oružija -aikakauslehdessä No 5 (46) 2010. <<http://www.samoz.ru/article.php?id=417>> [sivu luettu 25.7.2014].

³⁹⁷ Venäjän aika 4/2003.

³⁹⁸ TS 14.3.1998.

³⁹⁹ Ilkka Kanervan haastattelu.

⁴⁰⁰ Pertti Paasion haastattelu.

puolella juuri ennen Krutikovin tuloa. Eikä Varsinais-Suomen idänkaupan romahdus tietenkään helpottanut tilannetta. ”Pääkonsuleista tuli Turkuun luonteva osa kaupungin yhteiskunnallista ja taloudellista vuorovaikutusta, mikä sittemmin romahti neuvostovallan myötä. Siksi juuri Krutikovilla on ollut poikkeuksellisen vaativa työsaika uudistaa pääkonsulinvirastoa vastaamaan uutta aikaa. Hän myös onnistui tehtävässään. Yksi keskeinen rintamasuunta on ollut osoittaa ulkoasiainhallintoa saneeraavalle Moskovalle, että pienessä Turussa sijaitseva virasto on tarpeellinen.”⁴⁰¹ ”Turun pääkonsulaattia ei uhkaa lopettaminen”, konsuli Volkov vakuutti ennen paluumatkaansa takaisin Moskovaan⁴⁰².

Venäjän kaupallisen edustuston Turun toimipiste suljettiin vuonna 1997. Myös Ahvenanmaan konsulaatin kohtalo oli silloin hiuskarvan varassa. Venäjän Ahvenanmaan konsulaatti sekä neljä muuta Euroopassa sijaitsevaa konsulaattia määrättiin suljettavaksi Venäjän hallituksen Rossijskaja gazeta⁴⁰³ -lehdessä 29.4.1998 julkaistun asetuksen mukaan. Venäjän virkaatekevä pääministeri Sergei Kirijenko antoi ulkoministeriön tehtäväksi aloittaa neuvottelut Suomen hallituksen kanssa Maarianhaminan konsulaatin suorittamien, 11. lokakuuta 1940 solmitun, Suomen ja Neuvostoliiton Ahvenanmaan saaria koskevan sopimuksen mukaisten tehtävien siirtämisestä Turun pääkonsulaatille tai Helsingin-suurlähetystölle.⁴⁰⁴ Sopimuksen mukaan Neuvostoliitolle myönnettiin oikeus pitää Ahvenanmaalla omaa konsulinvirastonsa, jonka toimivaltaan, tavanomaisten konsulitehtävien lisäksi, kuului valvoa saarten demilitarisointia ja linnoittamattomuutta.⁴⁰⁵ Hallituksen päätös aiheutti ulkoasiainministeriössä närkästystä ja vakavaa keskustelua.⁴⁰⁶ Venäläiset diplomaatit poistuivat Maarianhaminasta kesällä ja Venäjän valtion omistama pieni kartano, jossa sijaitsivat konsulaatin tilat, vuokrattiin nuorelle ruotsalais-venäläiselle perheelle.⁴⁰⁷

⁴⁰¹ TS 2.8.1997, Anders Blomin kolumni.

⁴⁰² TS 26.3.1998.

⁴⁰³ Rossijskaja gazetalla on Venäjän federaation virallisen lehden asema perustuslain, liittovaltiolakien ja valtiopäivälaitoksen päätösten julkaisemiseen.

⁴⁰⁴ Rossijskaja gazeta 29.4.1998.

⁴⁰⁵ SOPIMUS Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista.. FINLEX – Valtiosopimukset 24/1940, WWW-dokumentti.

<<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1940/19400024>> [sivu luettu 30.10.2014]

⁴⁰⁶ Juri Volkovin haastattelu.

⁴⁰⁷ Komsomolskaja pravda 1.12.1998.

”Lopulta niin Suomen kuin Venäjän etujen mukainen järkevä poliittinen ratkaisu on päässyt voitolle.”⁴⁰⁸ Ahvenanmaan konsulaatin tehtävien siirtäminen Turun pääkonsulaatille ei Suomen puolelta katsottu tarkoituksenmukaiseksi ja asia raukesi.⁴⁰⁹ Päätös venäläisten diplomaattien paluusta Maarianhaminaan tehtiin tammikuussa 1999. Ahvenanmaan konsulaatin konsuliksi palasi Vladislav Karavajev, joka siirtyi kesällä Maarianhaminasta Turun pääkonsulaattiin.⁴¹⁰

Venäjän Suomen edustustoissa vuonna 1992 tehdyn henkilöstösupistuksen jälkeen diplomaattien määrä kasvoi jälleen 1990-luvun lopulla. Vuonna 1998 Helsingin lähetystössä oli 51 diplomaattia eli lähes yhtä paljon kuin Neuvostoliiton aikana. Helsingissä oli yhtä paljon venäläisdiplomaatteja kuin Pariisissa ja Lontoossa. Turun pääkonsulaatissa akkreditoitiin samana vuonna viisi diplomaattia, joiden joukossa Ahvenanmaan pääkonsuli. Helsingin Sanomissa 23. tammikuuta 1999 julkaistussa artikkelissa todetaan, että suomalaisille diplomaateille Venäjän lähetystön paisuminen edeltäjän mittoihin oli ollut yllätys. Jutussa viitataan myös Suomen turvallisuusviranomaisiin, joiden mukaan venäläisdiplomaattien harrastama poliittinen, sotilaallinen ja taloudellinen vakoilu oli lisääntynyt.⁴¹¹

”Turun mafia” ei ole kuitenkaan vain Turussa työskennelleitä venäläisiä diplomaattia koskeva ilmiö. Kun Felix Karasevista tuli Helsingin-suurlähetystön residentti suurlähettiläs Sobolev esitteli uuden ministerineuvoksen ”pitkän linjan” tai ”Suomi-mafian” edustajaksi⁴¹². Sekä Suomeen erikoistuneet diplomaatit että KGB:n upseerit saattoivat esimerkiksi kielitaidon takia viettää Suomessa yhteensä kymmeniä vuosia ja kuten professori Kimmo Rentola osuvasti huomauttaa ”moni ns. Suomi-Mafian jäsen teki vaikutuksen ympäristöönsä.” Venäjän presidentinhallinnon nykyinen johtaja ja presidentti Putinin läheinen liittolainen Sergei Ivanov muistelee helmikuussa 2000 Komsomolskaja Pravda -lehdessä julkaistussa haastattelussa aikoja, kun Karasev oli 1970-lopulla ”kantapaikallaan Leningradin KGB:n ulkomaantiedustelussa”:

⁴⁰⁸ Demjanenko Igor, ”История консульства СССР/России на Аландских островах” (Neuvostoliiton/Venäjän Ahvenanmaan konsulaatin historia). Venäjän Ahvenanmaan konsulaatin verkkosivut 12.6.2013. <<http://konsaland.mid.ru/6>> [sivu luettu 4.4.2014].

⁴⁰⁹ Heikki Talvitien sähköposti tekijälle 15.1.2015.

⁴¹⁰ HS 11.1.1999.

⁴¹¹ HS 23.1.1999.

⁴¹² Karasev 1998, 304.

”Päällikkönämme toimi erinomainen ihminen Feliks Dmitrijevitš Sutyryn. Hänet voin mainita nimeltä, koska hän on eronnut palveluksesta jo pitkän aikaa sitten. Sutyryn on yksi niistä vanhoista pietarilaisintelligenteistä, jotka ymmärtävät yhtä hyvin sekä taidetta että filosofiaa ja osaavat vieraita kieliä. Feliks Dmitrijevitš omisti elämästään noin 40 vuotta tiedustelulle, toimi residenttinämme ulkomailla. Juuri hän opetti nuorille upseereille – Putinille ja Ivanoville – järkeä päähän”, Ivanov kertoo.⁴¹³

6.2. Pauzinin lentävä lähtö

Lev Pauzin syntyi Nižni Novgorodissa 1. tammikuuta 1948. Moskovan valtiollisesta kansainvälisten suhteiden instituutista valmistunut pääkonsuli puhui sujuvasti suomea, englantia ja saksaa. Diplomaattikoulussa hän oli erikoistunut Skandinaviaan. Hyvä saksan kielen taito vei hänet diplomaattiuran alussa kuitenkin ensin Itävaltaan. Ainakin Ilkka Kanerva tunsi hänet hyvin jo 1970-luvulla, jolloin Pauzin koordinoi Suomen suhteita Neuvostoliiton nuorisojärjestöjen komiteassa (KMO)⁴¹⁴. Myöhemmin Pauzin palveli Helsingin-suurlähetystössä kahdesti muun muassa kulttuuri- ja lehdistöattaseana sekä lähetystöneuvoksena, ensin vuosina 1979–1984 ja sitten 1989–1993. Suomen lisäksi hän työskenteli Lontoossa ja Wienissä sekä eri tehtävissä Neuvostoliiton ulkoministeriössä Moskovassa, kuten esimerkiksi lehdistökeskuksessa 1980-luvun puolivälissä. Pauzinin pomona oli silloin Neuvostoliiton ulkoministeriön tiedottaja Gennadi Gerasimov, joka tuli kuuluisaksi esiintymisestään 25. lokakuuta 1989 Yhdysvaltojen television Good Morning America TV-ohjelmassa, jossa hän totesi ”Sinatran opin korvanneen Brežnevin opin”. Ennen nimitystä Turun konsulinedustuston pääkonsuliksi Pauzin toimi neljä vuotta Venäjän ulkoasiainministeriön konsuliasioden yksikön Länsi-Euroopan ja Amerikan osaston päällikkönä.⁴¹⁵

⁴¹³ Rentola 2009, 81–82; Sutyryn esiintyi Suomessa tekoonimellä (Karasev).

⁴¹⁴ TS 2.8.1997, Anders Blomin kolumni.

⁴¹⁵ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014; TS 25.5.2001; TS 11.1.1998.

Pääkonsulin mukaan Turkuun muutti myös hänen perheensä: vaimo Marina, tytär Maria, 11 ja poika Ivan, 8, joka syntyi Kättilönopiston sairaalassa Helsingissä. Pauzinin lapset kävivät Puolalan koulua, koska hän halusi, että he oppisivat suomen kielen.⁴¹⁶

Pauzin sai Turussa ”lentävän lähdön”. Pietarin viikko vietettiin Turussa pian hänen saapumisensa jälkeen 16.–21.9.1997. Pietarin viikon yhteydessä kontaktit poliitikkoihin, liikemiehiin ja tiedepiirien edustajiin järjestyivät hänen mukaansa helposti. ”Tämä oli erittäin tärkeätä, koska siten säästyi aikaa ja energiaa.”⁴¹⁷ Pietari-viikon kunniaksi pääkonsuli järjesti vaimonsa kanssa vastaanoton pääkonsulaatissa, johon osallistui kesällä 1996 valittu Pietarin kuvernööri Vladimir Jakovlev. Pietarin uuden johtajan kanssa ystävyyskaupunkien välisestä yhteistyöstä ja kontakteista keskustelivat muun muassa Turun kaupungin johtaja Armas Lahoniitty, Länsi-Suomen maaherra Heikki Koski sekä TS-yhtymän hallituksen puheenjohtaja Mikko Ketonen.⁴¹⁸

On huomattava, että Ketonen oli jo tuolloin Ruotsin kunniakonsuli ja myös tämän myötä yksi turkulaisista, johon pääkonsulaatti piti erityisen tiiviitä yhteyksiä. Pauzin korostaa rakentavia yhteyksiä esimerkiksi Italian kunniakonsuli Benito Casagrandeen, Belgian kunniakonsuli Jukka Vihantoon sekä muihin turkulaisiin vaikuttajiin.⁴¹⁹

”Yhteistyö turkulaisten kanssa on lähtenyt käyntiin erinomaisesti ja pääkonsulaatin tulevaisuuskin näyttää toistaiseksi turvatulta hienoisesta epävarmuudesta huolimatta”, todetaan vuoden 1998 tammikuussa Turun Sanomissa julkaistussa haastattelussa. Kaupan, kulttuurin ja matkailun edistäminen olivat pääkonsulin mukaan Turun pääkonsulaatin tärkeimmät tehtävät 1990-luvun loppupuolella. Pääkonsulikautensa alussa Pauzin oli erityisen tyytyväinen Suomen ja Venäjän välisen kaupan kasvuun ja näkymiin. 1990-luvulla tapahtuneen romahduksen jälkeen Venäjän osuus Suomen viennistä oli alimmillaan vain 2,8 prosenttia vuonna 1992. Vuonna 1997 Venäjä oli Suomen kolmanneksi suurin tuonti- ja neljänneksi suurin vientimaa, jolloin Venäjän osuus Suomen viennistä oli jo yli 7 prosenttia⁴²⁰. Pääkonsuli oli iloinen, että Suomen kauppa Venäjän kanssa kasvoi vuonna 1997 nopeammin kuin minkään muun valtion

⁴¹⁶ TS 11.1.1998; Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴¹⁷ TS 11.1.1998.

⁴¹⁸ TS 20.9.1997.

⁴¹⁹ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴²⁰ Tekoniemi 1998, 40.

kanssa.⁴²¹ ”Varsinais-Suomessa monelle pk-yritykselle sekä aivan erikoisesti elintarviketeollisuudelle tämä kasvu on näkynyt suoraan kassavirrassa.”⁴²²

Lounaissuomalaisten kiinnostus Venäjää kohtaan näkyi 1990-luvun lopulla myös Turun pääkonsulaatissa myönnettyjen viisumien määrän kasvuna. Turun pääkonsulaatin viisumitilastoja ei valitettavasti ole kaikilta vuosilta saatavilla. Edustustossa 70-luvulla ja 90-luvulla työskennelleen Juri Volkovin mukaan Neuvostoliiton Turun pääkonsulaatti myönsi parhaimmillaan noin 60 000–80 000 viisumia vuodessa. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen tapahtunut lasku oli hänen mukaansa dramaattinen.⁴²³

Pääkonsuli Krutikov oli ainakin keväällä 1993 tyytyväinen suomalaisten turismiin, sillä se oli hänen mukaansa pysynyt viisumianomuksista päätellen ”yhtä vilkkaana kuin edellisinä vuosinakin”. Turun pääkonsulaatista viisuminsa hakeneet suomalaiset matkustivat lähinnä Pietariin ja Karjalan alueelle.⁴²⁴

Viisumimäärät kasvoivat taas 1990-luvun lopulla. Turun pääkonsulaatin kautta haettiin vuosina 1996–1997 noin 35 000–40 000 viisumia, joista noin 80 prosenttia oli turistikäyttöön. Pääkonsuli Pauzin arveli tämän määrän takaavan, että ulkoministeriön budjettileikkaukset eivät vie Turun konsulaattia mennessään.⁴²⁵ Vuosina 2000 ja 2001 Venäjän Turun pääkonsulaatti rikkoi aiemmat ennätykset myöntämällä ensin mainittuna vuonna 70 000 ja sitä seuranneena 80 000 viisumia.⁴²⁶ Neljässä vuodessa kaksinkertaistunut viisumien kysyntä takasi suhteellisen pienelle konsulaatin henkilökunnalle pitkät työpäivät. Lisäksi venäläisten matkailu Tukholmaan Turun kautta lisääntyi samaan aikaan. Pääkonsulaatin työntekijät ovat joutuneet auttamaan maanmiehiään, jotka esimerkiksi ”innostuivat liikaa venäläisistä ja suomalaisista perinteisistä juomista olleessaan ruotsinlaivalla tai hukkasivat matkustusdokumenttejaan⁴²⁷ .” Pääkonsulaatin toimipiirissä asuvien Venäjän kansalaisten määrä lähes kaksinkertaistui vuosina 1997–2001. Tämä ei kuitenkaan

⁴²¹ TS 11.1.1998.

⁴²² TS 2.8.1997, Anders Blomin kolumni.

⁴²³ Juri Volkovin haastattelu.

⁴²⁴ TS 27.3.1993.

⁴²⁵ TS 14.8.1997; TS 11.1.1998

⁴²⁶ TS 29.5.2001; TS 6.1.2002

⁴²⁷ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

aiheuttanut 1990-luvulla mitään merkittäviä ongelmia, joihin konsulaatti olisi joutunut puuttumaan julkisesti⁴²⁸.

Vuonna 1998 Turun pääkonsulaatin piirissä oli noin 2000 Venäjän kansalaista, joista 1500 oli paluumuuttajia. Pulmia ja erilaisia huolia oli konsulaatin tilastojen mukaan 650 Venäjän kansalaisella, joista 260 oli inkeriläisiä. Suurin osa Lounais-Suomessa olevista Venäjän kansalaisista ja paluumuuttajista ei tarvinnut pääkonsulaatin apua ja oli Pauzinin mukaan sopeutunut Suomessa oloon. Paluumuuttajien merkittävin pulma oli 1990-luvun lopulla kielivaikeuksista johtuva vaikea työnsaanti.⁴²⁹

Krutikovin alkukauteen verrattuna Pauzin ei moittinut lounaissuomalaisia passiivisuudesta tai liiallisesta arkuudesta. Vuoden 1998 tammikuussa Turun Sanomissa julkaistussa haastattelussa hän kiittää suomalaisia yrityksiä, jotka ovat oppineet etsimään liikekumppaninsa itsenäisesti ja ovat sopeutuneet nopeasti uuden Venäjän oloihin, sekä kehottaa Turkua markkinoimaan itseään paremmin. ”Venäläismatkailijat jättivät viime vuonna kolmisen miljardia markkaa Helsinkiin ja Lappeenrantaan. Miksi ei näistä rahoista osa voisi tulla Turkuunkin?”, kysyy Pauzin. Laivayhteydet Maarianhaminaan ja Tukholmaan sekä Turun saaristo ovat olleet konsuleiden mielestä alueen valttikortti, joka saattaisi kiinnostaa venäläisiä turisteja.⁴³⁰ Pauzinin mielestä esimerkiksi Turku Touring ja henkilökohtaisesti Armas Lahoniitty ovat tehneet tällä saralla paljon hyvää työtä.⁴³¹

”Pelkkää hyvää Turusta” puhuttiin myös Suomen ja Venäjän välisen lähialueyhteistyön kehittämisryhmän kuudennen kokouksen kunniaksi järjestetyllä vastaanotolla Venäjän Helsingin-suurlähetystössä maaliskuussa 1998. Tilaisuuteen osallistuivat muun muassa Suomen lähialueyhteistyön kehittämisryhmän puheenjohtaja, valtiosihteeri Jukka Valtasaari, kansliapäällikkö Matti Vuoria, Suomen ryhmän sihteeri, linjajohtaja Kauko Jämsen, Venäjän varaulkoministeri Aleksander Avdejev, Venäjän suurlähettiläs Ivan Aboimov, ulkoasiainneuvos Mihail Konovalov, sekä suurlähetystön lehdistöpäällikkö Vladimir Seregin. Konovalov sanoi, ”että Turku on tehnyt paljon Pietarin hyväksi työtä ja rohkaisi turkulaisia yrityksiä enenevässä määrin myös Moskovan markkinoille.”⁴³²

⁴²⁸ Matti Romppasen haastattelu.

⁴²⁹ TS 7.5.1998.

⁴³⁰ TS 11.1.1998; TS 26.3.1998.

⁴³¹ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴³² TS 14.3.1998.

Viimeisessä haastattelussa ennen lähtöä takaisin Moskovaan konsuli Volkov oli iloinen, että Suomen ja Venäjän kauppasuhteet olivat kehittyneet edeltävinä vuosina suotuisasti. Väitettyä suomalaisten ”erityistä Venäjä-tietämystä” hän piti kuitenkin liioitteluna. Volkovin mielestä ”suomalaisilla olisi mahdollisuus käyttää suuremmassa määrin hyväkseen myös vanhoja suhteita.”⁴³³ Yksi näistä vanhoista suhteista on Turun pääkonsulaatti, jonka potentiaalia uusien yhteyksien luojana lounaissuomalaiset yritykset eivät täysimääräisesti oppineet hyödyntämään.

6.3. Optimismi säilyy uudesta talouskriisistä huolimatta

Kesäkuussa Turun pääkonsulaatissa juhlittiin Venäjän federaation kansallispäivää. Puzin oli iloinen, siitä että Pietari oli noussut jälleen suomalaisten turistien suosioon. Hänen mielestään parhaat kasvunäkymät Venäjällä olivat Varsinais-Suomen yrityksistä elintarviketeollisuudella – esimerkiksi 60 prosenttia Raisio Yhtymän viennistä meni Venäjälle vuonna 1997⁴³⁴. Vastaanotolle osallistunut Raisio Yhtymän pääjohtaja Matti Salminen oli huolissaan siitä, että margariinin vienti Venäjälle oli keväällä ”vähän takkuista”, muun muassa venäläisten palkkarästien takia.⁴³⁵ Saman vuoden syksyllä yrityksen elintarvikkeiden vienti Venäjälle keskeytyi lähes kokonaan, kun ruplan arvo puolittui.⁴³⁶ Venäjän elokuun 1998 talouskriisissä valtion talous ajautui maksukyvyttömyyteen ja ruplan devalvoituminen johti noin 25 prosentin laskuun venäläisten reaalityuloissa.⁴³⁷

Talouskriisi heijastui myös Turun pääkonsulaatin toimintaan. Puzin kertoo tapauksesta, jolloin Leafin suklaatehtaan tuotteita Pietariin kuljettava venäläisen yrityksen kuorma-auto ajoi ojaan uuden vuoden juhlaa edeltävällä viikolla. Kun konsulaatin työntekijä tuli paikalle auttamaan, selvisi, että kuljettajalla ei ollut rahaa hätäpalvelun työn maksamiseen. Pääkonsulaatin virkailija joutui maksamaan omasta taskustaan. ”Siihen aikaan monet yrittäjät yrittivät säästää kaikesta. Kuorma-auton

⁴³³ TS 26.3.1998.

⁴³⁴ TS 11.1.1998.

⁴³⁵ TS 13.6.1998.

⁴³⁶ Raisio Yhtymän vuosikertomus vuodelta 1998. Aalto-yliopiston kirjaston WWW-dokumentti. <<http://web.lib.hse.fi/FI/yrityspalvelin/pdf/1998/fraisio.pdf>> [sivu luettu 6.6.2014].

⁴³⁷ Komulainen 2002, 4–5.

renkaiden kunto ei selvästikään vastannut eurooppalaisia normeja.” Pääkonsulaatin puoleen kääntyivät useasti myös esimerkiksi autojen viejät, jotka yrittivät ansaita elantonsa kuljettamalla käytettyjä eurooppalaisia ajoneuvoja Suomen kautta Venäjälle. Tavallisesti kyseessä olivat pienet ongelmat, kuten polttoaineen loppuminen tai erääntynyt vakuutus, mutta pääkonsulaatti joutui auttamaan myös heitä.⁴³⁸

Vuoden 1998 talouskriisin aikana pääkonsuli oli hyvin aktiivinen ja kehotti suomalaisia yrityksiä pysymään Venäjän markkinoilla vaikeuksista huolimatta. ”Valitettavasti Venäjällä eletään taas kriisiaikaa, mutta uskon, että tunnelin päässä on valoa ja järki voittaa”, Pauzin totesi Turun Ulkomaankauppakillan järjestämässä Hansamaat ja Turku-gateway -seminaarissa syyskuussa. Pääkonsuli tähdensi, että saavutettua asemaa ei kannata hylätä, koska suomalaisilla tuotteilla on hyvä maine Venäjällä, ja toisaalta venäläiset yrittäjät haluavat pitää kiinni hyvistä liikeyhteyksistään luotettavien suomalaisten kauppakumppaniensa kanssa.⁴³⁹

Vaikeuksista huolimatta Pauzin oli optimistinen. Seminaarissa hän kehui Turun ja Varsinais-Suomen hankkeista esimerkiksi Farma-messujen ja Pietari-Turku -projektin hyviä venäjänkielisiä esitteitä, mutta korosti, ettei Turun seudulla ole käytetty hyväksi kaikkia mahdollisuuksia Venäjän-kaupan lisäämiseksi. Hänen mielestään yksi looginen askel alueiden yhteistyön tiivistämiseksi olisi ollut autolauttayhteyden avaaminen Turusta Pietariin. ”Jos tällainen laivayhteys saataisiin aikaan, voitaisiin puhua Pietari-Turku-Tukholma -akselista ja Turku saisi aivan uuden imagon pietarilaisten silmissä”, totesi pääkonsuli.⁴⁴⁰

Kahden viikon kuluttua Pauzin osallistui toiseen Venäjän-kaupan seminaariin – tällä kertaa Loimaalla. Vaikka ajoitus ei ollut paras mahdollinen, oli Loimaan seutukunnan kehittämiskeskus käynnistämässä EU:n tuella 600 000 markan arvoista hanketta Venäjän sokeiden liiton omistaman pietarilaisen muovituotantolaitoksen nykyaikaistamiseksi. Pääkonsulin viesti suomalaisille oli sama: ”Vaikeudet ovat väliaikaisia ja suomalaisten on peloistaan ja epävarmuudestaan huolimatta tärkeää säilyttää läsnäolonsa Venäjällä.” Sama mieltä oli myös professori Urpo Kivikari. Elokuun romahduksesta huolimatta Suomen viennin Venäjälle odotettiin kasvavan.⁴⁴¹

⁴³⁸ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴³⁹ TS 4.9.1998.

⁴⁴⁰ TS 4.9.1988.

⁴⁴¹ TS 17.9.1998.

Venäjän talouskriisistä ja muista aiheista keskusteltiin lisää Turun Vanhalla suurtorilla Suomi-Venäjä-Seuran Turun piirijärjestön ”Minne menet, Venäjä?” -asiantuntijaillassa 24. syyskuuta.⁴⁴² Tilaisuudessa puhuivat SVS:n Turun piirihallituksen puheenjohtaja professori Kivikari, pääkonsuli Pauzin sekä varakonsuli Valeri Korjagin. Se on yksi harvoista Turun Sanomissa uutisoiduista tapahtumista, jossa Turun edustuston diplomaatit ovat Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ottaneet kantaa myös maan sisäpoliittisen kehityksen kysymyksiin. Korjaginin mukaan talouskriisi oli väestön enemmistölle suuri yllätys ja sen syyt ovat löydettävissä epäterveestä rahalaitoksesta ja pankkijärjestelmästä. Asiantuntijat kertoivat uuden konsensushallituksen pääministerin Jevgeni Primakovin suunnitelmista vakauttaa poliittista tilannetta ja tulevasta verouudistuksesta. Diplomaatit puhuivat ongelmista suoraan ja avoimesti. Inflaation arvioitiin nousevan hyvin korkeaksi. Pauzin uskoi kuitenkin, että Primakovin konsensushallituksen avulla maassa voi syntyä yhteiskuntarauha ja maan kehityksen kannalta tärkeä keskiluokka jatkaa kasvuaan. ”Mainittakoon vain, että viime vuonna Suomessa kävi puoli miljoonaa venäläistä”, pääkonsuli sanoi. Korjagin arvioi puolestaan, että tuonti Venäjälle alkaa kohta jälleen, sillä Venäjän maataloustuotanto kattoi vain puolet väestön tarpeista.⁴⁴³

”Suomen vienti Venäjälle laski kriisin seurauksena hetkellisesti jopa yli 50 prosenttia, millä ei kuitenkaan ollut Suomelle merkittäviä kokonaistaloudellisia vaikutuksia. Venäjän talouden lähtiessä kasvuun vuosina 1999 – 2001 on myös Suomen vienti Venäjälle elpynyt, mutta kesti yli kolme vuotta ennen kuin kriisiä edeltänyt taso saavutettiin.”⁴⁴⁴

⁴⁴² Suomi-Venäjä-Seuran toimintakertomus vuodelta 1998.

⁴⁴³ TS 29.9.1998.

⁴⁴⁴ Komulainen 2002, 13.

6.4. Suhteiden edistäjä Vartiovuorelta

*”Turun Vartiovuoren kupeessa olevaa Venäjän federaation pääkonsulaattia isännöi mies, joka ei ole laskenut työtuntejaan, kun kyse on ollut Venäjän ja Suomen suhteiden edistämisestä. Pääkonsuli Lev Pauzin on tukenut varsinaissuomalaisia yrityksiä niiden vientipyrkimyksissä Venäjälle. Jos Venäjällä on noussut eteen vaikeuksia, hän on parhaassa tapauksessa kirjoittanut jopa Moskovaan. Varsinaissuomalaiset yrittäjät ja vaikuttajat luottavat häneen. Työ on tuottanut tulosta, mikä näkyy myös Venäjälle myönnettyjen viisumien huimassa kasvussa.”*⁴⁴⁵

Vuoden 1998 talouskriisin jälkeen pääkonsuli jatkoi varsinaissuomalaisten yritysten kannustamista Venäjän vientiin. Hän piti myönteisenä, että Raisio Yhtymä ja muut lounaissuomalaiset yritykset halusivat jatkaa Venäjän markkinoilla, mutta toivoi samalla, että konkreettisia tuloksia olisi sitäkin enemmän. Raisio Chemicalsilla, Wallacilla, Felix Abballa ja Länsi-Rannikon Kalalla ja muilla pienillä ja keskisuurilla varsinaissuomalaisilla yrityksillä oli Pauzinin mielestä hyviä mahdollisuuksia menestyä Venäjällä. Varsinkin sen jälkeen, kun Pietari ”oli nostanut profiiliaan” Vladimir Putinin presidentiksi valinnan myötä.⁴⁴⁶

Vastaavasti Turussa on ollut tuolloin pääkonsulin mielestä potentiaalia sekä venäläisille turisteille että yrittäjille. ”Se [Turku] on kongressikeskus ja logistiikan näkymät ovat hyvät.” Pauzin oli esimerkiksi tyytyväinen Turun Seudun Kehittämiskeskuksen vuoden 2001 tammikuussa järjestämään Pietarin elinkeinoelämän delegaation Turun vierailuun ja kaavailuihin kontaktitoimiston aikaansaamiseksi Turkuun. ”Pietarilaiset yrittäjät pitävät Turkua mielenkiintoisena alueena ja heidän mukaansa tänne kannattaa tulla”, pääkonsuli kertoo Turun Sanomissa julkaistussa haastattelussa. Pauzin näki Turun lentoaseman porttina Muumimaahan ja kehotti turkulaisia pohtimaan laivayhteyden järjestämistä Pietariin. ”Turku voisi hyödyntää Venäjän pääkonsulaattia ja järjestää täältä charterlentoja turisteille Pietariin päiväksi tai pariksi. Lupaan, että viisumit tulevat erittäin nopeasti”, pääkonsuli vakuutti.⁴⁴⁷

⁴⁴⁵ TS 29.5.2001.

⁴⁴⁶ TS 29.8.2001; TS 29.5.2001.

⁴⁴⁷ TS 29.5.2001.

Konsulikautensa aikana Pausin halusi kovasti muun muassa Nokian Renkaiden, Turvanastan sekä varsinaissuomalaisen laivanrakennusyritysten saavan jalansijaa ja menestyvänsä Venäjän markkinoilla. Jotkin hankkeista onnistuivat, jotkin eivät toteutuneet, mutta yhteistyö monen yrityksen kanssa oli ollut hänen mukaansa hyvänsuopaa ja rakentavaa. Pausinin mielestä aika oli sanellut yhteistyön eri muodot. Eri aikoina jotkut niistä olivat kehittyneet aktiivisemmin kuin toiset. Taloudellisten ja kulttuuristen suhteiden alueella tärkeä rooli oli ollut Pietarin-päivillä Turussa ja Turun päivillä Pietarissa. Pausin muistelee, että hän oli hämmästynyt, kuinka vakavasti Pietarin hallinto oli suhtautunut Turun päivien järjestämiseen, ja millä tasolla tapahtumaa vietettiin. ”Turku ei ole Lontoo, eikä Rio de Janeiro”, mutta pietarilaisten kiinnostus Turkuun oli jättänyt diplomaatille mukavan vaikutelman. ”Usein, kun puhutaan hyvistä naapuruussuhteista jonkun maan tai alueen kanssa, siihen on vaikea uskoa. Suhteessa suomalaisiin se on ollut aitoa.”⁴⁴⁸

Pausinia ei muisteta Turussa ainoastaan ”viennin edistäjänä”. Tätä tutkimusta varten tehtyjen haastattelujen valossa hän oli Turun pääkonsulaatin historian yksi sosiaalisesti aktiivisimmista pääkonsuleista, joka oli paljon tekemisissä ihmisten kanssa, ”oikea kansan ihminen”. Turkulaiset ystävät ovat käyneet tapaamassa häntä myös silloin, kun hän oli jo palannut Moskovaan⁴⁴⁹. Hän on myös toistaiseksi viimeinen pääkonsuli, joka puhui suomea. Hänellä ei ollut minkäänlaisia vaikeuksia yhteydenpidossa paikallisiin virkamiehiin ja poliitikoihin, ja ylipäätään turkulaisten vaikuttajien kanssa oli hänen mukaansa helppo työskennellä. Pausin kertoo, että kaikista ulkomaisista paikoista, joissa hän on vuosien varrella työskennellyt, Turku on ollut koko hänen perheelleen ikimuistoisin.

”Helsinki, Wien, Lontoo, Washington – kaikki kaupungit ovat olleet erikoisia. Mutta niin ystävällistä ilmapiiriä kuin Turussa ei kuitenkaan ollut missään. Voi olla, että siihen vaikutti kielitaito, suhteet ystävien ja kaupungin edustajien kanssa. En muista yhtäkään tapausta, jolloin jotakin kysymystä ei olisi ratkaistu. Hyvä ystäväni Jukka Vihanto sanoi minulle kerran, että en ole pelkkä pääkonsuli, vaan olen ”oma poika”.⁴⁵⁰

⁴⁴⁸ Lev Pausinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴⁴⁹ Matti Romppasen haastattelu.

⁴⁵⁰ Lev Pausinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

Pauzin toivoi, että hänen aikanaan Turun pääkonsulaatista tulisi suomalaisille ”aiempaa avoimempi, inhimillinen rakennus”. Asiaan olivat vaikuttaneet osaltaan hänen alasteikäiset lapsensa, joiden koulukaverit kävivät konsulaatissa leikkimässä. ”Pääkonsulaatin aitojen sisällä on iloista elämää. Lisäksi meillä on persialainen kissa”, totesi pääkonsuli naurussa suin Turun Sanomissa julkaistussa haastattelussa toukokuussa 2001.⁴⁵¹ Pääkonsulaatin avoimuus Pauzinin aikana on yksi monista myönteisistä asioista, jotka turkulaiset hänestä muistavat. 2000-luvun lopulla pääkonsulaatin ”avoimuuspolitiikka” on muuttunut melkoisesti, kun rakennuksen käyttävät eristettiin metalliovilla ja ristikoilla.

Pääkonsulaatin työntekijät saivat jatkuvasti kutsuja erilaisiin tilaisuuksiin, ei vain Turussa vaan myös Porissa, Oulussa, Seinäjoella ja muissa konsulipiirin kaupungeissa. Tepsin jääkiekkopelit, Pori Jazz ja Seinäjoen tangomarkkinat olivat suosittuja tapahtumia konsulaatin väen keskuudessa. Pauzin muistelee käyneensä vaimonsa kanssa Seinäjoen tangomarkkinoilla joka vuosi. Palattuaan Moskovaan pariskunta on jatkanut harrastustaan ja käynyt argentiinalaisten tangon festivaaleissa ja konserteissa Venäjällä. Kerran ulkoministeriön vastaanotolla Pauzin puhui rakkaudestaan tangoon meksikolaisen delegaation edustajien kanssa. Meksikolaisten yllätykseksi selvisi, että Pauzin ei ole koskaan palvellut Latinalaisessa Amerikassa, vaan se olikin Suomen vaikutusta.⁴⁵²

Kulttuuriyhteistyön alueella Turun pääkonsulaatti teki yhteistyötä muun muassa Turun kaupungin ja Suomi-Venäjä-Seuran kanssa. Muissa konsulipiirin kaupungissa Pauzin osallistui esimerkiksi Vammalan ja sen Tverin alueella sijaitsevan ystävyyskaupungin Kašinin ystävyys-suhteiden solmimisen 30-vuotisjuhlaan syyskuussa 1999. Erilaisia tilaisuuksia järjestettiin Turun Pietarin päivien yhteydessä. Pääkonsulaatin myötävaikutuksella Turussa järjestettiin vuosina 1997–2001 Eremitaašin ja muiden pietarilaisten museoiden näyttelyjä sekä musiikki- ja teatteriesityksiä. Turussa esiintyi esimerkiksi Pietarin filharmonisen orkesterin ylikapellimestari Juri Temirkanov.⁴⁵³

1990-luvun lopulla Turun pääkonsulaatin toimipiirissä kävi huomattava määrä erilaisia delegaatioita, joista Pauzin korostaa erityisesti oppilasvaihdon merkitystä.⁴⁵⁴ Turun

⁴⁵¹ TS 29.5.2001.

⁴⁵² Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴⁵³ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴⁵⁴ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

kouluissa vain 0,3 prosenttia ikäluokasta valitsi venäjän kielen kolmannella luokalla ykköskielekseen vuonna 1999. Tilanne olisi voinut olla sitäkin huonompi ilman Puolalanmäen koulun opettajien aktiivista panosta. Turun Puolalanmäen koululla ja lukiolla on ollut oppilasvaihtoa Pietarin koulu 204:n kanssa vuodesta 1989. Venäläisosapuolella on ollut kiinnostusta laajempaankin vaihtoon, mutta Turulla ei ole ollut siihen resursseja. Toisaalta suomalaisten koululaisten motivointi venäjän opiskeluun on ollut vaikeaa Venäjän huonon julkisuuskuvan takia.⁴⁵⁵

Pääkonsulin molemmat lapset kävivät Puolalanmäen koulua, jossa he oppivat suomen kieltä. Pienten lasten vanhempana Pauzin oli luonnollisesti kiinnostunut koulun asioista ja suhtautui venäjän opetukseen hyvin myönteisesti. Pauzinin aikana Puolalanmäen koulun yhteistyö pääkonsulaatin kanssa oli tiivistä. Marja Soinin mukaan Pauzin oli paneutunut koulun kanssa tekemään yhteistyöhön ja halusi edistää venäjän kielen opetusta.⁴⁵⁶ Pääkonsulin mielestä oppilasvaihto on ollut tärkeää, sillä mitä enemmän naapurit tuntevat tosiinsa sen parempi. Asia oli hänestä tärkeä myös Venäjän markkinatalouden kehityksen kannalta. Hän halusi, että ”nuoret venäläiset näkisivät omin silmin Suomen esimerkin, miten kunnon markkinatalous toimii.”⁴⁵⁷ Pauzin on ollut yhteydessä Puolalanmäen kouluun vielä sen jälkeen, kun hän palasi takaisin Venäjälle. Kun Soini kävi oppilaiden kanssa Moskovassa, entinen Turun pääkonsuli järjesti koululaisille pikkubussikuljetuksen ja vastaanotti heidät kotonaan.⁴⁵⁸

Pääkonsulaatti on myös auttanut suomalaisten poliittisten yms. delegaatioiden Venäjävierailujen järjestelyissä. Esimerkiksi, kun Keskustan Turun valtuusryhmä teki ystävyyskaupunkivierailuunsa Pietariin 6.–9.4.2000, pääkonsulaatti järjesti ryhmälle Jabloko -puolueen tapaamisen sekä Pietarin kaupungin vastaanoton.⁴⁵⁹

⁴⁵⁵ TS 25.10.1999.

⁴⁵⁶ Marja Soinin haastattelu.

⁴⁵⁷ TS 25.10.1999

⁴⁵⁸ Marja Soinin haastattelu.

⁴⁵⁹ Turun kaupunginhallitus, "KAUPUNGINHALLITUKSEN TURISTIBUSSIN LUOVUTTAMINEN KESKUSTAN TURUN VALTUUSTORYHMÄN KÄYTTÖÖN PIETARIN MATKAA VARTEN" Kh § 19, 3.1.2000. . Turun kaupungin verkkosivut, WWW-dokumentti <<http://www05.turku.fi/ah/kh/2000/0103001x/372330.htm>> [sivu luettu 24.11.2014].

6.5. Putin tapaa turkulaisia ystäviään

Presidentti Jeltsin nimesi Vladimir Putinin virkaatekeväksi pääministeriksi ja samalla seuraajaehdokkaakseen televisiopuheessa 9. elokuuta 1999⁴⁶⁰. Uudenvuodenaattona Jeltsin ilmoitti eroamisestaan presidentin tehtävästä ja Putinista tuli maan virkaatekävä presidentti. Pian eroilmoituksen jälkeen Putin myönsi Jetsinille täyden oikeudellisen koskemattomuuden. ”Who is Mr. Putin?” kysyttiin Venäjän delegaatiolta vuoden 2000 Maailman talousfoorumin kokouksessa Davosissa. Muutaman sekunnin hiljaisuuden jälkeen yleisö purskahti nauruun.⁴⁶¹

Uutinen Putinin noususta Venäjän korkeimpaan virkaan oli yhtäläillä yllättävä myös turkulaisille, tosin mies on ollut monille erittäin hyvin tuttu. Suomalaiset ystävät muistelivat lehdissä aikoja, kun Putin toimi Pietarin apulaiskaupunginjohtajana ja antoivat hänestä erilaisia arvioita. ”Yhdestä asiasta kaikki turkulaiset olivat yhtä mieltä: Vladimir Putin on vilpittömän Suomen ja erityisesti Turun ystävä.”⁴⁶² Putin lisäksi 1990-luvulla Turussa kävivät useaan otteeseen myös muut Venäjän politiikassa korkeisiin asemiin edenneet henkilöt kuten esimerkiksi nykyinen Pietarin kuvernööri Georgi Poltavtšenko ja Venäjän pääministeri Dmitri Medvedev. Kun Putinista tuli presidentti, monet hänen kanssaan Pietarissa pormestari Sobtšakin hallinnossa tai turvallisuuselimissä työskennelleet virkamiehet siirtyivät töihin presidentin hallintoon tai muihin tärkeisiin virkoihin ja tehtäviin. 2000-luvulla nopeasti kasvanut pietarilaisten ”Turun ystävien” osuus Kremlissä, presidentin hallinnossa ja Valkoisessa talossa on välillisesti ollut vaikuttamassa myös Turun merkityksen ja tunnettavuuden ylläpitämiseen Venäjän hallinnossa⁴⁶³.

Putinin aikeet kiinnostivat turkulaisia. Turun pääkonsulaatin diplomaatit yrittivät puolestaan antaa vastauksia suomalaisten kysymyksiin. Venäjän tulevaa suuntaa pohdittiin Suomi-Venäjän-Seuran järjestämässä keskustelutilaisuudessa Vanhalla raatihuoneella perjantai-iltana 7. tammikuuta 2000. Huolimatta siitä, että tilaisuus pidettiin ortodoksisena jouluna, siihen osallistuivat Turun pääkonsulaatin pääkonsuli Lev Pauzin sekä Helsingin-lähetystön lähetystöneuvos Vladimir Serjogin. Sisäpolitiikan näkökulmasta molemmat diplomaatit korostivat erityisesti vallan vakauttamisen

⁴⁶⁰ Putin toimi silloin liittovaltion turvallisuuspalvelun FSB:n ja Venäjän turvallisuusneuvoston johtajana.

⁴⁶¹ Parfjonov 2010, 274.

⁴⁶² Suomen Kuvalehti 3/2008, 31–25. ”Mallia Turusta”.

⁴⁶³ Heikki Talvitien sähköposti tekijälle 15.1.2015.

merkitystä. ”Venäjällä tarvitaankin vakautta. Uusia vallankumouksia ja uudistuksia Venäjä ei varmasti kestä”, Pauzin totesi. Virkaatekevän presidentin ulkopoliittisiksi tavoitteiksi määritettiin ”Venäjän taloudellisten menestysmahdollisuuksien turvaaminen sekä Venäjän ja venäjänkielisen väestön etujen puolustaminen kaikkialla maailmassa.” Serjogin ei kuitenkaan uskonut tämän tuovan dramaattisia muutoksia tähänastiseen ulkopoliittikkaan. ”Merkityksettömänä ei Serjogin myöskään pitänyt tosiasiaa, että Pietarissa syntyneenä ja monia suomalaisia jo vanhastaan tuntevana Putin ymmärtää myös Suomen ja Venäjän suhteita omakohtaisen kokemuksen kautta.” Tšetšenian tilanteessa tilaisuudessa ei kysytty, sillä Serjogin käytti huomattavan osan puolitoistatuntisesta avauspuheenvuorostaan Venäjän virallisten Tšetšenia-kantojen kertaamiseen.⁴⁶⁴

Putin valittiin uudeksi Venäjän presidentiksi osittain juuri Tšetšenian sodan nostaman kansansuosion turvin vaalien ensimmäisellä kierroksella 26. maaliskuuta 2000. Suomessa asuvat Venäjän kansalaiset äänestivät vilkkaasti Venäjän diplomaattisissa edustustoissa Helsingissä, Turussa ja Maarianhaminassa.⁴⁶⁵ Kaksi kuukautta myöhemmin, sunnuntaina 28. toukokuuta, kuusi nuorta suomalaista Tšetšenia sodan vastustajaa kiipesi illansuussa Turun pääkonsulaatin aidan yli. Mielenosoittajat kapusivat rakennuksen katolle, savupiipun päälle, kiinnittivät banderolleja edustuston seinään ja piippuun sekä huusivat sodan vastaisia iskulauseita. Yli 30 vuotta erityisopettajana työskennellyt Turun Pietari-seuran entinen pitkäaikainen sihteeri Matti Elo muistelee, että mielenosoituksen jälkeen Pauzin soitti hänelle ja pyysi kertomaan nuorille, että ”vieraan valtion katolle ei saa tulla eikä lippua viedä”⁴⁶⁶. Nuoret olivat iältään 18–25-vuotiaita ja heidät tuomittiin Turun käräjäoikeudessa 1200–1600 markan sakkorangaistuksiin julkisrauhan rikkomisesta ja niskoittelusta poliisia vastaan.⁴⁶⁷

Putinin ensimmäinen virallinen Suomen-vierailu käynnistyi 2. syyskuuta 2001 poikkeuksellisesti Turusta. Tosin kaupungissa Venäjän presidenttiä ei näkynyt. ”Ainoaksi oikeaksi turkulaiskäynniksi” jäi rouva Ljudmila Putinan käynti Puolalanmäen koulussa. Putin lähti suoraan lentokentältä Kultarantaan tapamaan presidentti Halosta. ”Kultarannan pääportilla Putinia odotti yhden miehen mielenosoitus, jossa vaadittiin Karjalaa heti takaisin.” Presidentin vierailun ohjelmaan kuului myös 1990-luvun

⁴⁶⁴ TS 8.1.2000.

⁴⁶⁵ HS 27.3.2000; 28.3.2000; 29.3.2000.

⁴⁶⁶ Matti Elon haastattelu.

⁴⁶⁷ TS 11.11.2000; HS 29.5.2000.

alkupuolelta tuttujen turkulaisten tapaaminen. Putinin vanhojen ystävien tapaamiseen osallistuivat sisäministeri Ville Itälä, eduskunnan puhemies Jukka Mikkola, Turun kaupunginjohtaja Armas Lahoniitty, Turun kaupunginhallituksen varapuheenjohtaja Aila Harjanne, tiedotussihteeri Matti Romppanen, Hansaprintin toimitusjohtaja Esa Honka, Eurofactsin toimitusjohtaja Anders Blom, emeritus-arkkipiispa John Vikström sekä ulkoministeriön poliittisen osaston päällikkö Markus Lyra. Myös presidentti Halonen oli palaverissa aluksi paikalla, mutta hän poistui nopeasti. Epämuodollinen keskustelu kesti runsaan tunnin. Putin muisteli menneitä aikoja ja toivoi turkulaisten osallistuvan Pietarin 300-vuotisjuhlien järjestelyihin.⁴⁶⁸

Venäjän presidentin Turun-vierailun aikana julkaistussa Turun Sanomien artikkelissa todetaan, että Putinin vanhojen ystävien tapaaminen oli ”tietävästi Lyran idea, jolle myös Halonen lämpeni.” Kuitenkin mies, joka sai idean kutsua vanhan kaverinsa Turkuun, oli vuodesta 1975 vuoteen 2011 kaupungin Leningradin ja Pietarin suhteista vastannut Matti Romppanen. ”Sen kummemmin kyselemättä” Romppanen lähetti presidentiksi valitulle Putinille kutsun saapua kylään Turkuun sähköpostiviestinä osoitteeseen, jota hän oli aiemmin yhteydenpidossa käyttänyt. Kuukausien kuluttua hänelle soitettiin Turun pääkonsulaatista. ”Sitten otti yhteyttä presidentin kanslia Moskovasta ja vielä presidentin kanslia Suomesta.”⁴⁶⁹ Vierailun käytännön toteutuksessa suuri osuus oli Turun pääkonsulaatin pääkonsulilla. Esimerkiksi rouva Putinan vierailu juuri Puolalanmäen koulussa oli tuskin sattuma. Nuoren presidentin vierailu ja osallistuminen sen järjestelyihin ovat olleet Pauzinin uran merkittävimpiä hetkiä⁴⁷⁰.

Pauzinin mielestä Venäjän presidentin virallisen vierailun aloittaminen Turusta sekä hänen tapaamisensa vanhojen ystävien kanssa oli osoitus Turun ja Pietarin erikoissuhteesta.⁴⁷¹ Se oli hänestä myös suuri ”pr-tapahtuma Turulle.”⁴⁷² Merkittävä on ollut myös vierailun ajoitus, sillä vajaan kahden viikon kuluttu Turussa vietettiin Pietarin päiviä. Nämä Pietarin päivät olivat Pauzinin uran viimeiset. Uusi pääkonsuli aloitti työnsä Turussa 20. lokakuuta 2001.

⁴⁶⁸ TS 1.9.2001; TS 2.9.2001; HS 3.9.2001.

⁴⁶⁹ TS 2.9.2001; *Virmavirta* 2013, 125.

⁴⁷⁰ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴⁷¹ Lev Pauzinin sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014.

⁴⁷² TS 12.9.2001.

Viimeisessä Turun Sanomissa julkaistussa haastattelussa pääkonsuli Pauzin toteaa, että hän ja koko hänen perheensä tulevat kaipaamaan Turun aikoja.

– ”Turussa on jokin taika. Kaikki diplomaattimme ja ystävämme, jotka ovat työskennelleet Turun pääkonsulaatissa, muistavat Turkua erittäin lämpimästi. Turun mielenkiintoisen historiallisen taustan ohella ihmiset ovat olleet minulle tärkeitä. Kaikki on sujunut hyvin ja aika on ollut mielenkiintoista.”⁴⁷³

Pauzinin seuraajaksi tuli 47-vuotias Vadim Rozanov. Uusi pääkonsuli oli kokenut diplomaatti, joka valmistui Moskovan valtiollisesta kansainvälisten suhteiden instituutista vuonna 1976. Suomi ei ollut Rozanov erikoisala, mutta maa oli hyvinkin tuttu. Valmistautumisen jälkeen Rozanov nimitettiin Neuvostoliiton Helsingin-suurlähetystöön lähetystösihteeriksi, missä työssä hän oli vuoteen 1980. Helsingissä Rozanov oli muun muassa jonkin ajan vastuussa kontakteista nuorisojärjestöihin, joten niin kuin hän itse kertoi Turun Sanomille, tulleessaan Turkuun hän huomasi, että moni vanhoista suomalaisista tuttavista toimi nyt lehdistössä tai politiikassa. Yliopistossa Rozanovin ensimmäinen vieras kieli oli ruotsi. Vuodesta 1984 vuoteen 1995 hän työskenteli Oslolla. Vuodesta 1997 Rozanov oli ulkoasiainministeriössä vastuullinen Venäjän osallistumisesta G8-kokouksiin.⁴⁷⁴

– ”Yksi keskeisistä päätehtävistä, miksi minut nimitettiin tänne, on Pietarin 300-vuotisjuhla vuonna 2003. Tarkoitukseni on edesauttaa kontaktien luomisessa. Tuolloin Pietarissa on monia vieraita, mutta uskon Turun saavan hyvän aseman. Venäjän kaupassa suomalaisilla on hyviä mahdollisuuksia, sillä maamme talouden näkymät ovat aiempaa paremmat ja presidentti Vladimir Putin on vakiinnuttanut oloja.”⁴⁷⁵

Turun pääkonsulaatti on ollut myös Putinin valtakaudella ammattilaisten käsissä, mutta vankkojen Suomi-asiantuntijoiden ja Turun ystävien aika oli ohi.

⁴⁷³ TS 12.9.2001.

⁴⁷⁴ TS 3.12.2001.

⁴⁷⁵ TS 3.12.2001.

7. Pääkonsulaatin selviytyminen Turussa kaikkien etujen mukaista

*”Pääkonsulaatin merkitys on ollut äärettömän suuri. Ei aina ymmärretä kuinka tärkeätä se on, että konsulaatti on täällä. – Olen aina kehottanut yrittäjiä pyytämään apua konsulaatista, koska siitä yleensä saa äärettömän hyödyllistä tietoa ja he auttavat mielellään, joskus pyytämättäkin.”*⁴⁷⁶

*”Turkulaistain Venäjän pääkonsulinvirasto on positiivinen lisäarvotekijä kaupungin eurooppalaistuvassa ilmastossa.”*⁴⁷⁷

Poikkeuksetta kaikki tätä opinnäytetyötä varten haastatellut vaikuttajat ovat sitä mieltä, että Venäjän pääkonsulaatin toiminnalla Turussa on ollut tärkeä rooli monipuolisten kahdenvälisten suhteiden kehittämisessä. Tästä huolimatta viisumien myöntämisen lisäksi konkreettisia esimerkkejä konsulaatin toiminnasta on vain vähän, sillä viraston taustavaikuttaminen on ollut suurelle yleisölle näkymätöntä ja usein pääkonsulien henkilökohtaisiin suhteisiin perustuvaa toimintaa. Tavallisesti isoilla suomalaisilla yrityksillä on jo olemassa olevat hyvät kontaktit Venäjälle, mutta konsulaatti voi tarvittaessa tarjota apua kansainväliseen yhteistyöhön kypsillemme pk-yrityksille.

Kontaktien luomisen lisäksi pääkonsulaatti on erityisen hyödyllinen yhteistyökumppani tapauksissa, joissa tarvitaan valtiovaltaa. Sen lisäksi, että konsulaatti pystyy selvittämään monia asioita tai saamaan mukaan eri Venäjän valtion toimijoita paremmin kuin mikään suomalainen firma tai kaupunki, konsulaatilla on myös valtion edustajan arvovalta. ”Usein, jos pääkonsulaatti on mukana jossakin projektissa, se otetaan vakavasti.” Turun kaupungin kansainvälisen asioiden päällikkö Mika Akkasen mukaan näin ei tapahdu pelkästään Pietarin kuvioissa, vaan myös muissa maissa. Silloin kun kaupunki saa konsulaatin tai suurlähetystön mukaan projektiin, se tarkoittaa, että he ovat myötelemieisiä. ”Me vaikuttamme luotettavilta ja sillä lailla moni ovi avautuu neuvottelulle helpommin. Kun on avoin informaatiokulku jatkuvasti, konsulaatti voi raportoida hankkeista eteenpäin, ja tiedetään, missä mennään.”⁴⁷⁸

⁴⁷⁶ Juhani Lepän haastattelu.

⁴⁷⁷ TS 2.8.1997, Anders Blomin kolumni.

⁴⁷⁸ Mika Akkasen haastattelu.

Pienen ulkomaanedustuston mahdollisuudet vaikuttaa maiden tai kaupunkien väliseen yhteistyöhön sekä sen resurssit olivat varsinkin 1990-luvun alussa kuitenkin hyvin rajalliset. Paljon on riippunut myös pääkonsuleiden omista kiinnostuksen kohteista tai erikoisosaamisesta. Eri yhteistyömuodot ovat korostuneet eri pääkonsuleiden aikoina. Jotkut olivat esimerkiksi kiinnostuneet kulttuuristen tai taloudellisten yhteyksien kehittämisestä enemmän kuin toiset. Paras tulos syntyy kuitenkin, kun diplomaatit ovat henkilökohtaisesti kiinnostuneet nimenomaan molempia osapuolia hyödyttävistä yhteistyösuhteista, eivätkä ajattele pelkästään oman maansa etuja. Entinen Turun kaupunginjohtaja Juhani Lepän mielestä se on virhe, kun konsulaattia ei osata nykyään käyttää liiketoiminnassa hyväksi. Hänen mielestään pelkästään se, että pääkonsulaatti on täällä, se on iso juttu⁴⁷⁹. Sama mieltä Lepän kanssa on myös Turun kaupungin edustaja ja Pietarin Turku-keskuksen vetäjä Kauko Jämsén. Hänen mukaansa turkulaisten suuri haaste on nykyään muun muassa venäläisten investointien houkuttelemisen Varsinais-Suomeen, ja siksi on toivottavaa, että Venäjä vahvistaisi Turun edustustoaan kaupallisella henkilöstöllä.⁴⁸⁰

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Venäjän konsulivirastojen tärkeimpänä tehtäviä ja toimintaa ohjaavana dokumenttina on ollut edelleen vuonna 1976 hyväksytty konsuliohjesääntö, joka korvattiin uudella vasta vuonna 2011. Lisäksi Venäjän konsuliedustustojen tehtäviä sekä muun muassa niiden toimintoja kaupallisen ja taloudellisen vuorovaikutuksen edistämiseksi tarkennettiin muun muassa vuoden 1998 Venäjän konsuliedustustoa koskevassa asetuksessa. Käytännössä Venäjän konsulivirastojen ja tässä tapauksessa Turun pääkonsulaatin toiminta on muuttunut 1990-luvun alussa huomattavasti nopeammin kuin sitä määrittävä Venäjän lainsäädäntö.

Molemmat konsuliohjesäännöt määrittävät Venäjän konsuliedustustojen ja koko konsulitoiminnan tärkeimmäksi tehtäväksi valtion sekä sen kansalaisten oikeuksien ja intressien suojelemisen. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen vuonna 1991 Venäjän kansalaisten ja venäläisten ”maanmiehien” oikeuksien ja etujen puolustamisesta tuli myös Turun pääkonsulaatin pääasiallinen ja tärkein prioriteetti. Tämän lisäksi konsulaatin tulee myötävaikuttaa valtioiden välisten ystävällisten suhteiden laajentamiseen sekä edistää taloudellista, kaupallista, tieteellis-teknologista, kulttuurista vuorovaikutusta ja matkailua. Pääkonsulaatin rutiinityöhön on kuulunut viisumien

⁴⁷⁹ Juhani Lepän haastattelu.

⁴⁸⁰ Kauko Jämsénin haastattelu.

myöntämisen lisäksi muun muassa konsulipiirissä vuosi vuodelta kasvavan venäläisen vähemmistön palveleminen ja esimerkiksi äänestysten järjestäminen.

Poliittiset kysymykset siirtyivät 1990-luvulla Turun pääkonsulaatin toiminnassa takalalle. Turun Sanomissa julkaistut pääkonsuleiden haastattelut osoittavat, että Venäjän edustajat ovat olleet perestroikan jälkeen huomattavasti kiinnostuneempia puhumaan taloudesta kuin politiikasta. Neuvostoliiton romahduksen jälkeen Venäjän edustustot eivät enää yrittäneet puuttua Suomen sisäpolitiikkaan ja käytännössä jo perestroikan aikana niiden yhteydet suomalaisiin kommunisteihin vähenivät. Esimerkiksi vuonna 1988 Turun pääkonsuliksi nimitetyn Leonid Ignatovin julkiset kommentit eivät enää olleet niin vahvasti ideologisesti latautuneita kuin pääkonsuleilla aiemmin. Ignatovin lausunnot lehtihaastatteluissa olivat suunnattuja huomattavasti laajemmalle yleisölle, mikä ilmeni myös konsulaatin vastaanottoihin kutsuttujen poliittisesta monimuotoisuudesta. Perestroikan jälkeen Turun pääkonsulaatin toiminta on muuttunut aiempaan nähden avoimemmaksi ja ihmisläheisemmäksi.

Kun Neuvostoliiton koko yhteiskunnallinen järjestelmä romahti, vuosia Suomessa työskennelleiden venäläisten diplomaattien ja turkulaisten vaikuttajien vielä 1970–1980-luvuilla luodut henkilökohtaiset kontaktit pidettiin suhteiden hoidossa tärkeinä aina 2000-luvun asti, kunnes Venäjän ulkoministeriössä tapahtui sukupolven vaihdos. Kaikki perestroikan sekä 1990-luvun Venäjän aikana Turun pääkonsulaatissa työskennelleet pääkonsulit olivat vankkoja Suomen tai Skandinavian asiantuntijoita, jotka tänäkin päivänä luonnehtivat itseään Turun ja Suomen ystäviksi.

Venäjän siirtyessä markkinatalouteen pääkonsulaatti on edelleen toiminut suomalaisten ja venäläisten yritysten kontaktien edistäjänä, mutta sen mahdollisuudet vaikuttavat sopimusten syntymiseen, ovat vähentyneet. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen liikemiesten määrä konsulaatin vastaanotoilla on vähentynyt koko ajan, ja tilalle tuli enemmän julkisen vallan edustajia⁴⁸¹. Pääkonsulit Ignatov, Krutikov ja Pauzin patistivat suomalaisia yrittäjiä lähtemään Venäjän markkinoille ja etsivät hartaasti uusia yhteistyömahdollisuuksia, mutta Turun ja samalla pääkonsulaatin taloudellinen rooli väheni selkeästi sen jälkeen, kun neuvostoviennistä riippuvainen turkulainen teollisuus ajautui vaikeuksiin. Turussa vuodesta 1948 toiminut Neuvostoliiton ja Venäjän kaupallisen edustuston toimipiste 26. suljettiin vuonna 1997.

⁴⁸¹ Juhani Lepän haastattelu.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Turun pääkonsulaatin olemassa olo oli Venäjän taloudellisten vaikeuksien takia vakaalaudalla. Venäjän ulkoministeriö supisti Turun pääkonsulaatti diplomaattikuntaa puolella kuudesta henkilöstä kolmeen marraskuussa 1992, sillä valtiolla ei ollut enää varaa ylläpitää entisenlaista konsulaattia. Venäjän Ahvenanmaan konsulaatti sekä neljä muuta Euroopassa sijaitsevaa konsulaattia määrättiin suljettavaksi Venäjän hallituksen päätöksellä huhtikuussa 1998. Diplomaatit poistuivat Maarianhaminasta kesällä 1998, mutta palasivat takaisin jo tammikuussa 1999. Samana vuonna pääkonsuli Pautzin arveli kuitenkin, että Turun pääkonsulaatin kautta haettujen viisumien määrä takaisi sen, että ulkoministeriön budjettileikkaukset eivät vie Turun konsulaattia mennessään. Vuosina 1997–2000 Turun konsulaatin myöntämien viisumien määrä kaksinkertaistui, ja vuonna 2001 tehtiin Venäjän alaisuudessa toimivan edustuston ennätys, kun se myönsi 80 000 viisumia.

Vuosien varrella Turun pääkonsulaatista on tullut tärkeä osa kaupungin kulttuuri-, sosiaali- ja talouselämää. Kutsuista konsulaatin vastaanottoihin ei enää kilpailla, mutta vastaanottoja pidetään edelleen hyödyllisinä verkostoitumismahdollisuuksina. Hyvät suhteet pääkonsulaattiin takaavat nopean ja luotettavan viisumien saamisen, mitä pidetään tärkeänä sekä kaupungissa että yrityselämässä. Pääkonsulaatti on edistänyt yritysten, organisaatioiden, seurojen ja ystävyyskaupunkien välisiä kontakteja, osallistunut seminaarien, messujen ja erilaisten kulttuuritapahtumien järjestämiseen sekä tarjonnut apua ja neuvoa.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen ulkoministeriön rooli ei enää ollut esimerkiksi ystävyyskaupunkien yhteistyössä välttämätön, eikä viestin tarvinnut kulkea Venäjälle konsulaatin kautta. Nykyään formaali asioiden kierrättäminen on vähentynyt entisestään, kun kuka tahansa kollega voi ottaa sähköpostitse yhteyttä toiseen. Lisäksi Pietarissa, Suomitallossa toimii monia suomalaisia asiantuntijaorganisaatioita, jotka voivat auttaa suomalaisia firmoja löytämään yhteistyökumppaneita. Tästä huolimatta pääkonsulaatin roolia pidetään Turun kaupungissa edelleen tärkeänä. ”Kaupungin etujen mukaista, että konsulaatti säilyy täällä”.⁴⁸²

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Turun pääkonsulaatin työssä tapahtunut muutos ei ollut valtava, mutta maiden välisten taloudellisten ja kulttuuristen suhteiden erityisyys erosi selkeästi Venäjän ulkoministeriön historian eri aikakausilla. Neuvostoaika oli

⁴⁸² Mika Akkasen haastattelu

keskusjohtoisuuden kausi, kun ministeriöllä ja virastoilla oli paljon vaikutusvaltaa eri toimijoihin. Venäjän aikana kaikilla on ollut huomattavasti enemmän vapautta valita yhteistyökumppaneita niin talouden kuin kulttuurin aloilla. Turun pääkonsulaatti on ollut aikakaudesta riippumatta merkittävä toimija, joka pystyi luomaan tai edistämään kontakteja venäläisten ja suomalaisten välille. Pääkonsulaatin selviytyminen on ollut kaikkien, erityisesti turkulaisten, etujen mukaista.

LÄHTEET

I ARKISTOLÄHTEET

Arkistot

Ulkoasiainministeriön arkisto (UMA), Helsinki
Ulkovaltain konsulinvirastot Suomessa (S55/R6)

Tekijän hallussa, Turku

Kopiot Brinkkalan saunan luovutuksesta SNTL:n konsulaatille (saatu Armas Lahoniityltä, Turun kaupunginhallituksen arkisto Ca:308).

Kopiot Neuvostoliiton varaulkoministeri Orlovin diplomaattisesta kirjeestä №62 Suomen suurlähettiläs Vanamolle 16.12.1966 sekä Vanamonen kirjeestä №2190 Orloville. Dokumenttien kopiot olivat esillä Turun pääkonsulaatin ”60 vuotta Turun ja Pietarin ystävyysuhteille” -valokuvanäyttelyssä Turun kaupungintalolla 15.9.2013.

Suomi-Venäjä-Seuran toimintakertomukset 1998–2011.

UM Tietopalvelun sähköpostiviesti ”VL: Arkistolähteet Venäjän Turun konsulaatista” Antti Tynkkyselle 19.2.2014. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com.fi> hallussa.

II SANOMA- JA AIKAKAUSILEHDET

Suomalaiset

Helsingin Sanomat (HS) 1990–2013
METALLI 49 Jäsenlehdet 1987–2001
Suomen Kuvalehti (SK) 25/1988; 3/2008
Turun Sanomat (TS) 1987–2013
Venäjän aika 4/2003

Venäläiset

Kommersant 9.1.2002
Kommersant Vlast 28.8.1991; 29.9.2003
Komsomolskaja pravda 1.12.1998
Izvestia 3.10.2006
Moskovski Komsomolets 7.9.1999
Rossijskaja Gazeta 6.5.1993; 1.12.1998; 7.9.2006

III HAASTATTELUT

Akkanen Mikko 26.4.2013, Turku. Turun kansainvälisten asioiden päällikkö. Ääninauha tekijän hallussa.

Blom Anders 8.12.2012, Turku. Konsulttiyhtiö Eurofacts Oy:n toimitusjohtaja. Ääninauha tekijän hallussa.

Elo Matti 12.2.2014, Turku. Erityisopettaja (eläkkeellä), Turun Pietari-seuran sihteeri vuosina 1999–2006. Ääninauha tekijän hallussa.

Jämsén Kauko 16.4.2014, Turku. Pietarin Turku-keskuksen päällikkö. Suomen pääkonsuli Pietarissa vuosina 2001–2005. Ääninauha tekijän hallussa.

Kanerva Ilkka 8.12.2012, Turku. Kokoomuksen kansanedustaja vuodesta 1975. Ääninauha tekijän hallussa.

Kivikari Urpo 10.3.2013, Turku. Emeritusprofessori, Turun Kauppakorkeakoulun Itäkaupan tutkimus- ja koulutusyksikön johtajat vuosina 1987–1998. Ääninauha tekijän hallussa.

Lahoniitty Armas 20.2.2014, Turku. Turun kaupunginjohtaja vuosina 1995–2005. Ääninauha tekijän hallussa.

Laine Ensio 31.5.2012, Turku. Turun kaupunginvaltuuston jäsen (SKDL) vuodesta 1954, kansanedustaja 1968–1995. Ääninauha tekijän hallussa.

Leino Seppo 20.2.2014, Turku. Turun metallityöväen ammattiosasto ry. 49 puheenjohtaja vuosina 1991–1998. Ääninauha tekijän hallussa.

Leppä Juhani 20.2.2014, Turku. Turun kaupunginjohtaja vuosina 1989–1995. Ääninauha tekijän hallussa.

Milovidova Olga 9.1.2014, Turku. Hertzenin pedagogisen yliopiston dosentti, koulu 204 vararehtori vuosina 1989–2001. Ääninauha tekijän hallussa.

Paasio Pertti 20.2.2014, Turku. Suomalainen poliitikko, SDP:n puheenjohtaja vuosina 1987–1991 sekä Suomen ulkoministeri 1.2.1989–26.4.1991. Ääninauha tekijän hallussa.

Pauzin Lev, Venäjän pääkonsuli Turussa 1997–2001, sähköpostiviesti tekijälle 10.4.2014. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com> hallussa.

Romppanen Matti 11.4.2013, Turku. Turun kaupungin viestintäsihteeri ja Leningrad-yhteistyöstä vastaava vuosina 1975–2011. Ääninauha tekijän hallussa.

Šljamin Valeri, Venäjän federaation Suomen kaupallisen edustuston johtaja, sähköposti/ virallinen vastaus № T246-02/507 tekijälle 21.8.2014. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com> hallussa.

Soini Marja 16.1.2014, Turku. Venäjän kielen lehtori (eläkkeellä), Turun Pietari-seuran hallituksen jäsen. Ääninauha tekijän hallussa.

Svertškov Aleksandr 19.3.2013, Turku. Venäjän pääkonsuli Turussa 2009–2014. Ääninauha tekijän hallussa.

Talvitie Heikki, diplomaatti, Suomen Moskovon-suurlähettiläs 1988–1992, sähköpostiviesti tekijälle 15.1.2015. Tekijän <mihail.kurvinen@gmail.com> hallussa

Virmavirta Jarmo 10.4.2013, Turku. Turun Sanomien päätoimittaja 1983–1990. Ääninauha tekijän hallussa.

Volkov Juri 10.3.2014, puhelinhaastattelu. Venäläinen diplomaatti (eläkkeellä), työskenteli mm. Turun pääkonsulaatin varakonsulina vuosina 1993–1998 sekä Helsingin-suurlähetystön konsulaattiosaston päällikkönä 2000-luvun alussa. Ääninauha tekijän hallussa.

Yrttiaho Jyrki 17.2.2014, Turku. Kansanedustaja, toimi Turun metallityöväen ammattiosasto ry. 49 toimitsijana vuosina 1982–2007. Ääninauha tekijän hallussa.

IV WWW-DOKUMENTIT

Digitoidut arkistodokumentit

Suomen oikeusministeriön omistama oikeudellisen aineiston julkinen ja maksuton Internet-palvelu Finlex. <<http://www.finlex.fi/>>

Asetus konsulisuhteita koskevan Wienin yleissopimuksen ja siihen liittyvien valinnaisten pöytäkirjojen voimaansaattamisesta. Valtiosopimukset 50/1980, WWW-dokumentti.

<<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1980/19800050>> [sivu luettu 30.10.2014]

Diplomaattisia suhteita koskeva WIENIN YLEISSOPIMUS. Valtiosopimukset 4/1970, WWW-dokumentti. <http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1970/19700004/19700004_2> [sivu luettu 30.4.2013]

SOPIMUS Suomen ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välillä Ahvenanmaan saarista. Valtiosopimukset 24/1940, WWW-dokumentti. <<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1940/19400024>> [sivu luettu 30.10.2014]

Suomen Tasavallan ja Sosialististen Neuvostotasavaltain Liiton välinen KONSULISOPIMUS. Valtiosopimukset 33/1966, WWW-dokumentti.
<http://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1966/19660033/19660033_2> [sivu luettu 30.10.2014]

Turun kaupungin www-sivut. < <http://www.turku.fi/>>

Turun kaupunginhallitus, CUTTY SARK TALL SHIPS' RACE 1996 JUHLATOIMIKUNTA Kh § 272 4.9.2002. <
<http://www05.turku.fi/ah/kh/1996/0205005x/54.htm>> [sivu luettu 8.11.2014].

Turun kaupunginhallitus, " KAUPUNGINHALLITUKSEN TURISTIBUSSIN LUOVUTTAMINEN KESKUSTAN TURUN VALTUUSTORYHMÄN KÄYTTÖÖN PIETARIN MATKAA VARTEN" Kh § 19, 3.1.2000.
<<http://www05.turku.fi/ah/kh/2000/0103001x/372330.htm>> [sivu luettu 24.11.2014].

Turun kaupungin kiinteistöliikelaitoksen johtokunta, Maa-alueen vuokraaminen Suomen Kulttuuriperinnön Säätiöltä Brinkalan tilasta luovutettavaksi edelleen erisopimuksella Venäjän Federaation Turun Pääkonsulaatin käyttöön Kilajk § 38 1.2.2011. <
<http://www05.turku.fi/ah/kilajk/2011/0201003x/2463031.htm>> [sivu luettu 8.11.2014]

Turun kaupungin terveyslautakunta, Hammashuollon hoitotilanne Terla § 272 4.9.2002. Turun kaupungin verkkosivut, WWW-dokumentti. <
<http://www05.turku.fi/ah/tervi/2002/0904013x/700471.htm>> [sivu luettu 8.11.2014]

Venäjän Ulkoasianministeriön konsuliasioden yksikön www-sivut. <
<http://www.kdmid.ru/>>

Neuvostoliiton konsuliohjesääntö (1976). <
http://www.kdmid.ru/cd.aspx?lst=cd_wiki&it=/Консульский%20устав%20СССР.aspx> [sivu luettu 11.12.2013]

Venäjän federaation konsuliohjesääntö (2010). <
http://www.kdmid.ru/consr.aspx?lst=normdocs_wiki&it=/Федеральный%20закон%20от%2005.07.2010%20г.%20№%20154-фз.aspx> [sivu luettu 11.12.2013]

Venäjän presidentin konsuliedustustoa koskeva asetus (1998). <
http://www.kdmid.ru/cd.aspx?lst=normdocs_wiki&it=/Указ%20Президента%20Российской%20Федерации%20от%2005.11.1998%20г.%20№%201330.aspx> [sivu 11.12.2013]

Demjanenko Igor, ” *История консульства СССР/России на Аландских островах*” (Neuvostoliiton/Venäjän Ahvenanmaan konsulaatin historia). Venäjän Ahvenanmaan konsulaatin verkkosivut 12.6.2013. <<http://konsaland.mid.ru/6>> [sivu luettu 4.4.2014].

Kurvinen Mihail, Suuri ja Mahtava blogi <<http://suurijamahtava.com>>

”*Moskovan elokuun 1991 vallankaappaus | osa 1*”. 19.8.2012. <<http://suurijamahtava.com/2012/08/19/1284/>> [sivu luettu 15.7.2014]

”*Moskovan elokuun 1991 vallankaappaus | osa 5*”. 6.9.2012. <<http://suurijamahtava.com/2012/09/06/moskovan-elokuun-1991-vallankaappaus-puttsin-epaonnistuminen-osa-55/>> [sivu luettu 15.7.2014];

Smirnov Juri, ”*Diplomatia- ja konsulioikeus*”. Venäjän federaation diplomaattiakatemian luentosarjan materiaalit, lukuvuosi 1999–2000. Kansojen ystävyyden yliopiston www-sivut (muokattu 14.8.2006). <http://web-local.rudn.ru/web-local/uem/ido/dip_kp/> [sivu luettu 14.3.2014]

Suomen suurlähetystön ja ulkoasiainministeriön tuottaman informaation ja palveluiden jakelukanava Finland.org.ru, Pietarin pääkonsulinviraston historia Internetissä julkaistu artikkeli päivitetty 4.10.2010. <<http://www.finland.org.ru/public/default.aspx?nodeid=36976&contentlan=1&culture=fi-FI>> [sivu luettu 15.5.2014]

Tilastokeskuksen www-sivut <<http://tilastokeskus.fi>>

”Lähes joka kymmenes 25–34-vuotias ulkomaista syntyperää” 27.9.2013. <http://tilastokeskus.fi/til/vaerak/2012/01/vaerak_2012_01_2013-09-27_tie_001_fi.html> [luettu 26.4.2014]

”Matkailu ulkomailta Suomeen kasvoi vuonna 2012” 30.5.2013. <http://www.stat.fi/til/rajat/2012/rajat_2012_2013-05-30_tie_001_fi.html> [sivu luettu 24.4.2014]

Turun pääkonsulaatti, Neuvostosotilaiden joukkohautojen kuvagalleria. Konsulaatin www-sivut. <<http://www.rusconsul-turku.com/zahoroneni.html>> [sivu luettu 4.3.2014]

Ulkoasiainministeriö, Diplomaattiset suhteet vieraiden valtioiden kanssa. Ulkoasiainministeriö www-sivut 17.4.2013. <<http://formin.finland.fi/public/?contentid=50522&contentlan=1&culture=fi-FI>> [sivu luettu 30.10.2014]

Venäjän ulkoasianministeriön www-sivut <<http://www.mid.ru>>

"О кончине Майорова В.М." 26.10.2006.<http://www.mid.ru/BDOMP/Brp_4.nsf/arh/9FE19F9847308AB2C32572130035F87B?OpenDocument> [sivu luettu 20.11.2013]

"О кончине В.И.Серегина" 19.11.2013.<<http://www.mid.ru/bdomp/personnel-matters.nsf/81ba746fc6ca9aa8442579a30028c987/3664c4ff321a5b7844257c28003d0143!OpenDocument>> [sivu luettu 1.8.2014]

Virmavirta Jarmo, "*Kuka maksoi Lennart Meren puhelinlaskun?*". Jarmo Virmavirran Uuden Suomen blogi 22.8.2011. <<http://jarmovirmavirta.puheenvuoro.uusisuomi.fi/81187-kuka-maksoi-lennart-meren-puhelinlaskun>> [sivu luettu 14.2.2014]

Verkkolehdet ja uutissivustot

BaltInfo-uutistoimisto, "Для финнов Россия заканчивается в Петербурге – генконсул России в Турку" 16.5.2013. <<http://www.baltinfo.ru/2013/05/16/Dlya-finnov-Rossiya-zakanchivaetsya-v-Peterburge--genkonsul-Rossii-v-Turku-354861>> [sivu luettu 2.3.2014]

Deutsche Welle, "Горбачев критикует расширение НАТО на Восток". 2.4.2009. <<http://dw.de/p/HObd>> [sivu luettu 5.9.2014].

Kaleva-sanomalehden verkkosivut <<http://www.kaleva.fi/>>

"Kalevan entinen toimitusjohtaja Martti Ursin on kuollut" 11.6.2011. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/kalevan-entinen-toimitusjohtaja-martti-ursin-on-kuollut/423542/>> [sivu luettu 4.7.2014]

"Venäläisetkin turhautuneet viisumi-byrokratiaansa" 27.4.2003. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/venalaisetkin-turhautuneet-viisumi-byrokratiaansa/510016/>> [sivu luettu 4.4.2014]

"Suomessa rahastetaan viisumeilla" 28.10.2001. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/kotimaa/suomessa-rahastetaan-viisumeilla/142624/>> [sivu luettu 23.4.2014]

"Suomen Venäjän kunniakonsulin toimipaikka avattiin Oulussa" 20.7.2011. <<http://www.kaleva.fi/uutiset/oulu/suomen-venajan-kunniakonsulin-toimipaikka-avattiin-oulussa/429270/>> [sivu luettu 4.7.2014]

Kauppalehden verkkoversio, ”Idänkauppa on siunaus ja kirous” 8.7.2014.
<<http://www.kauppalehti.fi/etusivu/idankauppa+on+siunaus+ja+kirous/201407689504>> [sivu luettu 10.8.2014]

RIA Novosti, "ГКЧП стал чертой, после которой не было возврата" 19.8.2011. < <http://ria.ru/interview/20110819/419983666.html> > [sivu luettu 25.7.2014]

Samozaštšita bez oružija -aikakausilehti No 5 (46) 2010, Aleksandr Rannihin haastattelu. < <http://www.samoz.ru/article.php?id=417>> [sivu luettu 25.7.2014].

YLE Uutiset, ”Suomessa rahastetaan viisumeilla” 28.10.2001.
<http://yle.fi/uutiset/suomessa_rahastetaan_viisumeilla/5114450> [sivu luettu 23.4.2014]

Internetissä julkaistut selvitykset ja esitelmät

Matkailun edistämiskeskus (MEK),
”RAJAHAASTATTELUTUTKIMUS: OSA 26: ULKOMAISET
MATKAILIJAT SUOMESSA VUONNA 2012” 30.5.2013. MEK:n
verkkosivut, WWW-dokumentti.
<<http://www.mek.fi/studies/rajahaastattelututkimus-osa-26-ulkomaiset-matkailijat-suomessa-vuonna-2012/>> [sivu luettu 30.5.2014]

Raisio Yhtymän vuosikertomus vuodelta 1998. Aalto-yliopiston kirjaston
WWW-dokumentti.
<<http://web.lib.hse.fi/FI/yrityspalvelin/pdf/1998/fraisio.pdf>> [sivu luettu 6.6.2014].

Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy, Selvitys viisumivapauden
vaikutuksista 2013 (Liite: Venäjän passi- ja viisumikäytännöt). TAK Oy:n
verkkosivut, WWW-dokumentti. <http://www.tak.fi/wp-content/uploads/2013/10/04_liite_venajan_passi_ja_viisumikaytannot.pdf
> [sivu luettu 30.5.2014]

Tutkimus- ja Analysointikeskus TAK Oy, ”Venäläisten matkailu
Suomeen” 2013. Imatran Seudun kehitysyhtiö KEHY:n verkkosivut,
WWW-dokumentti. <http://www.kehy.fi/filebank/1013-Venalaisten_matkailu_Suomeen_Pari_Nurkka.pdf> [sivu luettu 30.5.2014]

V KIRJALLISUUS

Painamattomat tutkimukset ja opinnäytteet

Erjamo Kerttu, *Ylimmät Ystävät? Turun ja Pietarin ystävyyskaupunkisuhde 1990-luvun murroksessa*. Poliittisen historian pro gradu -työ, TY 2014.

Laitinen Kaija, *Virallista ystävyyttä. Suomen ja Neuvostoliiton välinen ystävyyskaupunkitoiminta 1960-luvulta Neuvostoliiton lakkaamiseen*. Poliittisen historian pro gradu -työ, HY 2000.

Saarinen Sampo, *Kohti viisumivapautta? Viisumipolitiikka Putinin Venäjän ja Euroopan unionin suhteissa Suomen näkökulmasta tarkasteltuna*. Poliittisen historian pro gradu -työ, TY 2007.

Veijola Teija, *Välähdyksiä. Turun Pietari-seura ry – S:t Peterburg-föreningen i Åbo rf 20 vuotta*. Turun Pietari-seuran historiikki 1991–2011.

Tutkimukset ja muu kirjallisuus

Blomberg Jaakko, *Vakauden kaipuu*. WSOY, Helsinki 2011.

Derjabin Juri, *Omalla nimellä: Reunamerkintöjä Juri Komissarovin kirjoihin ja omaan elämään*. Suom. Esa Adrian. Otava, Helsinki 1997.

Derjabin Juri, *Легко ли быть послом? Записки о жизни и карьере дипломата*. «Весь мир», Moskova 2010.

Dolgov Vjatšeslav; Lebedeva Olga, *Консульская служба Российской Федерации на современном этапе: учебное пособие*. «МГИМО-Университет», Moskova 2011.

Hasbulatov Ruslan, *Полураспад СССР – Как развалили сверхдержаву*. «Яуза-пресс», Moskova 2011.

Karasev Felix, *Naapurinpojan muistelmat*. Suom. Esa Adrian. Otava, Helsinki 1998.

Kero Jukka, *Neuvostoliiton ja Venäjän ulkomaankauppa*. Idäntalouksien katsauksia No. 4/1992. Suomen Pankki – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT), Helsinki 1992 (uudelleenjulkaistu pdf-muodossa 2002).

Komulainen Tuomas, *Elokuun 1998 talouskriisi*. BOFIT Online No. 3/2002. Suomen Pankki – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT), Helsinki 2002.

Laamanen Ville, Itämeren Ystävyyssajo suomalaisen urheilun suurtahtumana. Artikkeliteoksessa *Hevosten jäljillä. Suomen Urheiluhistoriallisen seuran vuosikirja*. Toim. Heikki Roiko-Jokela ja Esa Sironen. Minerva, Helsinki (Jyväskylä) 2008.

Lapin Genrih, *Консульская служба: учебное пособие. 3. painos.* «Международные отношения», Moskova 2012.

Lebed Aleksandr, *За державу обидно.* «Московская правда», Moskova 1995

Minkkinen Aimo, *Katsaus Suomi-Neuvostoliitto-Seuran historian 1975–1991.* Jyväskylä 1998.

Mletšin Leonid, *МИД. Министры иностранных дел. Внешняя политика России. От Ленина и Троцкого – до Путина и Медведева.* «Центрполиграф», Moskova 2011.

Mäkelä Tapio, Hallintohistoria: näkemys hallintoon kohdistuvasta historian tutkimuksesta. Artikkeliteoksessa *Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Näkökulmia hallintohistorialliseen tutkimukseen.* Tampereen yliopisto 1995.

Orrman Eljas, Hallintohistoria Skyllan ja Kharybdiin välissä. Artikkeliteoksessa *Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Näkökulmia hallintohistorialliseen tutkimukseen.* Tampereen yliopisto 1995.

Parfjonov Leonid, *Намедни. Наша эра. 1991–2000.* «КоЛибри, Азбука-Аттикус», Moskova 2010.

Pernaa Ville, Ystävyysspolitiikan kukintoja. Suomalais-neuvostolaisen yhteistoiminnan laaja kirjo YYA-Suomessa. Artikkeliteoksessa *Poliittista ystävyyttä. YYA-sopimus 60 vuotta Henkivakuutusta, reaali politiikka, ystävyyttä?* Toim. Vesa Vares. Turku 2009.

Rentola Kimmo, Suojelupoliisi kylmässä sodassa 1949–1991. Teoksessa *Ratakatu 12. Suojelupoliisi 1949–2009.* Toim. Matti Simola. WSOY, Helsinki 2009.

Seppänen Esa, *Kuuma elokuu 1991, musta lokakuu 1993.* Tammi, Helsinki (Jyväskylä) 2001.

Soikkanen Timo, *Presidentin ministeriö. Ulkoasiainhallinto ja ulkopoliittikan hoito Kekkosen kaudella I. Kansainvälistymisen ja muutosvaatimusten paineessa 1956–1969.* Ulkoasiainministeriö, Helsinki 2003.

Talvitie Heikki, *Venäjä, Venäjä, Venäjä.* Auditorium, Helsinki 2014.

Tekoniemi Merja, *Katsaus Suomen kauppaan IVY-maiden ja Baltian maiden kanssa 1990–1997.* Idäntalouksien katsauksia No. 3/1998. Suomen

Pankki – Siirtymätalouksien tutkimuslaitos (BOFIT), Helsinki 1998 (uudelleenjulkaistu pdf-muodossa 2002).

Tiihonen Seppo, *Byrokratia hallintohistorian ongelmana ja tutkimuskohteena*. Tampereen yliopisto 1987.

Tiihonen Seppo, Hallintohistorian tutkimuksesta. Artikkelit teoksessa *Julkinen hallinto menneisyyden puristuksessa. Näkökulmia hallintohistorialliseen tutkimukseen*. Tampereen yliopisto 1995.

Vihavainen Timo, *Kansankunta rähmällään. Suomettumisen lyhyt historia*. Otava, Helsinki (Keuruu) 1991.

Virmavirta Jarmo, *Maailman turuilla ja Pietarin tiellä*. Turku 2013.

Zenkovitš Nikolai, *Самые закрытые люди. Энциклопедия биографий*. Олма-Пресс, Moskova 2002.